

ב"ה

תשרי ה'תשפ"ד כהלכתו

המדריך
לראש השנה
שחל בשבת
זיזום הכיפורים
הלכות ומנהגי חב"ד

- תדפיס -

יוצא לאור
על ידי ועידת רבני קהילות חב"ד ו'מוקד הלכה'
שע"י בית דין רבני חב"ד

פתח דבר

כמידי שנה בהתקרב חודש החגים 'מושב'ע במועדים' אנו מוציאים לאור את 'המדריך' ובו הלכות ומנהגי חב"ד לראש השנה ויום הכיפורים, וב"ה זכינו שהמדריך נתקבל בקרב אנ"ש בשנים האחרונות כמים קרים לנפש עיפה לאור הצמאון הגובר לקבל הלכות ברורות והכרעות מעשיות בכל השאלות המצויות בימי החגים.

המדריך מלוקט מדברי הפוסקים עד לאחרוני זמננו, והמוכב בכתבי רבותינו נשיאנו בעניינים אלו וע"פ הפסיקה המקובלת בין רבני חב"ד, ובהכנתו נעזרנו לא מעט בליקוטים שונים שנערכו עם השנים ובביאורי ההלכות שבהם ועל כל המלקטים תבוא ברכה. תודתנו נתונה לרבנים המגיהים שהואילו בטובם והשקיעו מזמנם להגיה וללכך שאלות רבות שעלו במשך עריכת המדריך.

וזאת למודעי אשר מדריך זה הינו תדפיס בלבד, ועל כן בקשתנו שטוחה בפני הקוראים שיחי' אשר כל מי שיש בידו הערה/הארה/הוספה ישלחו אלינו למען נוכל לתקנם במהדורות הבאות, לתועלת הרבים.

אכן במדריך זה נוספו הלכות ודיוקים מעשיים לאור פניות ושאלות של הקוראים השונים בשנה שעברה וכן בוצעו מספר תיקוני לשון.

מדריך זה יוצא ע"י 'ועידת רבני קהילות חב"ד' ו'מוקד הלכה' שהוקמו על ידי ובפיקוח בית הדין וזאת על מנת להרים את קרן התורה וההלכה בקרב אנ"ש לאור הצמא הגדול בציבור. 'ועידת רבני קהילות חב"ד' מאגדת בתוכה את כלל רבני קהילות בדיון הלכתי משותף ובמיזמים תורנים שונים וכן פעולות לרווחת הכלל והפרט של אנ"ש בארצנו הקדושה. 'מוקד הלכה' מזה מספר שנים מעניק לציבור אנ"ש מענה הלכתי מכלל רבני קהילות חב"ד באה"ק במגוון דרכי התקשרות ובהשתתפותם ובפיקוחם של הרבנים חברי בית הדין שליט"א,

התודה נתונה בזאת למכון 'הבינני' על המעורבות בהוצאות המדריכים לתועלת אנ"ש במסגרת פעולות רבות לחיזוק לימוד התורה וההלכה ע"י המכון, ואשרי חלקו.

אנו תקוה שהלימוד במדריך אכן יסייע לכאו"א מאנ"ש שי' להתכונן כראוי לחגים בלימוד הלכותיהם ומנהגים ובעיקר - בקיומם בפועל, אשר המעשה הוא העיקר, ובזכות לימוד ההלכות שבתורה נזכה במהרה לקיים את כלל הלכות תורתנו הק' בשלימות - בגאולה האמיתית והשלמה, תיכף ומיד ממש.

בברכת כתיבה וחתומה טובה לשנה טובה ומתוקה

'ועידת רבני קהילות חב"ד' 'מוקד הלכה'

שע"י בית דין רבני חב"ד באה"ק ת"ו

המדריך לראש השנה שחל בשבת וליום הכיפורים הלכות ומנהגי חב"ד

בעידודם ובהכוונתם של חברי ב"ד רבני חב"ד הרבנים הגאונים שליט"א:

הרב יצחק יהודה ירוסלבסקי, מזכיר בית הדין

הרב מנחם מענדל גלובובסקי, סגן מזכיר

הרב אליהו יוחנן גוראריה

הרב משה הבלין

הרב יוסף הכט

הרב אברהם מיכאל הלפרין

הרב ישראל יוסף הכהן הנדל

הגהה:

הרב שניאור זלמן ירוסלבסקי - מגיה ראשי, רב קהילת חב"ד אלעד ודיין בב"ד רבני חב"ד

הרב לוי יצחק אפשטיין

רב קהילת חב"ד חריש

הרב יעקב מענדלזון

רב קהילת חב"ד ערד

הרב בנימין קופרמן

רב ביהמ"נ המרכזי ברמת גן ודיין בב"ד רבני חב"ד

הרב חיים קי"נר

רב קהילת חב"ד עמנואל ודיין בב"ד רבני חב"ד

מערכת:

הרב מנחם מענדל והבה - ראש בית ההוראה 'תורה שלמה' ירושלים - עורך ראשי

הרב שמואל גלובובסקי

הרב אלימלך פריקס

הרב יצחק שלמה קרייצקי

לתגובות והערות:

halacha144@gmail.com

עימוד ועיצוב:

y.w. graphicdesign

© כל הזכויות שמורות

הדפסת המדריך לזכות
יהושע בן חיה רייזל וזוגתו חיה אלישבע בת שרה
חיה רייזל בת פסיה, יחיאל מיכאל בן דינה רבקה
שטענרא שרה בת דינה רבקה, שיינא בת דינה רבקה

לברכה והצלחה בכל
ולמילוי משאלות ליבם לטובה בטוב הנראה והנגלה

תוכן עניינים

- יב. תפילת שחרית** 21
השכמת הבוקר / אכילה קודם תקיעת שופר / קריאת התורה / הזכרת נשמות
- יג. סדר תקיעת שופר** 21
השופר / התוקע / הכנות התוקע / מקום התקיעות / הבאת הקטנים / ההכנות לתקיעות / כוונה לצאת ידי חובה / מנין התקיעות / הברכות / המקריא / וידוי התוקע / סיום התקיעות / 'תקיעות דמעומד' / סיום התפילה / במהלך היום
- יד. סדר "תשליך"** 24
- טו. מוצאי ראש-השנה** 25
התנועות וניגונים / לימוד החסידות במוצאי ראש-השנה / מוצאי חג
- טז. דיני תקיעת שופר וטעויות בתקיעות** 25
התקיעות / אורך התקיעות / טעות בתקיעות
- יז. הלכות הנחוצות 'למצע שופר'** 28
הכנות התוקע / זמן התקיעות / כוונה לצאת ידי חובה / הברכות / נשים וילדים / מכשיר שמיעה / הפסק נשימה / אורך התקיעות / מספר התקיעות

דיני יום הכיפורים

- א. ליל ערב יום-הכיפורים** 31
תחנון
- ב. כפרות** 31
זמנו / הכפרה / כפרות למעוברת / סדר הכפרות / שחיטת הכפרה / פדיון כפרות / מת התרנגול או נטרף
- ג. מנהגי ערב יום הכיפורים** 33
תפילת שחרית / ביקור הקברים / "לעקאח"
- ד. מצות אכילה** 34
- ה. בקשת מחילה** 35
- ו. מלקות** 35
- ז. טבילה במקווה** 35
- ח. תפילת מנחה** 36
- ט. דיני הוידוי** 36
- י. סעודה מפסקת** 36
- יא. בטרם התקדש היום** 37
טבילה / ברכת הבנים / הדלקת-נרות / בגדי יום-

דיני ראש השנה

- א. ערב ראש-השנה** 5
נתינת צרכי החג / תחנון / סליחות / שחרית / התרת נדרים / הקזת דם / כתיבת פ"נ / צדקה / שנים מקרא ואחד תרגום
- ב. ההכנות לחג** 7
הכנת הגוף / הכנות לסעודה / קבלת הידור נוסף / לימוד פירוש המילות / לימוד דיני התקיעות / סמוך לכניסת החג / נתינת צדקה / הדלקת נרות / תפילת מנחה
- ג. הנהגות היום המיוחדות** 10
קבלת עול מלכות שמים / אמירת תהילים וזהירות מדיבורי חול / הימנעות מעישון
- ד. תפלת ערבית דליל א' דראש-השנה** 11
הכנות לתפילה / ש"ץ אבל / עבודת התפילה / הוספות בתפילה / ראש-השנה שחל בשבת / "לדוד מזמור" / ברכת "לשנה טובה תכתב ותחתם"
- ה. השוכח והטועה בתפילות ראש-השנה** 12
"המלך הקדוש" / שאר הוספות
- ו. סעודת ליל א' דראש-השנה** 13
הכנות לסעודה / קידוש ליל ראש-השנה / בשמחה וביראה / טבילת "המוציא" בדבש / אכילת תפוח בדבש / מאכלים נוספים / ברכת-הזמון
- ז. תפלת שחרית** 16
השכמת הבוקר / תפילת שחרית / 'המלך' / "שיר המעלות ממעמקים" / חזרת הש"ץ / "אבינו מלכנו"
- ח. קריאת-התורה** 16
פתיחת הארון / "מי שברך" / העולים לתורה / נגינת הטעמים והברכות / הגבהה וגלילה
- ט. תפלת מוסף** 17
"אב הרחמים" / "הנגני העני ממעש" / חזרת הש"ץ / "עלינו לשבח" / סיום התפילה
- י. במהלך היום** 18
סעודת היום / שינה בראש-השנה / תפילת מנחה
- יא. ליל ב' דראש-השנה** 19
הכנה ליום ב' דראש-השנה / הדלקת נרות / תפלת ערבית / "אבינו מלכנו" / איחולים / קידוש / דיני השוכח להבדיל / סעודת ליל ב' דר"ה

43. **יט. תפילת מנחה** / ברכת הטלית / קריאת התורה / סיום התפילה
44. **כ. תפילת נעילה** / זמנה / מנהגי התפילה / תקיעת שופר / סיום התפילה
44. **כא. מוצאי יום-הכיפורים** / תפלת ערבית / הבדלה / סעודת מוצאי יום-הכיפורים / עשיית הסוכה
45. **כב. התענית** / איסור אכילה ושתייה / מעוברת / יולדת / מניקה / חולה / התייעצות עם רב ורופא / אכילה ושתייה כדי צורכו / תרופות / שיעורים / קטנים / דין האוכל ביום-הכיפורים
49. **כג. רחיצה וסיכה** / הרחיצה האסורה / נטילת ידיים / טבילה במקוה / חולה / כלה / רחיצה לצורך / סיכה / קטנים
51. **כד. נעילת הסנדל**
51. **כה. בין איש לאשתו**

- הכיפורים / לבישת הקיטל והטלית / תוספת יום הכיפורים / הטמנת מזון / משך זמן הצום
39. **יב. סדר ליל יום-הכיפורים** / "כל נדרי" ומעריב / "אבינו מלכנו" / סיום התפילה / סדר הלילה
- יג. דיני השוכה והטועה בתפילות יום-הכיפורים** / "המלך הקדוש" / שאר הוספות
41. **יד. השכמת הבוקר**
41. **טו. תפילת שחרית** / "ארון עולם" / "המלך" / "שיר המעלות" / חזרת הש"ץ
42. **טז. קריאת-התורה**
42. **יז. הזכרת נשמות**
42. **יח. תפילת מוסף** / ברית / "הנני העני ממעש" / מנהגי התפילה / ברכת כהנים / סיום התפילה

שנה טובה ומעשרת!

לקראת השנה החדשה מצטרפים לאלפי החברים ב'קרן המעשרות חב"ד' מוסיפים בהידור הפירות והירקות!

מה אנחנו עושים בשבילכם?

הסכם הלוואה עם גבאי צדקה המעניק לעניים את המעשר עני (בשנות מעשר עני) שתפרישו ומאפשר לכם לאוכלו.

הסכם הלוואה עם לוי המעניק לו את המעשר ראשון שתפרישו ומאפשר לכם לאוכלו.

ייעוד מטבעות לחילול 'מעשר שני' (עם פרוטה תמורה). הניהול, הפיקוח והטיפול על ידי הקרן.

מגנט נוסח מהודר ומזדריך מיוחד ישלח אליכם בדואר לאחור הרישום.

שימו לב! מניו לשנתיים במחיר מוזל

הצטרפו כעת לקרן הייחודית:
Kerenm.org
072-2770102

או חפשו בגוגל: קרן המעשרות חב"ד

קרן המעשרות חב"ד - בפיקוח ב"ד רבני חב"ד

ערב ראש-השנה

תנינת צרכי החג

א. עורכים מגבית ומחלקים צרכי החג לנזקקים לכך, עבור ראש-השנה וכל חגי תשרי.¹

תחנון

ב. אין אומרים תחנון בתפילת שחרית דערב ראש-השנה², אבל אומרים תחנון במנחה שלפניו³, וכן בליל ערב ראש-השנה בקריאת-שמע-שעל-המיטה⁴.

סליחות

ג. אומרים תחנון ("אשמנו", "ויאמר דוד אל גדי" (5)) בסליחות, אף לאחר שהאיר היום⁵.
ד. בפיוט "מרובים צרכי עמך", הנוסח הנכון הוא: "ותיטיב לנו הכתיבה והחתימה"⁷.

שחרית

ה. בתפילת שחרית, אין אומרים תחנון⁸. ואין תוקעין בשופר לאחר התפילה⁹.

התרת נדרים

ו. עורכים התרת נדרים¹⁰ לאחר תפלת שחרית¹¹.
ז. כ"ק אדמו"ר היה עורך התרת נדרים בעודו מעוטר בטלית ותפילין דרש"י¹².
ח. יש לערוך התרת נדרים בפני עדה שלמה של

עשרה¹³ אנשים¹⁴. ולכל-הפחות יש להתיר בפני שלשה¹⁵.

ט. לא נהוג שהנשים עושות התרת נדרים¹⁶.

י. הקטנים אינם אומרים התרת נדרים, וגם לא קטן בן שנים-עשרה אף שנחשב ל"מופלא הסמוך לאיש"¹⁷.

יא. נהוג שהמבקש להתיר נדרו, אומר את נוסח הבקשה בעמידה, והמתירים אומרים את נוסח ההתרה בישיבה¹⁸.

יב. מבקש ההתרה צריך להבין את נוסח הבקשה, ומי שאינו מבין לשון-הקודש - יאמר בשפה שמבין (וכפי שנדפס בסידורים עם תרגום ללע"ז)¹⁹.

עם זאת, די בהבנה כללית בלבד שמבקש התרה וכן מבין שמתירים את נדרו. ולכן, גם אם המשיבים אינם מבינים את שפתו, די בזה שמבינים באופן כללי שמבקש התרה ויכולים לענות לו בשפה שהם מבינים, אם הוא מבין באופן כללי שמתירים את נדרו²⁰.

יג. בנוסח התרת נדרים, תיבת "בכולהון" נמשך לפניו, היינו שאומר "לכן אני שואל ממעלתכם התרה בכולהון", ולא "בכולהון אני מתחרט"²¹.

יד. כל אחד ממבקשי ההתרה, אומר את נוסח הבקשה בנפרד, ולא יאמרו כמה מבקשי

13. והמבקש עצמו אינו בכלל העשרה - ראה של"ה ריש מסכת יומא שלו. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 6 הע' 6. וראה גם סידור רבינו הוקן עם ציונים מקורות והערות שם 4. ולהעיר מספר השיחות תשנ"ב ע' 1 בהערה: "עדה שלימה דהמתירין".

14. סידור אדה"ז. וראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1332 הע' 3.

15. אלף המגן למטה אפרים, סי' תקפא ס"ק קא.

16. אף שמן הדין היה גם על הנשים לעשות "התרת נדרים" בעצמן או למנות את בעליהן לבקש "התרה" עבורן (ראה טושו"ע יו"ד סי' רלד סנ"ז-ז. הלכות ומנהגי חב"ד שם סוה"ע 7), אולם למעשה לא ראינו שעושות כן, וסומכות על מסירת מודעה לבטל הנדרים שלאחר מכן שב"כל נדר" (קובץ מבית לוי ג' ד. נטעי גבריאל, הל' ראש-השנה, פ"ז סי"ג ובהע' כא).

17. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' לט.

18. וזאת על אף שנדרו נדר ויכול לבקש התרה (ראה רמב"ם הל' נדרים פ"א ה"ד. ש"ך יו"ד סי' שלא סקס"ג. משנה למלך הל' נזירות פ"ב ה"ג. שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קכט. נטעי גבריאל שם סי"ט ובהע' כט), אולם למעשה לא נתפשט המנהג שיעשו "התרת נדרים".

19. שו"ע יו"ד סי' רכח סי"ג-ד וש"ך שם סק"ט.

20. חיי אדם כלל קלח סעי' ח. קיצושו"ע סי' קכח סט"ז. כף החיים סי' תקפא סקצ"ט.

21. ע"פ המובא בס' כל נדרי פע"ט סט"ז ובהערה שם. וראה עוד שם פ"פ סי"ג ובהערות שם.

22. כפי שמופיע בסידור "בית יעקב". וכך אמר כ"ק אדמו"ר הרשב" - מרשימת הרב יעקב לנדא ע"ה שנדפסה בכפר חב"ד ג' 986 ע' 35, וכן כ"ק אדמו"ר (כפי הנראה במאות-קודש ערב ראש-השנה תשמ"ט).

1. לקוטי שיחות ח"ד ע' 369.
2. סידור אדה"ז קודם למנצח יענק.
3. שם.
4. בירורי מנהגים - מועדים ע' 112 ואילך.
5. ראה אגרות קודש שם.
6. ראה לבוש סי' תקפא ס"ב. מג"א שם סק"ג.
7. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 6.
8. כדלעיל בפנים ס"ב.
9. כדלהלן בפנים ס"ז.
10. ספר המנהגים ע' 55.
11. לוח כולל חב"ד.

ובסידור אדה"ז: "קודם חצות". וראה בטעם הדבר, בסידור רבינו הוקן עם ציונים מקורות והערות על אתר הע' 3. אך משמע שם, שזהו רק לכתחילה, אבל בדיעבד יכול לעשות התרת נדרים גם לאחר חצות.
12. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' לט.

כתיבת פ"נ

יט. נוהגים לכתוב פ"נ עבורו ועבור בני ביתו, לבקשת כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה³².

כ. נוהגים להשתטח על קברי צדיקים³³. והנמצאים בקירוב מקום - נוהגים להשתטח על הציון הק'³⁴.

לשליחת פ"נ לאוהל הק':

בית 'אוהל חב"ד ליובאוויטש', מספר פקס': +972-723-4444-1 כתובת דוא"ל ohel@ohelchabad.org

צדקה

כא. חישוב מעשרות < חישוב מאזן ההוצאות וההכנסות של אדם לצורך הפרשת מעשרות צריך להיות מידי תקופה, ולפחות פעם בשנה, כאשר הזמן הראוי לכך הוא בערב ראש-השנה או בימים הסמוכים לו, שאז על האדם לוודא את חשבון מעשרות הכספים שלו ולהפריש לצדקה בהתאם³⁵.

כב. "פלעדזש" < בשנת תשמ"ג הורה כ"ק אדמו"ר, שאף שהדרך הרגילה בצדקה היא שמידי חודש או תקופה, עושה האדם חשבון כמה השתכר ומזה הוא מפריש לצדקה, הנה ההוראה היא שבערב ראש-השנה יתן לצדקה על חשבון מה שישתכר במהלך השנה כולה, וזאת על-ידי שיחליט ויתחייב מראש - בכתב, שיש לזה תוקף - על סכום אותו יתן מידי חודש בחודשו, ו"מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה", שיוכל לתת את ההתחייב³⁶.

כג. קרן השנה < נוהגים להשתתף ב"קרן השנה" אשר ייסד כ"ק אדמו"ר (בשנת תשי"ד), ממנה מופרש מדי יום ביומו (ב' פעמים ביום)³⁷ סכום לצדקה.

כד. אופן ההשתתפות בקרן זו היא בכך שנותנים סכום כסף במטבעות או שטרות מחולק לפי

התרה את הנוסח יחד, אך בשעת הדחק יכולים לעשות כן²².

טו. התרת נדרים זו מועילה לנדרים שלא זוכרים אותם, אבל אין לסמוך על התרה זו עבור הנדרים שזוכרים²³, או עבור הנהגה טובה שנהג בה ג' פעמים ולא התנה שיהיה בלי נדר²⁴, והרוצה להתירם - יש לו לפורטם בפני בית-דין שלפחות אחד מהם יודע הלכות נדרים, שיתירו את נדרו²⁵. ואם נסתפק במהות הנדר ואפשרות התרתו, יש לו להיוועץ ברב מורה-הוראה.

טז. גם נוסח מסירת המודעה על הנדרים העתידיים לבוא (שבנוסח התרת הנדרים) - נכתב ברמ"א²⁶ סומכים על זה רק בצורך גדול, ולכן יש להשתדל לומר 'בלי נדר' במשך השנה כשמקבל על עצמו הנהגה טובה, וכיו"ב.

תקיעת שופר

יז. אין תוקעים בשופר במשך כל היום²⁷, והרוצה לתקוע בכדי להתלמד - יעשה זאת בחדר סגור²⁸.

הקזת דם

יח. אין מקיזין דם בערב ראש-השנה, כבכל ערב יום-טוב²⁹. ולכן יש להימנע מתרומת דם לצורך אדם אחר (אלא במקום הצלת נפשות), אבל בדיקת דם - מותר³⁰, ויש המחמירים שלא לערוך אף בדיקת דם, אם היא סובלת דיחוי³¹.

22. מטה אפרים סי' תקפא סקמ"ט, לפי טוש"ע יו"ד סי' רכח סמ"ו.
23. דרך החיים ה' התרת נדרים בער"ה ע"פ השבלי הלקט סי' שיו: "מה שנהגין בהתרת נדרים לומר אף שמצד הדין המבקש התרה צריך לפרוט הנדר [ראה טוש"ע שם סי"ד] אך דעו נא רבותי כי א"א לפורטם כי רבים הם' כו' - זה אינו מועיל אלא לנדרים ששכח, אבל לנדרים שלא שכח זוכר אותם וצריך להתירם - צריך לפרוט הנדר, ואם לאו - אין מתירין לו". וכ"כ באלף המגן למטה אפרים שם סקמ"א. ועוד. אך להעיר מנוסח ההתרה בסידור אדה"ז שכלל גם "הן אותן הירועים לי". וראה"ל.
24. ראה טוש"ע שם. שו"ע אדה"ז סי' תסח ס"ז.
25. לפי טוש"ע יו"ד שם. וראה שו"ת צמח צדק יו"ד סי' קפט.
26. יו"ד סי' ריא ס"א.
27. רמ"א סי' תקפא ס"ג.
28. השלמה לשו"ע אדה"ז סו"ס תקפא (ח"ד, במהדורה הישנה ע' 1364, ובמהדורה החדשה ע' תסח).
29. גזירה משום הקזת דם בערב חג השבועות שיש בו סכנה. וכ"כ לענין ערב ראש-השנה ויום הכיפורים, בינוג כצאן יוסף ע' רסב. שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' שם.
30. קובץ מבית לוי ח"ז ע' יח. שו"ת רבבות אפרים שם.
31. שו"ת ציץ אליעזר ח"ב סי' מו.

32. לפי ספר המנהגים ע' 55.
33. מטה אפרים סי' תקפ"א סעי' ג. וראה רמ"א סי' תקפ"א ס"ד.
34. ספר המנהגים ע' 55.
35. ראה שו"ת חוות יאיר סי' רכד. ערוך השולחן יו"ד סי' רמט סק"ו. וראה גם שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קלג לפי שו"ת נודע ביהודה. צדקה ומשפט פ"ה ס"ט ובהערות שם. וש"נ.
36. ראה בהרחבה בפנים השיחה - ש"פ נצבים וילך תשמ"ג (תורת מנחם תשמ"ג ח"ד ע' 2028 ואילך).
37. לפני תפילות שחרית ומנחה - ראה שיחות כ"ק אדמו"ר: ש"פ בראשית (ב) תשי"ח (תורת מנחם חנ"א ע' 241). ש"פ בראשית (ב) תשל"א (תורת מנחם ח"ב ע' 222).

ב. ההכנות להג

הכנת הגון

- א. מצוה להסתפר לכבוד החג⁴⁵. ונכון להחמיר לכתחילה לעשות זאת קודם חצות היום⁴⁶.
- ב. מצוה להתרחץ⁴⁷ ולטבול במקוה טהרה לכבוד החג⁴⁸ [ונכון לעשות כן סמוך לכניסת החג (החל מחצות היום, ועכ"פ שעה קודם חצות)⁴⁹], כדי שיהיה ניכר שרוחץ וטובל לכבוד החג⁵⁰].
- ג. יש לגזוז את הציפורניים בערב החג לכבוד החג⁵¹, ואין לגוזזם ביום שלפני ערב החג, כפי שאין גוזזים אותם ביום חמישי⁵².
- ד. לובשים בגדי יום-טוב נאים וחשובים,

45. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקט"ב ס"ב.

46. לענין תספורת אחר חצות היום, הנה מעיקר הדין לא החמירו בזה אלא בערב פסח - ראה שו"ע אדה"ז סי' תס"ד. סי' רנ"א ס"ד (לענין ערב שבת). משנה ברורה סי' תקלא ס"ב. אבל ראה מטה אפרים סי' תקפ"א ס"ג וסי' תרכ"א ס"א, שיש שנוהרו להסתפר דוקא קודם חצות היום. וראה גם אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חי"ח ע' תקס בשם האריז"ל שיש לגלח קודם חצות היום, אך באגרות קודש שם סיים: "הוראה בזה בנוגע לפועל לא שמעתי". אבל ראה שיחת כ"ט אלול תשכ"ב (תורת מנחם חל"ד ע' 320 הע' 66) שהביא דברי האריז"ל בפשטות, שמסתפרים קודם חצות היום. וראה התקשרות גל' תרע"ו ע' 14.

ומ"מ, למעשה נראה שאף שמעיקר הדין יכול להסתפר גם אחר חצות היום, יש מקום להחמיר ולהסתפר קודם חצות היום וכדעת האריז"ל בזה. וראה בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 7 הע' 12, ש"כנראה למעשה אין מקפידין בזה, וצ"ע".

וראה התקשרות שם ע' 15 בשם הרב יהודה לייב גרוניר ע"ה, שבכל פעם שהיה כ"ק אדמו"ר מסתפר היה זה בלילה, ובשם הרב מיכאל אהרן זעליגסון ש"י, שברך כלל היה מזמין את הספר ליום רביעי בלילה.

47. שו"ע אדה"ז סי' תקט"ב ס"ב.

48. לוח כולל חב"ד. וראה מטה אפרים סי' תקפ"א ס"ג.

49. החל משעה קודם חצות היום - ראה שער הכוונות ענין טבילת ערב שבת [וה"ה לערב יום-טוב, כדלהלן בהערה הבאה] ש"מ שעה ה' [היינו שעה קודם חצות היום] מתחיל תוספת קדושת שבת", שלכן האריז"ל "לא היה טובל רק אחר תחילת שעה חמישית מיום ו". משנ"ב סי' תקפ"א ס"ג. פסקי תשובות (מהדורת תשע"ט) סי' תקט"ב סוף אות ו. וש"נ.

אודות הנהגת כ"ק אדמו"ר בזה - ראה לקט הליכות ומנהגי שבת קודש ע' ט. ארחות מנחם - שבת קודש ע' ז.

50. ראה לענין הרהיב לבכוד שבת - שו"ע אדה"ז סי' רס"ב ס"ה. לענין הטבילה בערב שבת - ראה שער הכוונות להאריז"ל ענין ו ע' כה ובכ"מ. וה"ה לערב יום-טוב, הנלמד מערב שבת (ראה שו"ע אדה"ז סי' תקט"ב ס"ב). וע"ע בהמצוין בהערה הקודמת.

51. שו"ע אדה"ז סי' תקט"ב ס"ב.

אודות זמן נטילת הציפורניים, אם צריך להיות קודם הטבילה או לאחר הטבילה - ראה אגרות קודש חי"ח ע' תקס ("לכאורה פשוט שצ"ל קודם הטבילה. . . הוראה בזה בנוגע לפועל לא שמעתי"). שמועות וסיפורים חי"ב ע' 51 (שכ"ק אדמו"ר מהר"ש נהג לגזוז הציפורניים לאחר הטבילה). ולהעיר מלשון שו"ע אדה"ז סי' רס"א וסי' תקט"ב ס"ב.

52. ראה פסקי תשובות (מהדורת תשע"ט) סי' תקט"ב אות ו.

מנין ימות השנה, לדוגמא: בשנה של שפ"ג יום נותן שפ"ג חצאי שקלים, שקלים, עשרה שקלים או שטרות של מאה שקלים וכדו', כל אחד לפי יכולתו³⁸.

כה. הנתינה לקרן זו היא בנוסף על כספי הצדקה הקבועים שכל אחד נותן בעצמו. וניתן להשתתף בה מכספי מעשר³⁹.

כו. בכל מדינה ומדינה יש לתת את המספר לצדקה מהמטבע של אותה המדינה⁴⁰.

כז. אף שמספיק לענין זה אפילו סכום קטן ביותר לכל יום, בכל אופן אין להסתפק בסכום קטן, אלא אדרבה - "כל המרבה הרי זה משובח"⁴¹.

כת. ראוי לתת את ההשתתפות בקרן זו עוד לפני תחילת השנה⁴². מי שלא הספיק, יכול לתת את השתתפותו בקרן אף בהמשך השנה ונחשב לו גם על הימים הקודמים, אך בכל אופן יש להזדרז בנתינה זו⁴³.

שנים מקרא ואחד תרגום

כט. בקביעות שנה זו, כאשר חל ראש-השנה בשבת, אין קוראים שנים מקרא ואחד תרגום בערב שבת⁴⁴.

38. ראה אודות הקרן ומעלתה בשיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ בראשית (ב) תשי"ד (לקוטי שיחות חי"ב ע' 651 ואילך). ועניינה - כיון שלא כולם מקפידים לתת צדקה לפני התפילה בכל יום יום, הרי שעל ידי הנתינה ל"קרן השנה" יוצאים ידי חובה. וכן נתבאר שם מעלת קרן זו גם למי שנותן צדקה לבד כל יום: (א) אם ישכח לתת לצדקה יום אחד בעצמו - הרי על ידי הקרן יצא ידי-חובתו כל יום. (ב) הצדקה בוודאי תגיע למקום הראוי. (ג) הרי הוא שותף בכל מעשה צדקה הנעשית על ידי הקופה הכללית ואף אם השתתפותו היא בפחות משווה פרוטה. (ד) כיון שראים על העתיד ליגבות מוציאים אותו ידי-חובה גם על הימים שמתחילת השנה עד היום בו נתן את חלקו. ובשיחת ש"פ בראשית (ב) תשי"ז (תורת מנחם חי"ח ע' 148) הובא טעם נוסף - שהנתון והמקבל אינם יודעים אחד מהשני.

39. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חי"ח ע' א' ע' ש.עו.

40. ראה לקוטי שיחות חי"ב ע' 651. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חי"ז ע' רלו.

41. שיחת כ"ק אדמו"ר יום שמחת-תורה תשכ"ה (תורת מנחם חמ"א ע' 158). וראה גם שיחות: ש"פ בראשית (ב) תשי"ח (תורת מנחם חמ"א ע' 146). ש"פ בראשית (ב) תשכ"ח (תורת מנחם חמ"א ע' 242).

42. ראה שיחות כ"ק אדמו"ר: יום שמחת-תורה תשמ"ו (תורת מנחם חמ"א ע' ח"א ע' 397). יום שמחת-תורה תשמ"ז (תורת מנחם תשמ"ז ע' 393).

43. ראה לקוטי שיחות חי"ב ע' 651. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר חי"ז ע' רלו (ושם הוא בחודש תמוז!).

44. ספר השיחות תנשא"ח ע' 427 הע' 7.

טובה⁶³. וכ"ק אדמו"ר הרש"ב נהג לקבל על עצמו הידור זה לפני ראש-השנה⁶⁴.

לימוד פירוש המילות

יב. על המתפלל להבין את פירוש המילים שבתפילות כל מועד, ולכן צריך ללמוד ולהסדיר את פירוש המילות, ובפרט הפיוטים, שפירושם מורכב⁶⁵.

יג. בהתאם לזה, הוראת רבותינו נשיאינו הק', שהיורד לפני התיבה [עכ"פ], בפרט בימים-הנוראים, ילמד את פירוש המילות של התפילות והפיוטים, לכל-הפחות כפשוטם, ויש להקפיד על כך ולחזור ולשנן זאת מידי שנה בשנה⁶⁶.

לימוד דיני התקיעות

יד. על התוקע וה'מקריא' לחזור היטב על דיני התקיעות⁶⁷.

סמוך לכניסת החג

טו. כ"ק אדמו"ר הזכיר את מנהג רבותינו נשיאינו בערב ראש-השנה בסמוך לכניסת החג להיכנס לשוחח לזמן מה עם זוגתם הרבנית, ושיש ללמוד מכך הוראה לכל אחד ואחד⁶⁸.

נתינת צדקה

טז. הנותנים צדקה בכל יום, יתנו היום גם עבור שני ימי ראש-השנה⁶⁹.

הדלקת נרות

(זמני ההדלקה: ירושלים 18:06, תל אביב 18:25, חיפה 18:17, באר שבע 18:27, צפת 18:15)

יז. זמן ההדלקה < זמן הדלקת הנרות - בזמן הנקוב בלוחות, כמו בכל ערב שבת⁷⁰. בקביעות שנה זו, כשליל א' דראש-השנה חל בשבת - יש להיזהר ולהקפיד שלא להדליק

להראות שאנו בטוחים בחסדו יתברך שיוציא לאור משפטנו⁵³.

ה. אין לובשים 'קיטל', גם לא הש"ץ ובעל-התוקע, רק ביום-הכיפורים⁵⁴.

הכנות לסעודה

ו. נוהגים שלא לאכול מאכלים מרים, וכן נמנעים מלאכול מאכלים מוצצים בסעודות ראש-השנה⁵⁵.

ז. כמו-כן אין לערב חומץ בבישול מאכלים⁵⁶.

ח. אין נמנעים מלאכול מאכלים חריפים⁵⁷. אם כי המחמירים גם בזה⁵⁸.

ט. אין אוכלים אגוזים, משום שמרבים כיחה וניעה, ומסיחים דעת האדם בתפילה⁵⁹, ובהתאם לזה נוהגים שלא לאכול גם שקדים ובוטנים⁶⁰.

י. יש להכין תפוח, דבש, רימון, דגים, וראש איל [או ראש כבש, ראש דג וכיו"ב]⁶¹, וכן פרי חדש (עבור הלילה השני של החג⁶²).

קבלת הידור נוסף

יא. "בכל ראש-השנה צריך כל אחד לקבל על עצמו זהירות יתירה במצוות-עשה, וזהירות בסייג של לא-תעשה וזהירות יתירה בהנהגה

53. תושו"ע שם. לוח כולל חב"ד. במטה אפרים סי' תקפא סקנ"ה כתב רק "בגדים נאים" ולא "וחשובים" כמו ביום-טוב, אבל בשערי תשובה שם סק"ו כתב שאכן לובשים בגדים נאים וחשובים כבכל יו"ט. ע"ש.

54. ספר המנהגים ע' 56.

55. מטה אפרים סי' תקפג סק"ג.

56. שו"ע אדה"ז סי' תקפג ס"ב.

אודות אכילת לימון ועירובו במאכלים - יש שכתבו להימנע אם נותן טעם חמוץ במאכלים (החיד"א במורה באצבע אות רנד, ובטוב עין סי' יח אות צא בשם תשובת הגאונים. כף החיים סי' תקפג סק"ח). אבל באם אין טעמו מורגש - מותר (ראה קצה המטה למטה אפרים שם סקט"ו).

57. ראה המובא בפסקי תשובות סי' תקפג אות ה ובהע' 30, כיון שלא הובא בפוסקים שיש להימנע מלאכולם.

58. בלקט יושר ע' 124 אות ט מובא שבעל תרומת הדשן נמנע מלאכול חרף. וכ"כ במאור ושמש פרשת תולדות ד"ה ועתה שא נא. וכ"מ מערך השלחן סתקפ"ב ס"ג לגבי פלפלין שניתן רק לערבם במאכלים. וכ"כ בברית כהונת עולם השלם או"ח מערכת ר סק"א (ע' קסג). שו"ת אור לציון ח"ד ביאורים אות ג.

59. שו"ע אדה"ז שם ס"ו.

60. נטעי גבריאל, הל' ראש-השנה, פכ"ח סוס"ד ובהערה שם.

אבל אין מניעה לערבם במאכלים, עוגות וכיו"ב כשהם טחונים - ראה שו"ת באר משה ח"ג סי' זו.

61. כדלהלן בפנים פ"ו.

62. כדלהלן בפנים פ"א סי"ז.

63. ספר המאמרים קונטרסים ח"א ע' קלב. ספר המנהגים ע' 56. וראה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קנג ואילך. וש"נ.

64. ספר המנהגים שם.

65. שו"ע אדה"ז סי' ק ס"א.

וכיום כבר נדפסו מחזורים בתוספת פירוש המילות גם בנוסח אדה"ז.

66. ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ד ע' תעז. ח"ו ע' שכד. ח"ז ע' שסג. ח"יא ע' טז.

כמו כן, על שליח-הציבור לדעת את דיני התפלה בכלל ודיני שליח-ציבור בפרט - ראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"א ע' שנג.

67. כדלהלן בפנים פ"ג ס"ג וסכ"ג.

68. תורת מנחם תשמ"ח ח"א עמ' 39.

69. שערי צדקה עמ' קמב.

70. מטה אפרים סי' תרכה סקל"ג. לקוטי שיחות חכ"ד ע' 297 הע' 69. קיצור דיני נשק' ע' לו.

לאחר זמן זה. ומאידך, ביום ב' דראש-השנה, יש להקפיד שלא להדליק נרות עד לאחר צאת-השבת.

יח. ההכנות להדלקה < כיון שאין מוציאים אש חדשה ביום-טוב⁷¹. לכן, בערב החג יש לדאוג להשאיר אש דולקת [אפשר גם אש מהגז], בכדי שיוכלו להעביר אש-מאש להדלקת הנרות בליל ב' דראש-השנה.

יט. המשתמשים בשעון שבת, מקרר עם התקן שבת וכדו', יזכרו לכוונם עבור שני ימי החג.

כ. סדר ההדלקה < בשני הימים - מדליקים את הנרות ואח"כ מברכים, כמו בערב שבת⁷². וכן אין מכבים את הגפרור, אלא מניחים אותו שיכבה מעצמו, כמו בערב שבת⁷³.

כא. נוסח הברכה < בהדלקת-נרות מברכים שתי ברכות: "להדליק נר של יום הזכרון" וברכת "שהחיינו"⁷⁴.

ברכת הדלקת נרות ליל א' דראש-השנה שחל בשבת:

פְּרוּך אֱתָהּ אֲדֹנָי אֱ-לֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם אֱשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת וְשֶׁל יוֹם הַזְכָּרוֹן.⁷⁵

פְּרוּך אֱתָהּ אֲדֹנָי אֱ-לֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִקְיַעְנוּ לְיָמֵינוּ הַזֶּה.

כב. טעויות בברכה < אם בירכה בטעות "להדליק נר של (שבת ושל) יום טוב", אם נזכרה תוך כדי דיבור - חוזרת ואומרת "להדליק נר (של) שבת ושל) יום הזכרון", ואם נזכרה לאחר כדי דיבור - אינה חוזרת ומברכת⁷⁶.

כג. בקביעות זו, שליל א' דראש-השנה חל בשבת,

אם בירכה בטעות "להדליק נר של יום הזכרון" בלבד ולא אמרה "של שבת", אם נזכרה תוך כדי דיבור - חוזרת ואומרת "להדליק נר של שבת ושל יום הזכרון".

ואם נזכרה לאחר כדי דיבור - לא יצאה ידי חובתה, וצריכה לחזור ולברך "להדליק נר של שבת ושל יום הזכרון"⁷⁷, ולכתחילה נכון שתצווה לאחר להדליק נר נוסף ותברך עליו, ואם כבר נכנסה שבת, עדיין יכולה וצריכה לברך כל עוד הנרות דולקים⁷⁸.

כד. אם בירכה בטעות "להדליק נר של שבת" בלבד ולא אמרה "של יום הזכרון" אם נזכרה תוך כדי דיבור - חוזרת ואומרת "להדליק נר של שבת ושל יום הזכרון".

ואם נזכרה לאחר כדי דיבור - נכון שתחזור ותברך "להדליק נר של שבת ושל יום הזכרון", ולכתחילה נכון שתצווה לאחר להדליק נר נוסף ותברך עליו, ואם כבר נכנסה שבת, עדיין יכולה וצריכה לברך כל עוד הנרות דולקים⁷⁹.

כה. כשראש-השנה חל בחול (ובקביעות זו - בליל ב' דראש השנה), אם בירכה בטעות "להדליק נר של שבת-קודש", אם נזכרה תוך כדי דיבור - חוזרת ואומרת "של יום הזכרון".

ואם נזכרה לאחר כדי דיבור - לא יצאה ידי חובתה וצריכה לחזור ולברך "להדליק נר של יום הזכרון", ולכתחילה תדליק נר נוסף (אותו תדליק מנר אחר) ותברך עליו, ואם כבר הדליקה את כל הנרות, עדיין יכולה לברך כל עוד הנרות דולקים⁸⁰.

שבנוח התפילה נקרא גם ראש-השנה "יום טוב". לוח יומי הלכה למעשה, תשרי תשפ"ג ח"א, ע' נד.

77. ראה שו"ת התעוררות תשובה ח"א ס" קיב.

78. שכיון שמברכת "להדליק" צריכה לכתחילה שהברכה תהיה על נרות שעוד לא הדליקה ולא על נרות שכבר דולקים (ראה שו"ע אדה"ז סי' רסג ס"א), וכיון שיתכן שמ"מ כבר קיבלה שבת בהדלקתה לכן מוטב שתצווה לאחר להדליק - שו"ת התעוררות תשובה שם. וע"ע הליכות ביתה סי' יד ס"מה ובהערות שם.

ומה שכתבנו שעדיין יכולה לברך כל עוד הנרות דולקים - ראה מה שדן בזה בשו"ת התעוררות תשובה שם. ועיין היטב שו"ע אדה"ז שם ובקו"א סק"ג.

79. ראה הליכות ביתה שם סמ"ז ובהערה שם, ודלא כפי שהסתפק בשו"ת התעוררות תשובה שם, דכיון שיום טוב נמי שבת איקרי יצאה י"ח, כיון שצריכה להזכיר בפירוש מעין המאורע בברכה. וראה גם בהערה הבאה. ובפרט למנהגנו שהנוסח מכל יו"ט (וביותר להביאר באגרות קודש ח"א שם). וראה גם לוח יומי הלכה למעשה שם הע' א קרוב לסופה.

80. וע"ד המבואר בשו"ע אדה"ז סי' תפז ס"א, גבי מי ש"טעה ולא אמר 'מקדש ישראל והומנים' אלא חתם בענין אחר, ואפי' טעה וחתם 'מקדש השבת', אפי' שגם יו"ט נקרא שבת, אעפ"כ, כיון ששינה

71. מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה, וכיון שהיה אפשר לעשות זאת מערב יו"ט אסור לעשות כן ביו"ט (שו"ע אדה"ז סי' תקב ס"א).

72. שו"ע אדה"ז סי' רסג ס"ח, כדי שלא לחלק בין שבת ליום-טוב. 73. שהרי כיבוי אסור גם ביו"ט, כמבואר בשו"ע סי' תקיד ס"ה.

74. ספר המנהגים ע' 56. וכן הוא מנהג בית רבינו ר'מעשה רב' (אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ג ע' קמ. ח"ו ע' קכה). וראה שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ נצובים-וילך וילך (תורת מנחם תשמ"מ ח"ד ע' 2029), ש"מנהג זה הולך ומתפשט, ככל העניינים הדפצת המעיינות". בטעם המנהג כתב כ"ק אדמו"ר באגרות קודש ח"א ע' כב-ג, שיש לקשר זאת עם הטעם להדלקת הנרות שזוהו משום כבוד שבת ויום-טוב ואם-כן מובן כשראש-השנה נדרשת ברכה אחרת. וראה ביאר הדברים בקובץ הערות וביאורים גל' א'כ"ע ע' 21 ואילך. פירס תב"ד גל' 6 ע' 45.

75. הגהות לסיידור רבינו הזקן (מכ"ק אדמו"ר) ע' לו. וכן נדפס בסיידור תורה אור מהדורת תש"א ואילך. וראה משה אפרים סי' תקפא סקנ"ד בדבר הצורך להזכיר של שבת בברכה.

76. שכן מנהג העולם לכתחילה לברך "של יום טוב", ומנהגנו לברך "של יום הזכרון" חידוש הוא - ראה בהמצוין לעיל הע' 74, מה גם

כו. ברכת "שהחיינו" < כיון שבברכת "שהחיינו" יש לחשוש שמקבלים את קדושת החג וממילא לא מועיל בזה תנאי שאינה מקבלת בזה את קדושת החג⁸¹, לכן נכון שהצריכה להדליק נרות ולעשות תנאי - לא תברך "שהחיינו" בשעת הדלקת הנרות אלא רק תצא ידי חובה בשמיעת ברכה זו בקידוש, ומכל מקום הסומכת על תנאי זה יש לה על מה לסמוך⁸².

כז. אם שכחה לברך "שהחיינו" - תכוון לצאת ידי חובה ברכה זו בקידוש⁸³.

כח. איש המדליק, יברך "שהחיינו" רק בקידוש⁸⁴. ואם טעה וברך "שהחיינו" בהדלקת נרות - אינו מברך שוב בקידוש⁸⁵. מאידך, אשה המקדשת לעצמה, מברכת "שהחיינו" בהדלקת-נרות, כמנהג שאר הנשים ולא בקידוש⁸⁶.

ממטבע שטבעו חכמים בעיקר ענין הברכה - לא יצא"ו. ואף כאן, לאחר שנתקן נוסח לברכה זו שמיחד את היום-טוב, הגם שיוצאת י"ח אם ברכה "להדליק נר של יום טוב", כמבואר לעיל בפנים ס"כ"ב, אך כששינתה לנוסח של שבת - אינה יוצאת י"ח, מה גם ש"ל שיש כאן טעות בעיקר כוונת הברכה, שמלכתחילה לא היתה על ראש-השנה אלא על שבת (ראה העמק שאלה שאלתא ח אות י. ש"ת בצל ההכמה ח"ה ס"י קכד אות טו). ועד"ו כתבו בש"ת התעוררות תשובה ס"י קכב [ודלא כמו שציין בפסקי תשובות ס"י רסג הע' 157 בדעתו, ולא נמצא זכר לכך במה שציין] וש"ת באר משה ס"י רכב [ציין אליו למקרה הפוך בנטיע גבריאל הל' שבת פפ"ז ס"ד, אבל ראה בדבריו בהל' יו"ט פט"ז ג] לענין טענה וברכה "להדליק נר של שבת" במקום "להדליק נר של יום טוב", שאם לא תיקנה תוכ"ד - לא יצאה. וכן פסקו למעשה בנר"ד כמה מרבני חב"ד. ויש להאריך בזה טרובא, ואכ"מ.

81. כיון שקבלה זו נחשבת לקבלת "עיצומו של יום" (להבדיל מאשר קבלת תוספת שבת - ראה בהרחבה שו"ע אדה"ז קו"א לסי' רסא סק"ג), מאחר שאומרת ברכה השייכת לזמן, ומשכך לא מועיל בה תנאי, וכדין ציבור שהתפללו ערבית או כשענה "ברכו" עם הציבור (ראה שו"ע אדה"ז ס"י רסג סט"ז ואילך). - ראה אורחות חיים ס"י רסג סק"ז. כף החיים ס"י תקיד סק"ב. שו"ת ציץ אליעזר ח"י ס"י יט. שמירת שבת כהלכתה פמ"ג ס"ג. נטעי גבריאל, הל' יום טוב ח"ב, פט"ז ס"כ"ב. פסקי תשובות ס"י רסג אות לב. פסקי הגרמ"ש אשכנזי שם.

מאידך, בשו"ת ובחרת חיים להגר"ש קלוגר ס"י פג (ועוד פוסקים שצוינו בשו"ת ציץ אליעזר שם) חלק בזה אלא שסמך אפוסקים שאין דין קבלת יום-טוב בהדלקת נרות כלל (וראה בזה גם ביה"ל ס"י תקכו ד"ה ספק חשכה). ולא קי"ל הכי לרוב הפוסקים, וכ"כ במטה אפרים ס"י תרכה סק"ג שבהדלקת נרות חלה קבלת יום-טוב כמו בשבת. ועצ"ע מלשון שו"ע אדה"ז ס"י תקיד ס"ד. וכן ראה בהרחבה בקובץ הערות וביאורים גל' אי"ט ע' 52 ואילך מש"כ לנטות לדברי הפוסקים שאין בזה קבלת עיצומו של יום. ו"ל ע"ד. ואכאמ"ל.

82. ראה קובץ מבית הל' גל' ב' יום כיפור ס"א. פסקי תשובות שם הע' 308.

83. והרי זהו מקומה של ברכה זו לכתחילה, אלא שהנהגה לברכה בעת הדלקת נרות (ראה המצוין בנטיע גבריאל, הל' ראש-השנה, פכ"א ע"ו).

84. מטה אפרים ס"י תקצט סק"ט. לוח כולל חב"ד.

85. ספר המנהגים ע' 60.

86. וכן משמעותו שתימת המטה אפרים ס"י תקפא סק"ד וס"י תקצט

תפילת מנחה

כט. החל משעה קודם תפילת מנחה (עד תפילת ערבית במוצאי ראש-השנה), יש לשקוד באמירת תהלים לילה ויום, להיזהר מדיבור חול עד קצה האחרון, למעט בשינה ולהרבות בתפילה ובתחנונים מקרב ולב עמוק, ובכל רגע פנוי לומר תהלים⁸⁷.

ל. עבודת הימים-הנוראים מתחילה למעשה כבר בתפילת מנחה בערב ראש-השנה, שהיא התפילה האחרונה של השנה שעברה, ורבותינו נשיאינו נהגו להתפלל תפילה זו באריכות גדולה⁸⁸.

לא. **בקיעות שנה זו, כאשר ראש-השנה חל בשבת, נוהגים לומר קודם תפילת מנחה "הודו" ו"פתח אליהו", כככל ערב-שבת⁸⁹.**

ג.

הנהגות היום המיוחדות

קבלת עול מלכות שמים

א. עיקר עבודת ראש-השנה הוא בקבלת עול מלכות שמים, לכן עבודת היום צריכה להיות באופן של עבודה פשוטה - באמירת תהלים כל הזמן, ובמיעוט שינה בשני לילות ראש-השנה ככל האפשר⁹⁰.

אמירת תהלים וזהירות מדיבורי חול

ב. יש לשקוד באמירת תהלים לילה ויום, להיזהר מדיבור חול עד קצה האחרון, ולהרבות בתפילה ובתחנונים מקרב ולב עמוק, ובכל רגע פנוי לומר תהלים⁹¹.

שם.

87. ספר המנהגים ע' 56.

88. ספר השיחות תש"ב ע' 2.

וראה ספר המאמרים תש"ג ע' 41, אשר קודם תפילה זו "עושה חשבון-צדק בנפשו מכל אשר עבר עליו במשך השנה, הן בענייני מצוות-עשה, הן בענייני מצוות-לא-תעשה, והן בענייני המידות ויראת-שמים, בין בעניינים שבין אדם למקום והן בעניינים שבין אדם לחברו, והרשב"ש שערשה הוא אדעתא דנפשיה באמת לאמיתו . . . וכשמתבונן במעמדו ומצבו הכללי בגשמיות וברוחניות, רואה הוא כי השי"ת התנהג עמו ועם בני-ביתו בחסד חינם . . . שלא כפי המגיע לו עבור הנהגותיו . . . הנה כאשר מתבונן בכל זה באריכות ההתבוננות, והרי הוא מכיר בחסאו אדעתא דנפשיה במתנה, שהיא התפילה האחרונה דהשנה שעברה, הרי הוא מתעורר בהתעוררות גדולה, בחרטה מעומקא דליבא על כל העבר, והוא שב להו', לקבל עול מלכותו ית'".

89. שער הכולל פי"ז ס"ב. ספר המנהגים ע' 25.

90. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ ח"י ע' תכה.

91. ספר המנהגים ע' 56. וראה לעיל בפנים פ"ב ס"ט, שמתחילים

בזה שעה קודם תפילת מנחה של ערב ראש-השנה.

הימנעות מעישון

ג. גם המעשנים ביום-טוב נמנעים מלעשן בראש-השנה (גם בצניעא), ועליהם להשפיע גם על מכיריהם בזה⁹².

ד.

תפלת ערבית דליל א' דראש-השנה

הכנות לתפילה

א. קודם התפילה אומרים תהילים⁹³.

ב. לפני כל תפילה בראש-השנה נוהגים לנגן את הניגון "אבינו מלכנו"⁹⁴, אבל בקביעות שנה זו, ביום א' דראש-השנה, כיון שחל בשבת - אין מנגנים.

ש"ץ אבל

ג. ש"ץ קבוע, יכול לשמש כשליח-ציבור בראש-השנה גם כשהוא בשנת אבלות רח"ל⁹⁵.

עבודת התפילה

ד. תפילת ערבית של ליל ראש-השנה, היא התפילה הראשונה וממילא גם ה'ראש' לכל תפילות השנה, וידוע גודל הפלאת עבודתם של רבותינו נשיאינו הק' בתפילה זו, שהיתה באריכות גדולה ובכוונה עצומה ובנעימה קדושה⁹⁶, וכתב כ"ק אדמו"ר, כי "מעין זה ושמץ מינהו צריך להיות גם אצל כל אחד ואחד מהחסידים"⁹⁷.

ה. באשר לכוונה בתפילה זו, כתב כ"ק אדמו"ר הרי"צ⁹⁸ ש"צריכה להיות החרטה מעומקא דליבא על העבר, ויעורר רחמים רבים על נפשו בתחנונים ובכיה מעומקא דליבא ופנימיות כוחות נפשו, שמתחנן על נפשו כי יקבלוהו לעבד".

ו. בתפילות הימים-הנוראים התיירו להגביה

מעט את הקול בתפילת לחש, למי שהדבר עוזר לו לעורר הכוונה ביותר⁹⁹.

הוספות בתפילה

ז. החל מתפילה זו, ישנם מספר שינויים והוספות בנוסח תפילת שמונה-עשרה, כדלהלן: את ברכת "הא-ל הקדוש" מסיימים ב"המלך הקדוש" [ובימות החול: בברכת "מלך אוהב צדקה ומשפט" חותמים "המלך המשפט"]¹⁰⁰.

ח. בברכת "זכרנו לחיים" וכו', בברכת "מחיה המתים" - "מי כמוך" וכו', בברכת "מודים" - "וכתוב" וכו', בברכת שים שלום - "ובספר חיים" וכו'. כן באמירת "עושה שלום" בתפילות ובקדישים, משנים ל"עושה השלום"¹⁰¹.

ט. בתפילות ראש-השנה ויום הכיפורים מוסיפים בברכת "המלך הקדוש" - "לדור ודור" וכו'.

י. אין כופלין "לעילא" בנוסח הקדיש, מלבד בתפילת נעילה ביום הכיפורים¹⁰².

דיני השוכח והטועה יפורטו להלן פ"ה.

ראש-השנה שחל בשבת

י. בקביעות שנה זו, כאשר ראש-השנה חל בשבת, מתחילים קבלת-שבת ב"מזמור לדוד", "אנא בכח", "לכה דודי" וב"בואי בשלום" אומרים "גם ברינה ובצהלה" (כבכל שבת)¹⁰³, "מזמור שיר", "ה' מלך", קדיש-יתום¹⁰⁴.

יא. בתפלת שמונה-עשרה אומרים כל ההוספות השייכות לשבת, וכן אומרים "מקרא קודש הזה, יום זכרון תרועה"¹⁰⁵.

יב. לאחר שמונה-עשרה אומרים: "ויכולו", ברכת "מעין שבע" (ואומרים בה "המלך הקדוש"), "לדוד מזמור" (כדלהלן), קדיש-תקבל, "מזמור לדוד", חצי-קדיש, "ברכו", "עלינו לשבח"¹⁰⁶.

92. ספר המנהגים ע' 56.

93. ספר המנהגים שם.

94. ראה תורת מנחם תשד"מ ח"א עמ' 26 שזוהו כדי להזכיר את זכותו של אדמו"ר הוקן שניגון זה שלו. ועיי"ש וכן נהגו בבית-חינוך ברב השני, מלבד איזה שנים שהיה בזה שינויים.

95. אגרות קודש ח"ז ע' ססג. וראה גם אוצר מנהגי חב"ד אלו-תשרי ע' סא וע' קי.

96. ראה בהרחבה אוצר מנהגי חב"ד אלו-תשרי ע' עא ואילך.

97. ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 13 הע' 19.

98. ספר המאמרים תש"ג ע' 19.

99. ראה שו"ע אדה"ז סי' קא ס"ג. וראה גם קונטרס ומעין מאמר יא סופ"א.

100. שו"ע אדה"ז סי' תקפס ס"א.

101. שם סי'.

102. ספר המנהגים ע' 56.

103. ספר המנהגים ע' 26.

104. ספר המנהגים ע' 60.

105. ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 11.

106. ספר המנהגים שם.

לדוד מזמור

שלא עקר רגליו¹¹⁴] - מתחיל מ"א-דני שפת תפתח" וכו'¹¹⁵.

ב. אמר רק "הא-ל" ולא אמר "הקדוש" אפילו שהיה יותר מכדי דיבור - מסיים ואומר "המלך הקדוש" ואינו חוזר¹¹⁶.

ג. אם יודע שאמר "ובכן תן פחדך" אך מסופק אם חתם "המלך הקדוש" - אין צריך לחזור¹¹⁷. אבל אם גם מסופק אם אמר "ובכן תן פחדך" - חוזר¹¹⁸ (אולם בעשרת-ימי-תשובה, אם נסתפק לאחר התפילה אם אמר "הא-ל הקדוש" או "המלך הקדוש" - חוזר לראש התפילה¹¹⁹).

ד. שליח-ציבור שטעה בחזרת הש"ץ וחתם "הא-ל הקדוש" (ולא תיקן ל"המלך הקדוש" תוך כדי דיבור) - חוזר לראש התפילה, וחוזר לומר גם את הקדושה¹²⁰.

ה. בשבת שובה וכן בקביעות שנה זו, בראש השנה שחל בשבת, אומר השליח-ציבור בברכה 'מעין שבע' שבליל שבת "המלך הקדוש", ואם שכח ואמר "הא-ל הקדוש", אם לא חתם עדיין את הברכה - חוזר ל"המלך הקדוש" וממשיך משם כסדר, אבל אם כבר חתם את הברכה - אינו חוזר¹²¹.

שאר הוספות

ו. שכח "זכרנו", "מי כמוך", "וכתוב", "ובספר" - אם נזכר קודם שהזכיר את "השם" שבחתימת אותה ברכה - אומרם במקום שנזכר, אבל אם נזכר לאחר שהזכיר את "השם" שבחתימת הברכה - אינו חוזר¹²².

ז. שכח לומר "לדור ודור" . . ובכן תן פחדך וכו', אם עדיין לא אמר "השם" של "המלך

יג. בסיום תפילת ערבית, קודם קדיש תתקבל¹⁰⁷, אומרים המזמור¹⁰⁸ "לדוד מזמור, לה' הארץ ומלואה" וגו'. למנהגנו, אין פותחים את הארון לאמירתו, וכן אין אומרים אותו פסוק בפסוק חזן וקהל, אלא הש"ץ מתחיל אמירת הפסוק הראשון בקול, וכן מסיים בקול את הפסוקים האחרונים: "שאו שערים ראשיכם" וגו'¹⁰⁹.

יד. מובא בשם כ"ק אדמו"ר הרש"ב, שהכוונה באמירת מזמור זה בליל ראש-השנה היא כלי להשפעות גשמיות על כל השנה¹¹⁰.

ברכת "לשנה טובה תכתב ותחתם"

טו. לאחר תפילת ערבית, מאחלים איש לרעהו: "לשנה טובה תכתב ותחתם", ואומרים זאת בלשון יחיד¹¹¹.

נוסח ברכת לשנה טובה:

לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכְתַּב וְתַחַתֶּם

טז. כמו-כן מברכת אשה לרעותה [וכן בעל לאשתו] בלשון נקבה: "לשנה טובה תכתבי ותחתמי"¹¹².

ה.

השוכה והטועה בתפילות ראש-השנה

"המלך הקדוש"

א. טעה ואמר "הא-ל הקדוש" או שנסתפק אם אמר "המלך הקדוש", אם נזכר תוך כדי דיבור וחזר ואמר "המלך הקדוש" - יצא, ואם נזכר לאחר כדי דיבור או שהתחיל ברכה שלאחריה - חוזר לראש התפילה¹¹³, אלא שאינו צריך לחזור שוב מהפסוק "א-דני שפתי תפתח" וכו', ומתחיל מ"ברוך אתה ה'" וכו'. אכן, אם נזכר שטעה לאחר שסיים את תפילת העמידה [והיינו שעקר רגליו, או שאמר "יהיו לרצון" השני אף

114. ראה שו"ע אדה"ז סי' קי"ט ס"ה.

115. קצות השולחן סי' כא ס"ג.

116. אשל אברהם סי' תקפב סק"א. דעת תורה סי' תקפב סק"ב. אף המטה סי' תקפב סק"ז.

117. משנה ברורה סי' תקפב סק"ד. אף המגן סי' תקפב סק"ט. וטעם הדבר, שכיון שאמר "ובכן תן פחדך", מן הסתם חתם כהלכה ולא אמר כהרגלו בכל השנה. וראה עוד בנתיבות התפילה פ"ט ס"ד וש"ג.

118. שו"ת בית הלוי ח"א סי' מב.

119. ראה שו"ע אדה"ז שם ס"ג.

120. ראה שו"ע אדה"ז סי' קכו ס"ג. ובנדו"ד - ראה שערי תשובה סי'

תקפב סק"א. מטה אפרים סי' תקפב סק"ח. שו"ת מנחת שלמה סי' ב.

121. כיון שנחלקו בזה הפוסקים, שדעת השי"ת בנה"ג, מחזיק ברכה

ואל"י רבה סי' תקפב סק"ה שחזר, ואילו דעת הפר"ח והפמ"ג שם

שאינו חוזר, וכ"ה בדרך החיים סי' ס"ה, ובקיצושו"ע סי' קכט

ס"ד, וכיון שספק ברכות להקל - אינו חוזר (בנתיבות התפילה פ"כ

סי"א ובהע" 18).

122. שו"ע אדה"ז סי' תקפב ס"ו.

107. סידור אדה"ז.

108. תהלים פכ"ד.

109. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' סז-ח.

110. ספר השיחות תרפ"ז ע' 112.

111. ספר המנהגים ע' 56.

112. ראה לקושי שיחות חכ"ד ע' 300.

113. שו"ע שם ס"א-ב.

הקדוש" - חוזר ואומר. ואם כבר אמר "השם", דהיינו שאמר "...וקדושים בכל יום ההלוך סלה, ברוך אתה ה'" - יחתום "המלך הקדוש", וממשיך "אתה בחרתנו"¹²³.

ח. בקביעות שנה זו, השוכח להזכיר את ההוספות של יום השבת בתפילת ראש-השנה - אם לא הזכיר שבת כלל, צריך לחזור. אבל אם הזכיר שבת פעם אחת, בין באמצע הברכה ובין בסופה - לא יחזור¹²⁴.

1. סעודת ליל א' דראש-השנה

הכנות לסעודה

א. בדבר הכנת המאכלים לסעודת החג ומה שנמנעים מלאכול בו - ראה לעיל פ"ב.

קידוש ליל ראש-השנה

ב. בקביעות שנה זו, כאשר ראש-השנה חל בשבת, אומרים תחילה "שלום עליכם", "אשת חיל", "מזמור לדוד" ו"דא היא סעודתא" בלחש, ומתחיל הקידוש ב"יום השישי" וברכת הקידוש היא של ראש-השנה עם ההוספות לשבת¹²⁵.

ג. סדר הקידוש הוא: ברכת "בורא פרי הגפן", ברכת "מקדש השבת וישראל ויום הזיכרון" וברכת "שהחיינו"¹²⁶.

ד. אם הרימון [שאוכלים במהלך הסעודה, כדלהלן סכ"א] הוא פרי חדש עבורו - יכול להניחו לפניו בשעת הקידוש, ולכוון בברכת "שהחיינו" שבקידוש שרוצה לפטור בה גם את ברכת "שהחיינו" שעל הרימון¹²⁷.

123. מטה אפרים סי' תקפב סק"ח. מאמר מרדכי סי' תקפב סק"ו. דרך החיים סי' קמא ס"ד.

124. שו"ע אדה"ז סי' תפז ס"ג

125. ספר המנהגים ע' 28.

126. סידור אדה"ז.

127. ראה המלך במסבינו ח"א ע' עח, שכ"ק אדמו"ר לא בירך "שהחיינו" על הרימון כיון שכבר כיוון עליו בברכת "שהחיינו" שבקידוש.

והקידוש בזה, שיכול לפטור בברכת "שהחיינו" שעל הקידוש ברכת "שהחיינו" שעל פרי חדש, ודלא כהסבורים שהם ב' סוגי "שהחיינו" ואין לפטור זה בזה אלא במקום שיש ספק בברכת "שהחיינו" (ראה שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' כ. הליכות שלמה פכ"ג אות פג לפי שו"ת כתב סופר או"ח סי' כו. פסקי תשובות סי' רכה אות א ובהערות שם), אלא יכול לכתחילה לפטור זה בזה (וכדעת שו"ת הב"ח (הישנות) סי' קלב בשם המרדכי סוכה סי' תשסו. שו"ת האלף לך שלמה סי' צב. בן איש חי פרשת ראה אות יא. כף החיים סי' רכה סק"ח. שו"ת אגרות משה או"ח ח"א סי' פז. שו"ת יביע אומר ח"ד האו"ח סי' יט. ועוד).

אולם אם לא הניחו לפניו בשעת הקידוש - אינו יכול לפוטרו בברכת "שהחיינו" שבקידוש וצריך לברך עליו "שהחיינו" בנפרד לפני שיאכלנו¹²⁸.

וכן אם הרימון היה לפניו בשעת הקידוש אך לא כיוון לפטרו בברכת "שהחיינו" - מברך עליו "שהחיינו" בנפרד¹²⁹.

ה. מי שבירך "שהחיינו" בשעת הדלקת הנרות - אינו מברך שוב בקידוש¹³⁰.

ו. אכן, הנשים שכבר בירכו "שהחיינו" בשעת הדלקת הנרות, עונות אמן על ברכה זו בקידוש ואין בזה משום הפסק¹³¹.

ז. מי שיוצא ידי חובה בקידוש ובברכת "שהחיינו", אם צריך לברך "שהחיינו" בנפרד על הרימון - ראה להלן סכ"ב.

ח. מי שלא בירך "שהחיינו" בליל ראש-השנה - מברך בשעה שנזכר, גם שלא בשעת הקידוש¹³².

בשמחה וביראה

ט. "מצוה לאכול ולשתות ולשמוח¹³³ בראש-

128. ראה שו"ת הב"ח שם. אשל אברהם (בוטשאטש) סי' רכה ד"ה ועל כל פנים. קצות השולחן סי' סג כדי השולחן סק"י. שו"ת מעט מים סי' סה וסי' עז. שו"ת יביע אומר שם. הלכה ברורה סי' רכה בירור הלכה סק"ז.

אודות הנהגת כ"ק אדמו"ר שצוינה בהערה הקודמת - הנה בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 14 הע' 63 ציין להנהגה זו והעיר שבכה"ל צריך להיות הרימון מונח לפניו, וכפנים. אמנם בקובץ הערות וביאורים גל' תתקיא ע' 65 ובהע' 2 שם, רוצה לדייק שאין צריך שיהיה הרימון לפניו בשעת אמירת "שהחיינו", שכן בליל א' דראש-השנה תשל" (תורת מנחם סנה"ע 3) ביקש כ"ק אדמו"ר שיביאו את הרימונים לשולחן רק בעת אכילת התפוח, משמע שלא היו בשעת הקידוש. ע"ש. אולם אין ראייה משם שמדובר שפטור את הרימונים בברכת "שהחיינו" (אם כי גם לא ברור שהיכא דפטור את הרימונים ב"שהחיינו" שבקידוש אכן היו הרימונים לפניו, מאידך נראה שבתשל"ה היה מקרה חריג, שלא הובאו הרימונים לשולחן כבר בשעת הקידוש, אבל בשאר השנים אכן היו לפניו כבר בשעת הקידוש).

129. ראה אשל אברהם שם.

130. ספר המנהגים ע' 60.

131. ראה שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' כא. וראה גם המובא בקיצור דיני ומנהגי שבת-קודש ויר"ט, ע' לט הע' 14. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 12 הע' 51.

132. לפי שו"ע אדה"ז סי' תעג סכ"ב.

133. אבל אין בו מצות שמחת יום-טוב, כבכל יום-טוב וחול-המועד (ראה שו"ע אדה"ז סי' תקכט ס"ג), וראש-השנה אינו לא חג ולא רגל" (שם סי' תקצט ס"א), ולכן "אין אומרים 'מועדים לשמחה חגים ומנים לשון', מפני שימים אלו לא ניתנו לשמחה ולשון" (שם סי' תקפב ס"ו). וראה גם סי' קפח ס"א).

ומכל-מקום מהלשון שבפנים משמע שיש בו קצת מצות שמחה (עכ"פ לגבי אכילה ושתיה שבו, הנלמדת מהפסוק בנחמיה דלהלן בפנים, ושם "כי חדות ה' היא מעוכם" - ראה ספר השיחות תשמ"ח ח"ב ע' 613 הע' 11), אלא שאין בו שמחה יתירה כביו"ט, וכך מורה לשון הרמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ו, שימים אלו ימי שמחה יתירה". אכן, בספר השיחות תנש"א ע' 6 כתב שנקרא יו"ט ויש בו "מעין שמחת יו"ט".

אכילת תפוח בדבש

יד. בליל א' דראש-השנה נוהגים לאכול תפוח מתוק¹⁴⁶ בדבש¹⁴⁷.

טו. אוכלים אותו בתחילת הסעודה, לאחר ברכת "המוציא"¹⁴⁸ ואכילת לפחות כזית פת¹⁴⁹.

טז. תחילה מברך "בורא פרי העץ" ואחר-כך יאמר, קודם שיאכל: "יהי רצון מלפניך, שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה"¹⁵⁰.

נוסח "יהי רצון" על התפוח:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתְּחַדֵּשׁ עֲלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה

יז. בעת ברכת "בורא פרי העץ" שעל התפוח יהיה לפניו הרימון כדי שיוכל לכוון לפוטרו בברכת "בורא פרי העץ"¹⁵¹, אך גם אם אינו לפניו - יכוון בדעתו לפוטרו¹⁵².

יח. כמו-כן, יש לכוון בברכת "בורא פרי העץ" על התפוח לפטור את הפירות שמגישים כקניוח בסוף הסעודה¹⁵³.

יט. גם אם יש על השולחן תמרים או רימונים, שהם משבעת-המינים, מברכים ברכת "בורא פרי העץ" על התפוח דוקא¹⁵⁴. וכך נהג כ"ק אדמו"ר¹⁵⁵.

כ. כ"ק אדמו"ר נהג ליטול את התפוח בימיו

השנה¹³⁴, ו"נוהגין לאכול בשר שמן ולשתות דבש וכל מיני מתיקה, כדי שתהא השנה הזאת מתוקה ושמינה, וכן כתוב בעזרא¹³⁵: 'אכלו משמנים ושתו ממתקים'¹³⁶. ומנהג ישראל להרבות בסעודה ובאכילת בשר לכבוד החג, מפני שבתחילת השנה סימן יפה הוא להם להרבות בסעודה¹³⁷.

י. "אמנם לא יאכלו כל שבעים¹³⁸, למען לא יקילו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם"¹³⁹.

יא. כ"ק אדמו"ר הריי"צ לא נהג לומר 'לחיים' בסעודות ראש-השנה, וכן לא הניח לשיר ניגון בסעודות ראש-השנה, גם לא ביום השני¹⁴⁰. וכן נהג כ"ק אדמו"ר בסעודות בבית כ"ק אדמו"ר הריי"צ, אך בעת ההתוועדויות דיום ב' דר"ה נהג לומר 'לחיים' ואף הורה לנגן בהן¹⁴¹.

טבילת "המוציא" בדבש

יב. בכל סעודות ראש-השנה טובלים פרוסת "המוציא" (ג' פעמים)¹⁴² בדבש¹⁴³, אך מניחים גם מלח על השולחן¹⁴⁴.

יג. כ"ק אדמו"ר נהג לטבול פרוסה נוספת במלח ג' פעמים¹⁴⁵.

146. כן הוא הלשון בשו"ע אדה"ז סי' תקפג סי' א ("תפוח מתוק"). ובסידור אדה"ז משמעות הלשון הוא שיש לקחת תפוח מתוק ולא חמוץ, וכן העירו בכ"מ.

אך אם אין לו תפוח מתוק יכול לברך גם על תפוח חמוץ בדבש - ראה שו"ת מקדש ישראל עמ' קכב.

147. שו"ע אדה"ז וסידור שם.

148. ובטעם מנהגו - ראה אגרות קודש ח"ג ע' רט.

149. כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה - ראה קצות השולחן סי' פא, בדי השולחן סק"ב.

150. סידור אדה"ז. וראה אגרות קודש שם ע' קמ, שאינו נחשב להפסק בין הברכה לאכילה.

151. ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 13. תורת מנחם תנש"א ח"ד ע' 323. וכן נהג כ"ק אדמו"ר, שהמתין עד שיביאו את הרימונים לשולחן, ורק אז שירץ על התפוח - ראה המלך במסיבו ח"ב ע' יג.

152. ראה סדר ברכת הנהנין לאדה"ז פ"ט ה"ה.

וראה שם (ובה"ד), שאם לא התכוון לפטרו אבל הרימון היה לפניו על השולחן - אינו מברך עליו בפני עצמו ונפטור בברכת "בורא פרי העץ" שעל התפוח. אבל אם לא התכוון לפטרו וגם לא היה לפניו על השולחן - לא יצא וצריך לברך עליו בנפרד.

153. כן נהג כ"ק אדמו"ר הריי"צ (תורת מנחם - רשימת היומן ע' קנט), ואמר שכן נהגו בליובאוויטש (ספר השיחות תש"ה ע' 4), וכן הורה לשואלי בוה (אוצר מנהגי חב"ד אלול תשרי ע' פ). המלך במסיבו ח"א ע' נד וע' קיא, דלא ככספר המנהגים ע' 56. וראה

השק"י"ט בוה בהרחבה בקובץ הערות וביאורים גל' תר ע' 47. וראה גם בגליונות תרד-ח הדיונים על דברים אלו, ומה שכתבו בוה שם גל' תרח ע' 41.

154. לוח כולל חב"ד. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' עט.

155. המלך המסיבו ח"ב ע' יג. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' עט.

הלכות ומנהגי חב"ד ע' 13 ובהע' 61.

וראה ספר השיחות תשמ"ח שם: "אלא שהשמחה בראש-השנה היא באופן דיונילו ברעדה, תגל הארץ, בני ציון יגילו במלכם" (לקוטי תורה נצבים מז, רע"א).

134. שו"ע אדה"ז סי' תקצז סי' א.

135. נחמיה ח, י.

136. שו"ע אדה"ז סי' תקפג סי' ד.

137. הנהגת כ"ק אדמו"ר סי' תקפג סי' ג לפי דברי התוס' בע"ז.

138. וראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הריי"צ ח"ד ע' תטז (במכתב לתלמידי הישיבה): למעט באכילה ושתייה. וראה גם ספר המאמרים קונטרסים ח"ב ע' 636.

139. שו"ע אדה"ז סי' תקצז סי' א.

140. ספר השיחות תש"ב ע' 5.

141. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' פט. שם ע' קמח. וראה שם ע' עה לגבי זמירות.

142. הנהגת כ"ק אדמו"ר - ראה "יומן שנת הקהל תשמ"א" ע' 11.

143. שו"ע אדה"ז סי' תקפג סי' ד.

הפרטים בוה - ראה ספר השיחות תש"ד ע' 24. ספר המנהגים ע' 67.

144. לקוטי שיחות חב"ד ע' 372 הע' 27.

145. ראה שו"ע אדה"ז סי' קסז סי' ח בדברי המנהג להניח מלח על השולחן. אבל ראה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי סו"ע עה

ממשמעות ספר השיחות תרצ"ט ע' 304.

146. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי שם. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 13.

וראה כף החיים סי' תקפג סי' ק, שאין לבטל בשום סעודה את טבילת פרוסת המוציא במלח, למיתוק הגבורות. וראה עוד הנהגות שונות

בוה באוצר מנהגי חב"ד שם. וש"ו.

והדגים והראש, כי-אם באכילת התפוח בלבד¹⁶⁵.

ברכת-המזון

כז. בברכת-המזון מוסיפים "רצה" ו"יעלה ויבוא" ומזכירים בו יום-טוב וראש-השנה, "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו שבת", "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב"¹⁶⁶, "הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת" וכו'¹⁶⁷, אך "עושה שלום" אומרים כבכל השנה, ולא "עושה השלום" כבתפילות ובקדישים¹⁶⁸.

כח. שכח "יעלה ויבוא" בברכת המזון בלילה, ונזכר לאחר שכבר התחיל תיבת "ברוך" של ברכת הטוב והמטיב - חוזר לראש. אבל ביום - אינו חוזר¹⁶⁹.

כט. אם נזכר לאחר סיום ברכת "ובנה ירושלים" ולפני התחלת תיבת "ברוך" - אומר "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם, אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לזכרון, את יום הזכרון הזה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל ויום הזכרון"¹⁷⁰.

ל. בקביעות שנה זו, כאשר ראש השנה שחל בשבת, שצריך להוסיף הן "רצה" והן "יעלה ויבוא", באם שכח לומר "יעלה ויבוא" - דינו כנ"ל בסעיפים הקודמים, ואם שכח לומר גם "רצה" ונזכר לפני שהתחיל תיבת "ברוך" של ברכת הטוב והמטיב - כוללן יחד ואומר "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם, שנתן שבתות למנוחה וכו' וימים טובים לזכרון, את יום הזכרון הזה, ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל ויום הזכרון"¹⁷¹. ואם נזכר לאחר שהתחיל ברכת הטוב והמטיב חוזר לראש.

אם שכח רק אחת מהן - אינו כולל את השניה בנוסח הברכה, אבל כשצריך לחזור

כשהוא שלם בקליפתו¹⁵⁶, לאחר מכן היה חותכו לכמה חלקים וחלק אחד היה טובל ג' פעמים בדבש, ורק לאחר מכן היה מברך עליו "בורא פרי העץ"¹⁵⁷.

מאכלים נוספים

כא. נוהגים לאכול רימון בליל א' דראש-השנה, כדי שירבו זכויותינו כרימון¹⁵⁸.

כב. אם הרימון הוא פרי חדש עבורו - מניחו לפניו בשעת הקידוש ומכוון המקדש לפוטרו בברכת "שהחיינו" שבקידוש, כדלעיל ס"ד.

אולם מי שלא מקדש בעצמו ויוצא ידי חובה מהמקדש, נהוג שאוכל אף הוא מהרימון ומברך עליו "שהחיינו" בנפרד¹⁵⁹ (ולא "בורא פרי העץ", שכבר נפטר בברכת התפוח¹⁶⁰).

כג. טוב יותר להביא את הרימון לשולחן כשהוא שלם¹⁶¹.

כד. נוהגים לאכול דגים בראש-השנה, כדי שנפרה ונרבה כדגים¹⁶².

כה. כמו-כן בליל א' דראש-השנה אוכלים ראש איל, זכר לאילו של יצחק, או ראש כבש, ואם אין לו - אוכל ראש של דג¹⁶³, שנהיה לראש ולא לזנב¹⁶⁴.

כו. אין אומרים "יהי רצון" באכילת הרימון

156. וראה להלן בפנים סכ"ג גבי הרימון, שטוב ליקח רימון שלם. ולכאורה ה"ה לתפוח, והנהגת כ"ק אדמו"ר היא בדוקא, ודלא כמ"ש בהכפר של הרבי גל' 22, מדור שואלים את הרב הע' 20. וראה עוד במ"מ שבהערה הבאה.

157. ראה המלך במסיבו ח"א ע' נד וע' קיא. ח"ב ע' שח.

158. שו"ע אדה"ז סי' תקפ"ט ס"ב.

159. לפי המובא במטה אפרים סי' תר ס"ו.

ומ"מ לא מצינו שהאשה תצטרך לכוון לפטור ברכת "שהחיינו" שעל הפרי בשעת הדלקת נרות ותניחנו אז לפנינו בשעת הברכה, כמו בליל ב' דראש-השנה. ויתכן, משום שבלייל ב' דראש-השנה ה"שהחיינו" על היום הוא בספק ולכן צריך לצרף לו גם ברכת "שהחיינו" שעל הפרי, משא"כ בליל א' דראש-השנה, שברכת "שהחיינו" אז היא מדין ודאי ולא מדין ספק.

כדלעיל בפנים סי' יז.

160. ראה תורת מנחם ח"ח ע' 3 הע' 1.

וראוי לאכול מהרימון שיעור כזית - ראה שיחת כ"ה אלול תנש"א (תורת מנחם תנש"א ח"ד ע' 323 הע' 66 ובשוה"ג שם [ועפ"ז כן היה צריך לאכול גם מהתפוח, אולם ככל הנראה כ"ק אדמו"ר לא נהג לאכול כזית מהתפוח, אלא רק חתך ממנו חתיכה אחת וטבלה בדבש ואכלה - ראה בקודש פנימה ע' 20]).

ומסיבה זו יש לאוכלו בהמשך לאכילת התפוח, בתחילת הסעודה, כדי שלא יצטרכו לברך עליו ברכה אחרונה בפני עצמו, ויהא נפטר בברכת המזון - ראה שיחת הג"ל הלכות ומנהגי חב"ד ע' 14.

162. שו"ע אדה"ז שם ס"ד.

163. חיי אדם כלל קל"ח סי' יז. דרך החיים סי' קמ"ב ס"ב.

164. שו"ע אדה"ז שם ס"ה. ספר המנהגים ע' 56.

165. ספר המנהגים ע' 56.

166. המלך במסיבו ח"א ע' רלט.

וראה 'רשימות' חוברת ד ע' 8 שכ"ק אדמו"ר הרשב"ב נ"ע היה אומר "הרחמן" זה בלחש. ובשיחת כ"ק אדמו"ר יום ב' דר"ה תשס"ז (תורת מנחם חטי"ו ע' 19 ואל"ף) הביא מכ"ק אדמו"ר הרי"צ שכן נהגו, אלא שבאותה התוויעדות אמרו כ"ק אדמו"ר בקול רם והקהל ענה אחריו אמן - אוצר מנהגי חב"ד אלול- תשרי ע' פה.

167. סידור אדה"ז. אך אין אומרים 'הרחמן הוא יחדש עלינו את החודש' וכו' - ראה שו"ע אדה"ז סי' תקצ"א ס"ו.

168. ראה תורת מנחם תשד"מ ח"א ע' 28.

169. סידור אדה"ז. וראה גם שער הכולל פל"ד סי"א.

170. סידור אדה"ז.

171. סידור אדה"ז.

לראש - תמיד צריך לומר הן "רצה" והן "יעלה ויבוא"¹⁷².

א. תפלת שהרית

השכמת הבוקר

א. בראש-השנה משכימים לקום¹⁷³.

ב. בקביעות שנה זו, כאשר יום א' של ראש-השנה חל בשבת, ואין תוקעין בשופר - מותר לאכול קודם התפילה, כמו בכל יום טוב.

תפילת שהרית

ג. יש להשתדל במיוחד בימי ראש-השנה להביא את הילדים לבית-הכנסת למשך זמן מסוים, כדי שישתתפו - כל אחד לפי גילו - בתפילות ובברכות, ויענו "אמן" ו"אמן" היא שמייה רבא" וכו'¹⁷⁴.

ד. "כל מי שמכוון בעת התחלת 'אדון עולם', כתב רבי יהודה חסיד ורב האי גאון ורב שרירא גאון: 'ערב אני בדבר שתפילתו נשמעת, ואין שטן מקטרג על תפילתו, ואין לו שטן ופגע רע בראש-השנה ויום-הכיפורים בתפילתו, ואיביו נופלין לפניו'¹⁷⁵.

'המלך'

ה. לאמירת "המלך", ניגש שליח-ציבור אחר, והוא ה'בעל שחרית'¹⁷⁶.

"שיר המעלות ממעמקים"

ו. אין פותחים את הארון לאמירת "שיר המעלות"¹⁷⁷.

ז. אין אומרים אותו פסוק בפסוק חזן וקהל¹⁷⁸.

חזרת הש"ץ

ח. מיד כאשר מתחילה חזרת הש"ץ, יכולים הקהל לחזור את הג' פסיעות למקומם¹⁷⁹. אך כ"ק אדמו"ר נהג לחזור למקומו כשהש"ץ הגיע ל"למען שמו באהבה"¹⁸⁰.

ט. למנהגנו, אין אומרים הקהל בחזרת הש"ץ

את הקטעים "זכרנו" ו"מי כמוך", אך אומרים "וכתוב לחיים טובים" ו"ובספר חיים", ותחילה אומרים הציבור בקול, ולאחר מכן אומרים הש"ץ¹⁸¹.

י. במקומות המוסגרים במחזור כ'נוסח אחר' ("כקדושתך"/"כערךך", "איום"/"היום", ועוד) נהוג בבית-חיינו לומר את שתי הנוסחאות¹⁸².

יא. באמירת קדושה מכוונים את הרגליים עד שהש"ץ מגיע למילים "לדור ודור"¹⁸³.

יב. בקביעות שנה זו, כשראש-השנה חל בשבת, מדלגים על כל הפיוטים המזכירים את תקיעת-שופר, כפי המצוין במחזור.

"אבינו מלכנו"

יג. בקביעות שנה זו, כשראש-השנה שחל בשבת - אין אומרים אבינו מלכנו בכל תפילות השבת.

ח. קריאת-התורה

פתיחת הארון

א. בראש-השנה אומרים קודם "ברוך שמייה" ג' פעמים י"ג מדות¹⁸⁴ - גם כשחל בשבת¹⁸⁵. וכן תפלת "ריבונו של עולם" והפסוקים "יהיו לרצון" וגו' ו"אני תפילתי" וגו'¹⁸⁶.

ב. אמירת י"ג מדות פותחת במילים "ה' ה'" ולא כהנהגים להתחיל מ"ויעבור ה'" וגו'¹⁸⁷. ואומרים אותה החזן והקהל יחדיו¹⁸⁸.

"מי שברך"

ג. נוסח "מי שברך" לעולה לתורה, כפי שהובא בסידור 'תורה אור'¹⁸⁹: "מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב, הוא יברך את (פלוני בן פלוני) בעבור שעלה לתורה לכבוד המקום,

181. אגרות קודש ח"ג ע' ה.

182. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' צט.

183. מנהג כ"ק אדמו"ר. כ"ה ב'מחזור השלם' (קה"ת תשס"ה) ב'הנהגות' על אתר.

184. סידור אדה"ו.

185. ספר המנהגים ע' 56 וש"נ. רשימות חוברת ד ע' 9. המלך במסיבו ח"ב ע' רסב. וראה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קב.

186. שם. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קג. וראה סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות שם הע' 81.

187. סידור אדה"ו שם. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קב.

188. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קג.

189. המועתק כאן - ממנהגות תשמ"ז ואילך, חובר ע"י בעל שער הכולל ונדפס גם בספרו פכ"ו ס"ה.

172. ספר המנהגים ע' 57.

173. ראה מטה אפרים ס' תקפד סק"א.

174. לקוטי שיחות חכ"ט ע' 356.

175. ספר המאמרים תש"ג ע' 11.

176. מטה אפרים ס' תקפד סק"ט. ופשוט שאין הדבר מעכב.

177. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' צג.

178. שם.

179. שו"ע אדה"ו ס' קג ס"ב.

180. כ"ה ב'מחזור השלם' קה"ת תש"ס בכ"מ. ובמ"א מובא שהיה חזן כשסיים הש"ץ "מסוד חכמים ונביאים".

בימים-הנוראים בירך את ברכת-התורה
בנעימה של כל השנה¹⁹⁸.

הגבהה וגלילה

ט. לאחר קריאת התורה בספר-תורה הראשון,
מניחים לידו על הבימה את הספר-תורה
השני¹⁹⁹, אומרים חצי קדיש, ומגביהים את
ספר-התורה הראשון. לאחר גלילת הספר
הראשון, מסירים את המעיל ופותחים את
ספר-התורה השני וקוראים בו, ומגביהים
וגוללים אותו כרגיל²⁰⁰.

י. אם יש ברית-מילה בבית הכנסת - מלים
אחר קריאת-התורה, לפני התקיעות. אך אם
ברית-המילה נערכת במקום אחר, מקיימים
אותה אחר גמר התפילה²⁰¹.

פירוט דיני תקיעת שופר - בסדר יום טוב שני
של ראש השנה, להלן פ"ג.

ט. תפלת מוסף

"אב הרחמים"

א. **בקביעות שנה זו, כאשר ראש-השנה חל
בשבת, אין אומרים "אב הרחמים" קודם
תפלת מוסף.**

"הנני העני ממעש"

ב. את תפילת 'הנני העני ממעש' אומר הש"ץ
בלבד.

חזרת הש"ץ

ג. מכיון שאסור לש"ץ לעקור רגליו באמצע
'חזרת הש"ץ' לכן יעמוד כבר מתחילת
שמו"ע קצת רחוק מעמוד התפילה באופן
שיוכל לכווץ על פניו ב"עלינו לשבח",
כדלהלן²⁰².

ד. כ"ק אדמו"ר נהג לעמוד בעת אמירת פיוט
"לא-ל עורך דין" וכן באמירת "ונתנה
תוקף"²⁰³.

לכבוד התורה (לשבת: ולכבוד השבת¹⁹⁰),
ולכבוד יום הדין, בשכר זה הקב"ה¹⁹¹ ישמרהו
ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה,
ויכתבהו ויחתמהו לחיים טובים בזה יום הדין¹⁹²
וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידי עם כל
ישראל אחיו ונאמר אמן".

העולים לתורה

ד. נוהגים להעלות לתורה את בעל התקיעה¹⁹³
ואת שליח-הציבור המתפלל מוסף [ביום
שמתפלל]¹⁹⁴.

ה. במקום שנוהגים למכור את כל העליות,
ניתן למכור גם את עליות אלו, או שהקונים
יזכו בהם את בעל התקיעה ושליח-הציבור
דמוסף.

נגינת הטעמים והברכות

ו. בקריאת-התורה של שחרית בימים-הנוראים
מנגנים את טעמי הקריאה בניגון המיוחד
לימים אלו. אך במפטיר קוראים בטעמים
הרגילים¹⁹⁵.

ז. גם הזמנת העולים ואמירת ה"מי שברך"
אומרים בנעימה המיוחדת לימים-נוראים
כעין קריאת-התורה¹⁹⁶.

ח. יש נוהגים בימים-הנוראים לומר את ברכת-
התורה בנעימת הקריאה בתורה בימים
אלו¹⁹⁷, אולם כ"ק אדמו"ר בעלייתו לתורה

190. כן הוא בסידור תורה אור. ובשער הכולל שם אינו. ובקונטרס
הסידור אות כא תמה עליו, "דמאי שנא שבת מיו"ט". וראה נתיבים
בשדה השליחות ע' ש"ב הע' 3.

191. בשער הכולל נשמטה תיבה זו בטעות - ראה נתיבים בשדה
השליחות ע' שיג הע' 9.

192. הצ"ע בלשון זו - ראה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' רכא. נתיבים
בשדה השליחות ע' ש"ד הע' 13.

וראה פרדס חב"ד גל' 9 ע' 145. גל' 16 ע' 226.

מיקום הוספה זו כאן היא רק בסידורי 'תורה אור', אבל בסידורי
תהלת ה' ומחזורי חב"ד מופיע נוסח זה אחר "וישלח ברכה" וכו'.
ובמחזור השלם מהדורת אה"ק תשס"ה ואילך נקטו כבסידור 'תורה
אור'. ואילו במהדורת נ"י תשס"ה נקטו כבסידור תהלת ה'. וראה
נתיבים בשדה השליחות ע' שיג הע' 11 ובע' שטו, שצידד כבסידור
'תורה אור'.

193. ראה מג"א סו"ס רפב. ביאור הלכה סי' קלו. ושם חילק, דהיינו
דוקא כשאינו נוטל שכר, אבל אם בא בשכרו אינו חיוב כלל. אולם
בשו"ע אדה"י סי' תקפד ס"ח הביא מנהג זה ולא חילק בין התוקע
בחינם בהנטל שכר. וכן העיר בילקוט הגבאי. אבל ראה התקשרות
גל' תקצח ע' 8 הע' 17.

194. מג"א וביאור הלכה שם. ולפי המבואר לעיל בהערה הקודמת,
נראה דה"ה גם אם נוטל שכר.

195. למען ידעו . . . בנים יולדו ע' 140. אוצר מנהגי חב"ד שם ע'
קד ואילך.

196. אוצר מנהגי חב"ד אלו-תשרי ע' קד.
197. שם.

עלינו לשבח

יד. בשעה שהש"ץ מסיים "הוא אלוקינו, אין עוד" וכו' ואומר הקהל את פסוקי "אתה הראת", ויש לו להאריך מעט בזה עד שיסיימו הקהל לומר את הפסוקים, ואז יתחיל באמירת "אוחילה לא-ל"²¹⁴.

סיום התפילה

טו. בקביעות שנה זו, כאשר ראש-השנה חל בשבת, אומרים אחר סיום התפילה "ולקחת סולת" ושש זכירות, כמו בכל שבת.

במהלך היום

א. בקביעות שנה זו, כשחל יום א' דראש-השנה בשבת - אין תוקעים בו בשופר, אלא ביום ב' דראש-השנה בלבד. ולכך, אין לטלטל השופר בשבת זו, מדין מוקצה²¹⁵, ואין ליתנו לקטנים להתלמד בו.

ב. כאמור, בכל רגע פנוי ביום יש להרבות באמירת פרקי תהילים.

סעודת היום

ג. בקביעות שנה זו, שראש-השנה חל בשבת, מקדימים את סדר הקידוש של שבת - בלחישתה, וקודם ברכת הגפן אומרים "תקעו" וגו'²¹⁶.

ד. סדר קידוש היום: "תקעו" וגו', "כי חוק" וגו', ואין אומרים "אלה מועדי" וגו'²¹⁷.

ה. השוכח "רצה" או "יעלה ויבוא" בברכת המזון ביום א' של ראש-השנה - ראה לעיל פ"ו סכ"ח ואילך.

שינה בראש-השנה

ו. נוהגים שלא לישון בראש-השנה ביום²¹⁸. והיושב בטל הרי הוא כישן²¹⁹.

ה. פותחים הארון לאמירת "עלינו לשבח" שבחזרת הש"ץ, וכשאומרים "ולא שם חלקנו כהם" סוגרים הארון²⁰⁴.

ו. אין רוקקים באמירת "שהם משתחוים להבל ולריק"²⁰⁵.

ז. באמירת "ואנחנו כורעים" חוזרים ופותחים הארון, וכורעים ונופלים על פניהם הש"ץ והקהל, זאת גם כשחל בשבת²⁰⁶.

ח. צורת כריעה והשתחויה זו שונה מנפילת-אפים שבכל יום, בה נופלים רק על היד, אלא צריך לנגוע בראשו בקרקע.

ט. לצורך זה, אם מדובר ברצפת אבנים או שיש וכדו' - יש לשטוח תחילה מפה או מגבת וכיו"ב להפסיק בין ראשו לקרקע²⁰⁷. אולם אם מדובר ברצפת קרשים וכיו"ב - אין נוהגים להחמיר בזה²⁰⁸.

י. כשמגיעים למילים "ואנחנו כורעים" עושים את הכריעה, ולאחר מכן, במילה "משתחוים" עושים את ההשתחויה.

יא. סדר הכריעה וההשתחויה הוא כדלהלן: תחילה כורעים על הברכיים וגודלי הרגליים, ואחר-כך על גודלי הידיים²⁰⁹, כאשר שאר האצבעות קפוצות לתוכם²¹⁰.

לאחר מכן מכופפים את הראש עד שנוגעים עם המצח בקרקע ומתרוממים עם הברכיים, כך שבזמן זה נשאר עומד אל אצבעות רגליו וגודלי ידיו בלבד לרגע קט²¹¹.

יב. נשים אינן כורעות ומשתחוות²¹².

יג. מכיוון שכאמור אסור לש"ץ לעקור רגליו בעת התפילה, לכן העומדים לידו יסייעו לו לקום מה'כריעה' מבלי שיצטרך לעקור רגליו²¹³.

204. מחזור השלם.

205. 'רשימות חוב' קפג ע' 10. וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 22 הע' 109.

206. מחזור השלם.

207. כמבואר בשו"ע או"ח ס"ו קלא. וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 22 הע' 110.

208. ספר המנהגים ע' 57. צמח צדק פסקי-דינים, חידושים על הרמב"ם הל' תפילה פ"ה הי"ג.

209. 'רשימות' חוברת ד ע' 10.

210. הנהגת כ"ק אדמו"ר - אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלב.

211. 'רשימות' שם.

212. כנראה מטעמי צניעות - ראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ב או"ח ס"ו ער.

213. מטה אפרים סי' תקצב סק"א.

214. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 22.

215. שו"ע אדה"ז סי' שח ס"כ. ושם, שדינו ככלי שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו, אבל כבר כתבו האחרונים, דכ"ז הוא דוקא בימיהם שהיו משתמשים בשופר גם לתשמישים אחרים, כגון להשקות התינוקות (ראה מחצית השקל סי' שח סקי"ב) או לשאוב בו מים וכו"ג (משנ"ב סי' תקפח סקט"ו), משא"כ בימינו, שמקפידים שלא להשתמש בשופר שלא לצוותו, הוי בגדר מוקצה מחמת חסרון כוון ואין לטלטלו אף לצורך גופו ומקומו (ראה המובא בפסקי תשובות סי' שח אות יח ובהערות שם. וש"ג).

216. וראה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלט. וש"ג.

217. ספר המנהגים ע' 57.

218. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפג ס"ח.

219. שם.

ז. בשעת הצורך ניתן להקל בשינה לאחר חצות היום, גם ביום א' דראש-השנה²²⁰.

תפילת מנחה

ח. בקביעות שנה זו, שראש-השנה חל בשבת, קוראים בתורה ככלל שבת, ואומרים "ואני תפילתי" בסדר הוצאת ספר-תורה²²¹.

ט. כמו-כן אומרים לפני קריאת התורה "ותגלה" וכי²²².

י. כשחל יום א' דראש-השנה בשבת, אין הולכים ל"תשליך" ביום זה, אלא ביום ב' דראש-השנה²²³.

יא.

ליל ב' דראש-השנה

הכנה ליום ב' דראש-השנה

א. כיון שקדושת ב' הימים של ראש-השנה היא קדושה נפרדת ואינה המשך אחד, אסור להכין שום דבר מיום א' דראש-השנה ליום ב', הן בדברים האסורים משום מלאכה, כגון בישול והדלקת הנר, והן בדברים האסורים מחמת טרחא, כגון הדחת הכלים, עריכת השולחן, גלילת ספר-התורה, וכן הבאת מחזורים לבית הכנסת²²⁴.

הדלקת נרות

ב. בקביעות שנה זו, שליל ב' דראש-השנה חל במוצאי-שבת, אשה הצריכה לעשות מלאכה (וכן גבר הצריך לעשות מלאכה) אחרי זמן צאת השבת ולפני ההבדלה בתפילה, כמו להדליק נרות של יום-טוב, תאמר תחילה "ברוך המבדיל בין קודש לקודש"²²⁵.

ג. יש להיזהר להכין את הנרות ולהדליקן רק לאחר זמן צאת-הכוכבים הנהוג במוצאי שבת וחג (לפי אופק תל אביב 19:23). את הנרות יש להדליק אך ורק מאש הדולקת מערב יום-טוב.

ד. על הנרות מברכים: "להדליק נר של יום הזכרון" ו"שהחיינו" (ואם טעתה בנוסח הברכה ראה לעיל פ"ב סכ"ב ואילך).

נוסח ברכת הדלקת נרות ליל ב' דראש השנה:

פְּרוּך אַתָּה אֲדֹנָי אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוְּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם הַזְּכוֹרֹן.

פְּרוּך אַתָּה אֲדֹנָי אֱ-לֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַחַיִּינוּ וְקִיָּמָנוּ וְהִצַּעְנוּ לְיָמֵנו הַזֶּה.

ה. יש להניח לפניו בשעת הברכה פרי חדש, ובעת שמברכת "שהחיינו" תסתכל עליו ותכוון להוציאו ידי חובה. מסיבה זו, יש להדליק את הנרות סמוך לקידוש, כדי לסמוך את ברכת "שהחיינו" לאכילת הפרי החדש²²⁶.

אכן, אשה הלובשת בגד חדש להדלקת נרות - יכולה לברך "שהחיינו" בהדלקת נרות ואינה צריכה להניח לפניו פרי חדש, וכן אינה צריכה להדליק נרות בסמוך לקידוש (אלא שתיזהר שתדליק לאחר צאת-הכוכבים, וכנ"ל).

ו. גם מי שאין לה פרי חדש או בגד חדש, מכל-מקום מברכת "שהחיינו" בעת הדלקת הנרות²²⁷.

תפלת ערבית

ז. לפני התפילות מנגנים "אבינו מלכנו"²²⁸.

ח. בקביעות שנה זו, שיום ב' דראש השנה חל במוצאי-שבת, אומרים בתפילת ערבית "ותודיענו" ב"אתה בחרתנו" קודם "ותתן לנו"²²⁹, והיא ההבדלה שבתפילה.

ט. שחכ לומר "ותודיענו", אם נזכר קודם שאמר השם דחתימת הברכה - אומרו היכן שנזכר וימשך כסדר (וראה בהערה)²³⁰, ואם כבר

226. מטה אפרים ס"ת תקצט סק"ט. ס"ת תר סק"ו. וראה באלף למטה שם סק"ה.

227. שו"ע אדה"ז ס"ת תר ס"ה-ו.

228. ראה לעיל בתפילת ערבית של יו"ט ראשון.

229. שו"ע אדה"ז ס"ת תצא ס"ד. סידור אדה"ז.

230. אופן החזרה במקום שנזכר כתב הקצות השולחן הערות למעשה, תשרי, ע' קיג; אם נזכר לפני שאמר ה' ד"ותתן לנו" - יחזור לומר "ותודיענו", אם נזכר לאחר שאמר ה' ד"ותתן לנו" - יסיים הקטע עד "וכר ליציאת מצרים" ויאמר "ותודיענו", ואח"כ יאמר: "ותתן לנו את יום הזיכרון (וידלג "ה' אלוקינו") כו', ואם נזכר לאחר "יעלה ויבוא" - יסיים "עלה ויבוא" ואחר כך יאמר "ותודיענו" לבד, ויתחיל "אלוקינו ואלוקי אבותינו מלוך" וכו', אם נזכר לאחר ההתחיל "אלוקינו" וכו' - יסיים "ומלכותו בכל משלה" ויאמר שם "ותודיענו", ואם נזכר כשהגיע ל"ברוך אתה ה'" - יאמר שם "ותודיענו" ואח"כ יאמר שוב: "כי אתה אלוקים אמת" כו'. וכ"כ בנטעי גבריאל, הלכות ראש השנה, פ"ע ס"ב.

220. ראה נטעי גבריאל, הל' ראש-השנה, פס"ז ס"ט ובהע' לת. וש"נ.

221. ספר המנהגים שם.

222. שו"ע אדה"ז ס"ת תקג ס"ב-ג. מטה אפרים ס"ת תקצח סק"ה.

223. רשימות' חוברת ד' ע' 9. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קמה.

224. ראה שו"ע אדה"ז ס"ת תקג ס"ב-ג. מטה אפרים ס"ת תקצח סק"ה.

225. שו"ע אדה"ז ס"ת רצט ס"י"ז.

דיני השוכה להבדיל

יח. שכח ולא הבדיל, אם נזכר באמצע סעודתו - מפסיק באמצע סעודתו ומבדיל על הכוס, אך לא יברך עליו "בורא פרי הגפן" אלא אם כן בשעה שבירך "בורא פרי הגפן" היה בדעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה. ואם נזכר רק למחרת ביום - מבדיל על הכוס מיד שנזכר²⁴⁰.

יט. וכל זה - כשאמר "ותודיענו" בתפילה או שאמר "ברוך המבדיל בין קודש לקודש", אבל אם שכח גם לומר "ותודיענו" או "ברוך המבדיל בין קדש לקודש" ואכל - צריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפילה ואחר-כך על הכוס²⁴¹.

סעודת ליל ב' דר"ה

כ. בלילה השני, סדר הסעודה שונה מהלילה הראשון, ומיד לאחר הקידוש, לפני נטילת ידיים לסעודה, אוכלים מפרי חדש, עליו התכוונו בברכת "שהחיינו" בשעת הקידוש²⁴². אולם אם לא התכוון להוציא אותו בברכת "שהחיינו" שבקידוש, אף שהיה לפניו בשעת הקידוש, וכן אם לא היה לפניו בשעת הקידוש, אף שהתכוון להוציא אותו - מברך עליו "שהחיינו" בנפרד²⁴³.

כא. הגם שהפרי חדש מובא לצורך ברכת "שהחיינו" של המקדש²⁴⁴, נהוג שגם השומעים טועמים ממנו, ואם לא ברכו לפני כן שהחיינו בעצמם (כגון ילדים ובחורים שאינם מדליקים נרות בעצמם ולא קידשו בעצמם, וכיו"ב) - מברכים עליו "שהחיינו" לפני ברכת הפרי²⁴⁵.

כב. מברכים ואוכלים מהפרי החדש שיעור כזית²⁴⁶ ומברכים ברכה אחרונה (רק על הפרי, אך לא על יין הקידוש), ולאחר מכן נוטלים ידיים לסעודה²⁴⁷.

אמר השם דחתימת הברכה - אינו חוזר²³¹, אבל אסור בעשיית מלאכה עד שיבדיל. ויש שכתבו שלעולם אינו חוזר, גם אם נזכר באמצע הברכה²³².

"אבינו מלכנו"

י. "אבינו מלכנו" אומרים כולם יחדיו ולא פיסקא אחר פיסקא חזן וקהל²³³.

יא. בבית חיינו נהוג לנגן בעת אמירת "אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה".

יב. באמירת "אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו", צריך לומר "רוע גזר" בנשימה אחת²³⁴.

איחולים

יג. ביום ב' דראש-השנה אין מאחלים "לשנה טובה תכתב ותחתם"²³⁵.

קידוש

יד. כשחל יום ב' דראש השנה במוצאי-שבת, סדר הקידוש הוא בסימן "יקנה"ז', כלומר: יין - ברכת הגפן, קידוש - ברכת הקידוש דראש-השנה ("אשר בחר בנו" וכו'), נר - ברכת "בורא מאורי האש", הבדלה - נוסח ההבדלה: "המבדיל בין קודש לחול" וכו' וחותרם "המבדיל בין קודש לקודש", זמן - ברכת "שהחיינו".

טו. בברכת "בורא מאורי האש" אין מקרבים את הנרות ואין מאחדים את השלהבת, וכן אין מביטים בציפורניים, רק מסתכלים על הנרות במקומם²³⁶.

טז. אין מברכים על הבשמים²³⁷, וכן אין אומרים "ויתן לך"²³⁸.

יז. נוהגים בלילה זה להניח פרי חדש לפני המקדש, ויתן עיניו בו בברכת "שהחיינו", אולם גם אם אין לו פרי חדש יאמר "שהחיינו"²³⁹.

240. לפי שו"ע אדה"ז סי' רעא סכ"ז-ח. סי' רצט ס"ז. וראה בהרחבה בנתיבות התפלה פכ"ה סי' ו' ואילך. וש"נ.
241. ראה שו"ע אדה"ז סי' רצד ס"ג לגבי מוצאי שבת. וה"ה מוצאי שבת שחל ביו"ט - ראה פמ"ג א"א שם סק"ג.
242. ספר המנהגים ע' 56. בטעם הדבר ראה אגרות קודש ח"ג ע' רט.
243. ראה אשל אברהם (בוטשאטש) סי' רכה. קצות השולחן סי' סג בה"ש ס"ק י.
244. מטה אפרים סי' תר סק"ו.
245. שם. וכ"כ בסידור יעב"ץ. אשל אברהם תנינא סי' תר.
246. כמובן שאם הפרי חדש מעורב עם פירות אחרים, כגון בקומפוט וכיו"ב, אין צורך לאכול דוקא ממנו כזית אלא כל הפירות מצטרפים לשיעור כזית.
247. ספר הישחות תש"ה ע' 4. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע'

231. כדין השוכה לומר "אתה חוננתנו" בערבית דמוצאי-שבת - ראה שו"ע אדה"ז סי' רצד ס"ו.
232. ראה מטה אפרים סי' תקצט סק"ו. וכן הסכים הגרש"ז אויערבך. וראה גם בנתיבות התפלה פי"א ס"ט.
233. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קב.
234. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפד ס"ד.
235. שכן הוא שייך ליום הראשון דוקא - ראה לעיל בפנים פ"ד סט"ו. אבל ראה ספר הישחות תנש"א ח"א ע' 37 הע' 76, שאולי יש מקום לאמירתו גם בליל ב', אך לפועל לא אומרים, ומאחלים "גוט יום טוב".
236. ספר המנהגים ע' 39.
237. ראה לקוטי שיחות חל"א ע' 191.
238. ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 26 הע' 129.
239. סידור אדה"ז.

כג. אכילת ה'סימנים' היא רק בלילה הראשון של ראש-השנה ולא בלילה השני²⁴⁸.

י.ב.

תפילת שחרית

השכמת הבוקר

א. כ"ק אדמו"ר הרי"צ היה מצווה לתקוע ללמוד בימי ראש-השנה בבוקר את המאמר "להבין ענין תקיעת שופר" הנדפס בסידור עם דא"ח (רמד, ג), וכן בחלק מה'מחזורים'²⁴⁹. וכן ראוי לנהוג לכל מי שתקוע לרבים להוציאן ידי חובתן²⁵⁰.

אכילה קודם תקיעת שופר

- ב. אין אוכלים קודם תקיעת שופר²⁵¹. וראוי גם שלא לשתות קודם התקיעות²⁵².
- ג. מי שחלש, ואין דעתו מיושבת עד שיטעם וישתה - יכול להקל בזה²⁵³.
- ד. נשים, היות שמעיקר הדין אינן מחויבות בשופר²⁵⁴, נהגו להקל להן לטעום ולשתות לפני התפילה²⁵⁵.
- ה. קטנים שהגיעו לגיל חינוך, אף שמחויבים בתקיעת שופר מדין חינוך²⁵⁶, אין צריכים למנוע אותם מאכילה ושתיה לפני תקיעת שופר.

קריאת התורה

ו. נוהגים להעלות לתורה את ה'בעל תוקע'

ואת שליח-הציבור המתפלל מוסף [ביום שמתפלל]²⁵⁷.

הזכרת נשמות

ז. מנהג רבותינו נשיאינו 'להזכיר נשמות' בלחש ביום ב' דראש-השנה, לאחר קריאת התורה, קודם התקיעות, "וכל אחד ואחד יחליט כיצד להתנהג בעניין זה"²⁵⁸. ולמעשה, נהוג להזכיר נשמות בלחש, ואין הציבור שיש לו הורים יוצא מבית-הכנסת.

י.ג.

סדר תקיעת שופר

השופר

א. יש לוודא את כשרותו של השופר מבעוד מועד, ובאם נמצא נקב או סדק בשופר - יש להראותו לרב מורה-הוראה, כיון שלעתים הדבר פוסל את השופר.

התוקע

ב. צריך לבחור תוקע שהוא חסיד וירא שמים הגון, ובלבד שיהא מרוצה לקהל, ללא מחלוקת בדבר²⁵⁹.

הכנות התוקע

ג. על התוקע ללמוד מבעוד מועד את הלכות תקיעת שופר ולהיות בקי בהם, כדי שיוכל לתקוע כראוי ולהוציא את הרבים ידי חובתם. וכן, על-מנת שידע כיצד לנהוג במקרה של טעות בתקיעות²⁶⁰.

ד. כאמור, על התוקע ללמוד בימי ראש-השנה בבוקר את המאמר "להבין ענין תקיעת שופר" (נדפס בסידור עם דא"ח (רמד, ג), וכן בחלק מה'מחזורים')²⁶¹.

מקום התקיעות

ה. את התקיעות הראשונות שלפני תפילת מוסף נוהגים לתקוע על בימת קריאת-התורה²⁶², ואין מחזירים את ספר-התורה עד לאחר סיום סדר התקיעות ו"אשרי"²⁶³. וראה

257. ראה לעיל בפנים פ"ח ס"ד-ה. ושי"ג.

258. ראה תורת מנחם תשמ"ג ח"א ע' 56.

259. שו"ע אדה"ו סי' תקפה ס"ג.

260. שכן במקרים מסוימים אין התקיעה כשרה אפילו בדיעבד.

ומאידך, לא תמיד יכול להחמיר על עצמו ולחזור ולתקוע מספק,

שהרי תקיעה לחינם אסורה ביום-טוב, משום עובדין דחול.

261. ספר המנהגים ע' 56.

262. שו"ע אדה"ו סי' תקפה ס"ג. וראה לקוטי שיחות חל"ט ע' 43

הע' 1.

263. שו"ע אדה"ו סי' תקצ סכ"א.

פא-פב.

248. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קב. ושם, שפעם אירע שהביאו לפני כ"ק אדמו"ר רימונים בלילה השני, וכ"ק אדמו"ר התפלא מדוע לא הביאום בלילה הראשון, ולא אכלם.

249. ספר המנהגים ע' 56.

250. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' צא. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 16 הע' 75.

251. מטה אפרים סי' תקפה סק"ב ובקצה המטה שם.

252. קצה המטה שם סק"ה. וכן נוהגים להחמיר קודם נטילת לולב ע"פ הרוקח סי' שנג.

אכן בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 16 הע' 74 מביא בשם הגר"ש דבורקין ע"ה, שפסק להתיר לשתות, וכך נהגו ב-770. ואולי יש לומר, שע"פ

הוראת והיתר רבותינו נשיאנו בכלל בדורנו לטעום קודם התפילה (היום יום י' שבט, אגרות קודש ח"ד ע' יט, ועוד), גם כאן, המיקל בשעת הצורך יש לו על מי לסמוך.

253. מטה אפרים שם.

ובכל אופן, גם מי שמוכרח לאכול - אין לו להרבות באכילה יותר מדי, אלא יטעם את הכמות הנדרשת לו לישוב הדעת בתפילה

ובתקיעות - ראה קצה המטה שם הע' ד.

254. שו"ע אדה"ו סי' תקפט סעי' ב.

255. ראה קיצושו"ע סי' קכט סי"ט.

256. מטה אפרים סי' תקפט סק"ד.

להלן סט"ז ואילך לגבי התקיעות שבתפילת מוסף.

ו. בשעת התקיעות יש הנוהגים לאחוז את ספרי-התורה, אולם ניתן להניחם על בימת-הקריאה²⁶⁴.

הבאת הקטנים

ז. מנהג ישראל להביא את הילדים, ואפילו הקטנים ביותר, לשמיעת תקיעת שופר בבית הכנסת²⁶⁵.

הכנות לתקיעות

ח. כתב כ"ק אדמו"ר הזקן בסידורו לפני התקיעות²⁶⁶: "יכין עצמו לתקוע בשופר", וביאר כ"ק אדמו"ר שמדובר בהכנה כללית לעבודת ה' שבמשך כל השנה, ושהכנה זו שייכת לכל אחד ואחד לפום שיעורא דיליה²⁶⁷.

ט. נוהגים לכסות את השופר במפה עד לסיום אמירת הברכות²⁶⁸.

י. לפני התקיעות אומרים כולם, הן התוקע והן הציבור, ז' פעמים את מזמור "למנצח לבני קורח מזמור" (תהלים פרק מז)²⁶⁹.

יא. לאחר מכן אומר התוקע בניגון מיוחד²⁷⁰ את הפסוקים "מן המצר" וגו', פסוקי "קר"ע שט"ן" ו"עלה אלוקים בתרועה" וגו', והקהל חוזר אחריו פסוק בפסוק²⁷¹.

יב. פסוק "טוב טעם ודעת למדני כי במצותיך

האמנתי" - נהג כ"ק אדמו"ר לומר "האמנתי" במ"ם פתוחה²⁷².

יג. לאחר מכן אומר התוקע את ה"יהי רצון" הנדפס במחזוריים - בלחש²⁷³. והקהל אין אומרים "יהי רצון" זה²⁷⁴.

יד. התוקע צריך לתקוע בעמידה²⁷⁵, ונוהגים שגם הציבור עומדים החל מאמירת מזמור "למנצח", עד לאחר גמר התקיעות²⁷⁶.

כוונה לצאת ידי חובה

טו. על התוקע וכן על השומעים לכוון לצאת ידי חובת מצות שופר.

ולכן, יש לתוקע להתכוון להוציא את השומעים ידי חובתן, וכן על השומע להתכוון לצאת ידי חובה, ואם אחד מהם לא כיוון - לא יצא השומע ידי חובתו²⁷⁷.

טז. התוקע אינו צריך להתכוון כוונה פרטית להוציא ידי חובה כל אחד מהשומעים אותו, אלא מספיקה כוונה כללית שמתכוון להוציא ידי חובה את כל מי שישמענו²⁷⁸, אך על השומע להתכוון לכך בפירוש²⁷⁹.

מנין התקיעות

יז. מנין התקיעות שאדם חייב לשמוע בראש-השנה הוא שלושים תקיעות, כסדר תשר"ת תש"ת תר"ת ג' פעמים²⁸⁰. והם התקיעות שנהוג לתקוע אחרי קריאת-התורה, לפני תפילת מוסף, והן הנקראות 'תקיעות דמיושב'. אמנם, בעת הצורך ניתן לשמוע תקיעות אלו במשך כל היום, כפי הנהוג ב'מבצעים', כדלהלן פי"ז.

מלבד תקיעות אלו, תוקעים בציבור²⁸¹ גם

264. ראה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קיב, שהמנהג הפשוט במנינים של א"ש הוא להניח את ספרי-התורה על בימת הקריאה, אכן בבית-חינו נהגו לאוחזם, ויתכן שהיה זה בכדי לפנות מקום על בימת הקריאה לעריכת השופרות והבילות הפדינות.

265. שיחת כ"ה תשרי תש"נ (תורת מנחם תש"נ ח"א ע' 257). וכמוכן, יש להיזהר שלא יפריעו לשמיעת התקיעות של המבוגרים.

266. ממשנת חסידים מסכת יום ראש-השנה רפ"ג. וכ"ה בכרי עץ חיים ריש שער השופר.

267. ראה בהרחבה לקוטי שיחות חל"ט ע' 43 ואילך. המלך במסיביו שם ע' קעט.

וראה מכתב הבעש"ט לתלמידו הרב המגיד ממעזריטש (מעש"ק סליחות תקט"ו - נדפס בקובץ התמים גל' ב ע' כז): "בב' ימים של ראש-השנה הקדוש הבעל"ט, קודם התקיעות תציר ג"כ את צורתך לפניך וגם צורת קישור של מורי הידוע שוכית לראותו פעם אחת".

268. מטה אפרים סי' תקפה סק"ג. וכן נהג כ"ק אדמו"ר - אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קיג, הלכות ומנהגי חב"ד ע' 19.

כמו"כ פעמים רבות נהג כ"ק אדמו"ר להניח ידו על השופר בעת הברכות - ראה חקרי מנהגים ח"ג ע' קלה ובהע' 39 שם.

269. סידור אדה"ו קודם התקיעות. ומ"ש שכן אומרים גם הציבור - ראה לקוטי שיחות שם הע' 2. וכ"ה במטה אפרים סי' תקפה סק"ג. וראה גם המלך במסיביו ח"א ע' רלג.

270. ספר היגונים יגון יז.

271. סידור אדה"ו שם.

272. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קיח. אבל ראה קונטרס

הסידור אות ע.

273. אוצר מנהגי חב"ד שם.

274. ראה לקוטי שיחות חל"ט ע' 44 ה' 7. ודלא כמ"ש באוצר מנהגי חב"ד שם שגם הקהל אומר.

275. שו"ע אדה"ו סי' תקפה ס"ד וס"ח. סי' תקפט ס"ז. וראה גם להלן בפנים פט"ז ס"א.

276. משנה בהרבה שו"ע אדה"ו סי' תקפה סק"ב. וראה גם להלן בפנים פט"ז ס"א.

277. שו"ע אדה"ו סי' תקפט ס"ה.

278. שם ס"ו.

279. משמעות שו"ע אדה"ו שם.

280. ראה בהרחבה שו"ע אדה"ו סי' תקצ ס"א-ב תקנת חכמים בזה. ונראה מדברי אדה"ו, שלאחר תקנת חכמים זו הרי כך הוא קיום מצות התורה ואין לפחות מכך מדינא - ראה הלשון בשו"ע אדה"ו סי' תקצב ס"ג (ועיקר ב) ס"ז, סי' תקצו ס"א. ועוד. וי"ל דכך היא שיטת הרמב"ם הל' שופר פ"ג ה"ב-ג בזה, דלא כרב האי גאון המובא ברא"ש ראש-השנה פ"ד ס"ז ובשו"ע אדה"ו סי' תקצב ס"ד בשם "יש נוהגין". וכ"כ המשנ"ב ועוד.

281. אבל יחיד אין לו לתקוע לעצמו בתפילת מוסף, כמפורש בשו"ע

בתפילת מוסף, הן בתפילת לחש והן בחזרת הש"ץ, וכן בסיום התפילה (בתוך 'קדיש תתקבל'²⁸²) והן הנקראות 'תקיעות דמעומד', וכפי שיתבאר להלן.

הברכות

יח. התוקע מברך בניגון מיוחד²⁸³ "לשמוע קול שופר" ו"שהחיינו". והשומעים יכוונו לצאת ידי חובה בברכותיו, ולכן לא יענו "ברוך הוא וברוך שמו"²⁸⁴.

יט. בין הברכות לתקיעות - אסור להפסיק בדיבור, הן לתוקע והן לציבור היוצאים ידי חובתם ממנו, גם לא מענייני התפילות ואפילו לא מענייני התקיעות, ואם הפסיק בדיבור: אם ההפסק היה מענייני התקיעות - אין צריך לחזור ולברך, ואם הוא בענין אחר (כולל לצורך התפילה) - צריך לחזור ולברך.²⁸⁵

כ. מתחילת "תקיעות דמיושב" ועד לאחר סיום "תקיעות דמעומד" (שבתפילת מוסף) - אין לתוקע ולציבור היוצאים ידי חובתם ממנו להפסיק בדיבור, מלבד עניינים הקשורים לתקיעות או לתפילה, אך אם עבר אחד מהם והפסיק בדיבור - אינו צריך לחזור ולברך.²⁸⁶ אכן, ניתן להפסיק לברכת "אשר יצר"²⁸⁷.

המקריא

כא. נוהגים שליד התוקע עומד 'מקריא' - אדם המקריא לפניו את התקיעות, ועליו לעשות זאת כשהוא מורה באצבעו בסידור ואינו מקריא בדיבור.²⁸⁸

כב. התוקע מאריך בתקיעתו עד שהמקריא מסיר את אצבעו²⁸⁹. ולכן כדאי שהמקריא יחזיק לפניו שעון וכיו"ב למדידת הזמן הנדרש לכל תקיעה.

כג. במידה ולא תקע התוקע כפי הדין - מחזירו ה'מקריא' למקום שצריך לחזור לפי ההלכה,

ולכן ה'מקריא' צריך להיות בקי בדיני התקיעות.

כד. כן יש לו להקפיד, שבמקום שהתוקע תקע באופן לא נכון וצריכים להחזירו רק ל'שברים' או ל'תרועה' ולא ל'תקיעה' שבתחילת הסדר - אין לו להחזירו יותר מכך, כיון שאין לתקוע ביום-טוב תקיעות לחינם.²⁹⁰

כה. נוהגים שה'מקריא' הוא הש"ץ דשחרית (ובתנאי שבקי הוא בהלכות התקיעות. וראה בהערה)²⁹¹.

יודי התוקע

כו. בין תקיעת סדר תשר"ת לסדר תש"ת ובין תקיעת סדר תש"ת לסדר תר"ת, מתוודה התוקע בלחש²⁹², ולמעשה המנהג שאין מתוודים בפה אלא במחשבה, ותוכן הוידוי אינו על עוונות כי-אם ענין הגעגועים, כבן המתגעגע לאביו.²⁹³

סיום התקיעות

כז. לאחר התקיעות אומרים התוקע וכן הציבור "ובכן יהי רצון מלפניך" וכו' הנדפס במחזורים.²⁹⁴

כח. לאחר סיום התקיעות, אומרים ג' הפסוקים: "אשרי העם וגו'", "בשמך יגילון וגו'", "כי תפארת" וגו', התוקע אומרם בניגון מיוחד²⁹⁵ והקהל חוזר אחריו פסוק בפסוק.²⁹⁶

כט. נוהגים שבסיום התקיעות התוקע פונה במבטו אל הקהל והם מביטים בפניו.²⁹⁷

'תקיעות דמעומד'

ל. במהלך תפילת מוסף, בתפילת לחש ובחזרת הש"ץ תוקעים מספר פעמים, בין פסוקי

290. לפי שו"ע אדה"ז סי' תקצו ס"ב.

291. שו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"י.

ולהעיר, שרבותינו נשיאנו, בעת שלא תקעו בעצמם שימשו כ'מקריא' (ראה המובא באוצר מנהגי חב"ד ע' קיש. וש"ג), ויתכן שלא דוקא שהבעל שחרית משמש כ'מקריא' אלא ניתן לכבד בזה כל אדם ירא שמיים היודע את הלכות התקיעות.

292. כמובא בסידור אדה"ז.

293. שאין מתוודים בראש-השנה - ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפב ס"ב. אגרות קודש חכ"ב ע' תקיא ואילך, לפי לקוטי דיבורים ח"א ע' 102. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קבד ואילך. ושם, בשם הרב שלמה חיים קסלמן ע"ה, שהוידוי בלחש הוא ציור פני הרב. וראה לעיל הע' 267 ממכתב הבעש"ט.

294. אוצר מנהגי חב"ד שם עמ' קכו

295. ספר הניגונים ניגון ט

296. ספר המנהגים ע' 56.

297. קונטרס לימוד החסידות ע' 11. וראה המלך במסיביו ח"א ע' קיג.

אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קכו.

אדה"ז סי' תקצב ס"ו.

282. סידור אדה"ז על אתר.

283. ספר הניגונים ניגון יח.

284. שו"ע אדה"ז סי' קכד ס"ב, ושם: 'ואם ענה - אפשר שלא יצא ידי חובתו'.

285. שו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"ו.

286. שם.

287. ראה נטעי גבריאל, הל' ראש-השנה, פס"ד סוס"א. וש"נ.

288. ספר המנהגים ע' 56.

289. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קיט.

לט. בסיום התקיעות תוקעים תקיעה גדולה, כבסדר "תקיעות דמיושב"³⁰⁸.

מ. תקיעות אלו אינן לעיכובא, כיון שכבר יצאו הציבור ידי חובתן. אולם אם יש הסומכים על תקיעות אלו כדי לצאת ידי חובתן, יש להם לכוון לצאת ידי חובה, וכן התוקע יכול להוציאם ידי חובה בתקיעות אלו וינהג בהם כדין כל הטעויות שבתקיעות³⁰⁹.

במהלך היום

מא. למרות שאין לתקוע תקיעות לחינם, "מותר לומר לקטן שיתקע בכדי שיתלמד, בין שהגיע לחינוך ובין שלא הגיע לחינוך, ומותר לו לתקוע כל היום. . לפי שמצוה על הגדולים ללמד את הקטנים ולחנכם במצוות"³¹⁰.

מב. על פי הוראת כ"ק אדמו"ר יוצאים בימי ראש-השנה לזכות את אחינו בני ישראל בשמיעת קול השופר, דהיינו לברך ולתקוע להם את 30 הקולות המחויבים מן הדיו, והן ג' פעמים תשר"ת, ג' פעמים תש"ת וג' פעמים תר"ת. ולהלן פי"ז פורטו בהרחבה ההלכות הנחוצות לתוקע במבצעים'.

ד.ד

סדר "תשליך"

א. אחר תפילת מנחה ביום ב' דראש-השנה (כשיום א' חל בשבת, כבשנה זו), קודם שקיעת-החמה, טוב לילך מחוץ לעיר אל באר מים או מעין שיש בו דגים³¹¹ ואומרים שם סדר "תשליך"³¹².

ב. באם אפשר, מדייקים לראות את הדגים שבמים³¹³.

ג. אם כבר שקעה החמה, ניתן לאומרו עד צאת-הכוכבים³¹⁴.

ד. כשאין בקרבת מקום באר מים או מעין, ניתן לדחות את אמירת ה"תשליך" לעשרת ימי תשובה, ביום י"ג מדות' (ח' תשרי, וכשחל

מלכויות זכרונות ושופרות, ותקיעות אלו נקראות "תקיעות דמעומד".

לא. תקיעות אלו תוקעים רק כאשר מתפללים בציבור, אבל המתפלל ביחידות אינו תוקע בתפילת מוסף²⁹⁸.

לב. בתקיעות אלו אין צריך התוקע לעמוד על בימת הקריאה, ויכול לתקוע כשהוא עומד במקומו²⁹⁹. אך בבית חיינו נוהגים שהתוקע עומד על בימת הקריאה³⁰⁰.

לג. אין מקרין את התוקע ב"תקיעות דמעומד", לא בתפילת הלחש ולא בחזרת הש"ץ וגם לא בתקיעות שלאחרי חזרת הש"ץ³⁰¹.

לד. בתפילת מוסף בלחש, לפני התקיעות, הש"ץ או התוקע דופק על השולחן כדי לסמן לציבור שעומדים לתקוע³⁰². אם נמצא המתפלל באמצע הברכות והחלו לתקוע - יעצור וישמע את התקיעות למרות שאינו בין הברכות. וכן אם הקדים וסיים הברכה לפני התוקע - יעצור וימתין לתקיעות³⁰³.

פירוט דיני תקיעת שופר, ההנהגה בטעויות בתקיעות והלכות הנחוצות למבצע שופר' - פורטו להלן פרקים טז-יז.

סיום התפילה

לה. בסיום התקיעות שאחר 'קדיש תתקבל', אין תוקעין תקיעה גדולה³⁰⁴.

לו. לאחר סיום התפילה ושיעור תהילים היומי, תוקעים שלושים תקיעות נוספות, כדי לערבב את השטן³⁰⁵.

לז. נוהגים לתקוע 'שברים-תרועה' בתקיעות אלו בנשימה אחת, כמו ב"תקיעות דמיושב"³⁰⁶. ואם תקע בהפסק נשימה - אינו מעכב.

לח. אין מקרין את התוקע בתקיעות אלו³⁰⁷.

298. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"א וס"ז. סי' תקצו ס"א.

299. שו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"ט.

300. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 30 הע' 160. ושם, ש"ש אומרים שכך הורה הרבי לתוקע דמעומד, הרה"ח ר' יוסף מנחם מענדל טננבוים ע"ה".

301. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלד.

302. שו"ת מנחת אלעזר ח"ד סי' לו.

303. ראה מטה אפרים סי' תקצא סק"ג.

304. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלו.

305. מחזור.

306. שבת המועדים ע' 30 הע' 12, שכך תקעו אצל כ"ק אדמו"ר הרי"צ ואצל כ"ק אדמו"ר.

307. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלח.

308. מחזור, ודלא כמ"ש באוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלח.

309. ראה גם להלן סופט"ז.

310. שו"ע אדה"ז סי' תקצו ס"ב.

311. שו"ע אדה"ז סי' תקפג ס"ז.

312. אוצר מנהגי חב"ד שם.

313. ראה דרכי משה סי' תקפג סק"ב. תורת מנחם תנש"א ח"ב ע' 378.

314. מטה אפרים סי' תקפג סק"ד.

לימוד החסידות במוצאי ראש-השנה

ג. כ"ק אדמו"ר הציע "לחבר השעות דראש-השנה והתחלת מוצאי ראש-השנה בלימוד החסידות, ובשביל אשר סללו לנו נשיאינו - יומשך גם לנו בכל עניינינו אור החסידות עד למטה מטה"³²².

מוצאי החג

(צאת החג: ירושלים 19:19, תל אביב 19:21,

חיפה 19:21, באר שבע 19:21, צפת 19:19)

ד. בתפילת ערבית אומרים "אתה חוננתנו", וכן מוסיפים כל ההוספות השייכות ל'עשרת ימי תשובה'.

ה. טעה ואמר "הא-ל הקדוש" - ראה לעיל פ"ה ס"א ואילך. טעה ואמר "מלך אוהב צדקה ומשפט", אם נזכר תוך כדי דיבור וחזר ואמר "המלך המשפט" - יצא, ואם נזכר לאחר כדי דיבור או שהתחיל את הברכה שלאחריה - אינו חוזר, אבל טוב שיחזור ויתפלל בתורת נדבה, ואין צריך לחדש בה דבר, כיון שחוזר מחמת הספק³²³.

ו. מנהגנו להתחיל ההבדלה ב"הנה א-ל ישועתי"³²⁴, אין מברכים על הנר ועל הבשמים³²⁵ ואין אומרים "ויתן לך".

טז

דיני תקיעת שופר וטעויות בתקיעות³²⁶

הבהרה להבנת הבא לקמן: "סדר" תשר"ת = תקיעת שלוש פעמים תשר"ת. "בבא" = פעם אחת תשר"ת מתוך שלושת הפעמים שב"סדר" תשר"ת. וכן הוא בתשר"ת ותר"ת.

התקיעות

א. התוקע צריך לתקוע בעמידה, ויזהר שלא להישען על הבימה וכיו"ב בשעת התקיעות, אך בדיעבד, אם תקע אפילו מיושב - אינו צריך לחזור ולתקוע מעומד³²⁷. וכאמור³²⁸, נהוג שגם הציבור עומדים בעת התקיעות.

322. אגרות קודש ח"ד ע' תצח.

323. שו"ע אדה"ז סי' תקפא ס"ב.

324. פרי מגדים משב"ז ריש סי' תצא.

325. שו"ע אדה"ז סי' תצא ס"א.

326. הבא לקמן הוא דיני תקיעת שופר השייכים לתוקע, סדר תקיעת שופר בסדר התפילה פורט בהרחבה לעיל פי"ג.

327. שו"ע אדה"ז סי' תקפא ס"א.

328. לעיל פי"ג סי"ד.

בשבת - מקדימים ליום חמישי, ו' תשרי³¹⁵. אם לא יוכלו לעשות כן³¹⁶ - אפשר לאומרו ליד בור מים שאינו מים חיים³¹⁷, ובשעת הדחק אפשר לאומרו אפילו ליד ברז פתוח³¹⁸.

ה. בעת ההליכה ל"תשליך" ובזמן אמירתו, יש להיזהר שלא תיווצר תערובת של גברים ונשים³¹⁹.

ו. בסדר ה"תשליך" אומרים שלש-עשרה מדות שבפסוקים "מי א-ל כמוך", שהן כנגד שלש-עשרה מדות הרחמים, ויכוון בכל מידה אל מידה אחת שבפסוק "ה' ה' א-ל רחום", ולא יאמרם בפה. לאחר מכן אומרים: "מן המצר" עד "מבטוח בנדיבים" ומכוונים לט' מדות שבפרשת שלח, ואומרים מזמור "רננו צדיקים". אחר-כך אומרים הפסוק "לא ירעו . . כמים לים מכסים" ו"יהי רצון"³²⁰.

ז. לאחר סיום אמירת סדר ה"תשליך", מנערים את שולי הטלית-קטן³²¹.

טו

מוצאי ראש-השנה

התוועדות וניגונים

א. אחרי תפילת מנחה נוהגים ליטול ידיים לסעודה והתוועדות, ובמהלכה מנגנים את ניגוני רבותינו נשיאינו, ומזכירים אותם לפני כל ניגון.

ב. אם נמשכה ההתוועדות אל תוך הלילה, בברכת-המזון יש להזכיר "יעלה ויבוא".

315. כהנהגת כ"ק אדמו"ר הרי"צ בהיותו בניו יורק בשנת תר"ץ, כמסופר ברשימותיו ממוצאי ראש-השנה תר"ץ: "נוסעים אנחנו אל חוף הים, כי לילך אל הנהר לתשליך [בראש-השנה עצמן] לא היה אפשר, מפני ריחוק המקום" כו'. וראה גם תורת מנחם - רשימת היומן ע' קסה (ושם הוא בהמשך לכך שסיפר כי הרה"ק רבי ישראל מרוזין לא היה הולך לתשליך בראש-השנה כי אם ב"ג מדות). אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ב ע' רנב. ר"ד כ"ק אדמו"ר מסעודת ליל ב' דראש-השנה תשל' (תורת מנחם חנ"ח ע' 6. ושם, שהלך במוצאי ראש-השנה ובי"ג מדות). אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קמה. וש"נ.

316. שכן מהנהגת כ"ק אדמו"ר הרי"צ שבהערה הקודמת משמע שלא עשה כן לכתחילה והעדיף לקיים ה"תשליך" בעשי"ת. אבל ראה להלן הע' 318.

317. ראה כף החיים סי' תקפג סק"ל.

318. הוראת כ"ק אדמו"ר להרב יעקב יהודה העכט ע"ה, הובאה בכפר חב"ד גל' 536 ע' 14. ובנתיבים בשדה השליחות ח"ב פי"ט הע' 30 הביא המעשה מפי בנו של הרב העכט, הרב שמעון שי', ושם הובאה ההוספה, שכ"ק אדמו"ר אמר לו שבנוסף במשך השבוע ילך לתשליך כרגיל. ע"ש. אבל ראה לעיל הע' 316.

319. ראה קצה המטה סי' תקצח סק"ז.

320. סידור אדה"ז.

321. ספר המנהגים ע' 57.

ב. אם הדבר אפשרי, טוב לתקוע בצד ימין של פיו (ואיטר - בצד שמאל של פיו³²⁹). וכן יטה את פיו הרחב של השופר כלפי מעלה ולא יטנו לצדדים³³⁰.

ג. כל הקולות כשרים לתקיעת שופר, ולכן גם כאשר צליל התקיעה [דק, עבה, וכיו"ב] משתנה מתקיעה אחת לחברתה או אפילו באותה תקיעה - יוצאים ידי חובה לכתחילה³³¹.

ד. בין כל תקיעה ותקיעה יש להפסיק בנשימה, מלבד כשתוקעים תשר"ת ב"תקיעות דמיושב" (בלבד), שאז אין להפסיק בנשימה בין 'שברים' ו'תרועה', אלא יש לעשות בנשימה אחת, אך בהפסק זמן מועט ביניהם ('הפסק משהו'), כדי שיחשבו לשני קולות³³².

ה. אין להפסיק בנשימה באמצע ביצוע 'שברים' או באמצע ביצוע 'תרועה', ואם הפסיק - חוזר³³³, פעמים חוזר לבצע את 'שברים' או 'תרועה' עצמם ופעמים עליו לחזור מה'תקיעה' שבתחילת הבבא, כדלהלן בדיני 'טעות בתקיעות'.

אורך התקיעות

ו. אורך 'תקיעה' שבכל סדר מתשר"ת, תשר"ת, ת"ת - נגזר מאורך 'שברים' או 'תרועה' או 'שברים-תרועה' שבאותו סדר, דהיינו שאורך 'תקיעה' שבסדר תשר"ת צריך להיות לפחות באורך 'שברים' ו'תרועה' ביחד, בסדר תשר"ת באורך של 'שברים' ובסדר ת"ת באורך של 'תרועה'.

ז. באופן מעשי, כיון שנפסק לפועל "תרועה" היינו תשע טרומיטין (=קולות קצרים) [שהן כ-2.5 שניות], ו'שברים' היינו שלוש קולות שכל אחד מהם באורך ג' טרומיטין [ובסה"כ זה כשיעור תשע טרומיטין - שהן כ-2.5 שניות, כנ"ל], לכן בתשר"ת ה'תקיעה' תהיה

קרוב ל-5 שניות, ובתשר"ת ותר"ת ה'תקיעה' תהיה כ-2.5 שניות³³⁴ (ולהלן יתבאר מנהג חב"ד באופן תקיעת ה'שברים' ו'ה'תרועה').

ח. יצוין, כי מנהג רבותינו נשיאינו להוסיף ב'תקיעה' האחרונה שבכל בבא כשיעור כל הקולות שלפניה באותה בבא, כגון: בתשר"ת - ה'תקיעה' האחרונה שבבבא כאורך ה'תקיעה' ו'ה'שברים' ו'ה'תרועה' שלפניה יחד. בתשר"ת - ה'תקיעה' האחרונה שבבבא כאורך ה'תקיעה' ו'ה'שברים' שלפניה יחד, ובתר"ת - התקיעה האחרונה שבבבא כאורך ה'תקיעה' ו'ה'תרועה' שלפניה יחד³³⁵.

ט. ה'שברים' למנהגנו הם שלשה קולות ומחצה³³⁶, כאשר כל קול צריך להיות באורך של ג' טרומיטין, ולאחר ג' קולות שאורכו של כל אחד מהם הוא כשיעור ג' טרומיטין מוסיפים עוד קול אחד קצר³³⁷.

י. באופן תקיעת ג' ה'שברים' למעשה, ישנן דעות שונות, האופן הא': טו או טו, טו או טו, טו או טו, טו. האופן הב': טו או טו, או טו, או טו, טו. טו או טו, טו או טו, טו או טו³³⁸.

יא. ה'תרועה' מעיקר הדין היא ט' טרומיטין, אך מנהגנו להאריך בטרומיטין³³⁹.

טעות בתקיעות

יב. התוקע צריך לדעת באיזו תקיעה הוא אוחז, ולכוון לתקיעה הנכונה, שלולא זאת יכול הוא לפסול את התקיעה. לדוגמא: אם בעת שתקע 'תקיעה' אחרונה של סוף סדר תשר"ת חשב שהוא כבר ב'תקיעה' הראשונה של סדר תשר"ת, אף ששם לב לכך לאחר התקיעה ותקע שוב תקיעה חדשה לתשר"ת - לא יצא ידי חובת תשר"ת, ועליו לתקוע שוב את ה'תקיעה' האחרונה של תשר"ת³⁴⁰.

מאידך, אם התבלבל בין התקיעות שבתוך

334. ראה בהרחבה שו"ע אדה"ז שם ס"ד וס"ו.

335. כ"ק אדמו"ר הרי"צ הורה לבעל תוקע שאורך התקיעה שבסוף תשר"ת תהיה באורך של התשר"ת שלפניה וכן התקיעות שבסוף תשר"ת ותשר"ת יהיו באורך הקולות שלפניהם - תורת מנחם - רשימת היומן ע' שדמ. וכן נהגו כ"ק אדמו"ר הזקן וכ"ק אדמו"ר מהר"ש - היום יום חלק שני (תורת מנחם - רשימת היומן ע' תפא).

336. אגרות קודש ח"כ ע' לט. המלך במסיבו ח"א ע' נה ואילך. וראה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קכא. וש"נ.

337. עיין היטב שו"ע אדה"ז שם ס"ו.

338. ראה אוצר מנהגי חב"ד שם.

339. שו"ע אדה"ז שם ס"ד. תורת מנחם - רשימת היומן ע' שדמ. וראה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קכג עד כמה היו מאריכים רבותינו נשיאינו בטרומיטין. וש"נ.

340. שו"ע אדה"ז ס' תקצ ס"ג.

329. מג"א ס' תקפה סק"ד. אולם הושמט בשו"ע אדה"ז, אכן נראה שכן הוא גם לדעת אדה"ז. וראה גם שיחת ש"פ האיזו תשל"א (תורת מנחם חס"ב ע' 37) שכתב להדיא לעשות כן. וראה בהרחבה דיני איטר פי"ח הע' א. וש"נ. ואכהמ"ל.

330. רמ"א ס' תקפה ס"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ו-ז.

331. שו"ע אדה"ז ס' תקפו ס"ו ס"ח.

332. שו"ע אדה"ז ס' תקצ ס"ט.

להעיר, שכ"ק אדמו"ר היה תוקע שברים ותרועה בסדר תשר"ת בנשימה אחת ללא כל הפסק ביניהם, וכך נהג גם בשנים בהם היה מקריא, ע"י נתינת אצבע על השברים ועל התרועה יחד - ראה קובץ הערות וביאורים גל' תלה ע' 99. ולהעיר משו"ת אבני נזר אורח ס' תמד.

333. שו"ע אדה"ז ס' תקצ ס"ד.

הפסיק בנשימה ותקע בטעות שוב 'שברים'³⁴⁷
- חוזר ל'תקיעה' שבתחילת הבבא³⁴⁸.

יח. טעויות בסדר תר"ת: תקע 'תקיעה' ולאחריה
טעה ותקע 'שברים' במקום 'תרועה' - אינו
מועיל שיחזור ויתקע 'תרועה' כראוי אלא
יחזור ל'תקיעה' שבתחילת הבבא.

כמו כן, אם טעה ולאחר שהריע 'תרועה'
הפסיק בנשימה ותקע בטעות שוב תרועה -
חוזר ל'תקיעה' שבתחילת הבבא³⁴⁹.

יט. במקרה שבסדר תר"ת הריע ג' טרומיטין
ונפסק קולו של השופר - אינו יכול להסתפק
בכך שיריע שוב אלא צריך לחזור שוב
ל'תקיעה' שבתחילת הבבא, כיון שכאשר
הריע כבר ג' טרומיטין - יצא ידי חובה לפי
דעה אחת, ולכך יש צד שהמשך התרועות
שיריע יהיו הפסקי³⁵⁰.

והוא הדין גם בסדר תשר"ת, במידה ותקע
'שברים' כדין, אך ב'תרועה' תקע ג' טרומיטין
ונפסק קולו, שצריך לחזור ל'תקיעה'
הראשונה של הבבא³⁵¹.

כ. בכל מקום שצריך לחזור ולתקוע מתחילת
ה'תקיעה' הראשונה של אותה הבבא, אם
שם לב לטעותו בעת שתקע את ה'תקיעה'
האחרונה שבבבא זו - תקיעה זו עולה לו
במקום ה'תקיעה' הראשונה שהיה צריך
לחזור עליה וממשיך משם על הסדר³⁵².

אך אם שם לב לטעותו רק לאחר שכבר
התחיל בבא אחרת של תקיעות (כגון שטעה
בבבא הראשונה של תשר"ת ונזכר רק לאחר
שהתחיל את הבבא השניה של תשר"ת) או
אפילו אם כבר התחיל סדר אחר (כגון שטעה
בתשר"ת ונזכר לאחר שהתחיל תשר"ת או
תר"ת) - גומר את כל הסדר שעומד בו ואחר
כך תקוע את הבבא שטעה בה בלבד³⁵³.

כא. דיני החזרה במקום שטעה הינם רק

הסדר, כגון שתקע 'תקיעה' אחרונה של בבא
הראשונה דתשר"ת וחשב שהיא ה'תקיעה'
של תחילת בבא השניה - יצא ידי חובה³⁴¹.

יג. כאמור, בין תקיעה אחת לחברתה יש לעשות
הפסק נשימה, ואם לא הפסיק בנשימה, אפילו
אם עשה רווח בין התקיעות (אך ללא
נשימה) - צריך לחזור לראש הבבא³⁴².

וב'שברים-תרועה' שבסדר תשר"ת
[שב'תקיעות דמיושב], שכאמור יש לעשותם
בנשימה אחת (אך בהפסק משהו), אם לא
תקע אותן בנשימה אחת - חוזר לתחילת
הבבא, אך בשעת הדחק, אם לא חזר ותקע
שנית - יצא ידי חובתו³⁴³.

יד. יש טעויות שעבורן מספיק לחזור על אותו
הקול בלבד שטעה בו ולהמשיך על הסדר,
ויש טעויות שעבורן צריך לחזור לתחילת
הבבא, והדבר תלוי בסוג הטעות, וכדלהלן.
וכמובן, תמיד יש להפסיק בנשימה לפני
שתוקע את הקול המתוקן.

טו. טעויות בסדר תשר"ת: תקע 'שברים' באופן
חלקי, כגון שני שברים במקום שלושה,
והמשיך והריע 'תרועה' ולא הפסיק בנשימה
ביניהם - אינו צריך לחזור ל'תקיעה' של
תחילת אותו הבבא אלא תוקע שוב 'שברים-
תרועה' כדין וממשיך משם כרגיל, אך אם
הפסיק בנשימה בין ה'שברים' וה'תרועה'
הנ"ל - צריך לחזור ל'תקיעה' של תחילת
הבבא³⁴⁴.

טז. אבל אם טעה בסדר תשר"ת והפך את סדר
התקיעות, שלאחר ה'תקיעה' החל להריע
'תרועה' במקום 'שברים' - עליו לחזור
ל'תקיעה' שבתחילת הבבא³⁴⁵.

יז. טעויות בסדר תשר"ת: תקע 'תקיעה' ולאחריה
טעה והריע 'תרועה' במקום 'שברים' - אינו
מועיל שיחזור ויתקע 'שברים' כראוי, אלא
יחזור ל'תקיעה' שבתחילת הבבא³⁴⁶.

כמו כן, אם טעה ולאחר שתקע 'שברים'

347. ואפילו אם היה זה לאחר שתקע רק ג' טרומיטין של תרועה
הראשונה, כיון שיוצא בזה ידי חובה לפי דעה אחת.

348. שם סי"ז.

349. ראה המצוין לעיל בסעיפים הקודמים אודות טעויות בסדר
תשר"ת.

350. ע"פ שו"ע אדה"ז שם סי"ז.

ובשם הרב יוסף יצחק אופן שי', שפעם אחת אירע כן אצל כ"ק
אדמו"ר, ובכל פעם חזר לתקיעה הראשונה של תר"ת ועד שהצליח
להריע תרועה שלימה נמשך הדבר כ-25 דקות(!).

351. לפי המובא בהערה הקודמת.

352. שו"ע אדה"ז שם סי"ח.

353. שם.

341. ראה שו"ע אדה"ז שם סי"ח.

342. ראה שם סי"ט.

343. כמבואר בשו"ע אדה"ז שם, שהמנהג במדינותינו היה לתקוע
תקיעות אלו עם הפסק נשימה. וראה גם להלן לענין התקיעות
במבצע שופר.

344. שם סט"ז-ז.

345. שם סוסט"ז.

346. שם סט"ז.

כוונה לצאת ידי חובה

ו. על התוקע להתכוון להוציא את השומעים ידי חובתו, וכן על השומע להתכוון לצאת ידי חובה, ואם אחד מהם לא כיוון - לא יצא השומע ידי חובתו.

ז. כוונת התוקע לא צריכה להיות מיוחדת למי שרוצה להוציאו ידי חובה, אלא מספיקה כוונה כללית שמתכוון להוציא את כל מי שישמענו³⁶³. ולכן כדאי להשתדל לכוון כן בפירוש בכל פעם שתוקע, וכך יוכל להוציא גם אנשים שאינו מודע לכך ששומעים אותו, כפי שהדבר מצוי כשתוקע בשופר ברחובה של עיר ובבתי רפואה וכיו"ב.

ח. כאמור, גם השומעים מחויבים לכוון לצאת ידי חובה בשמיעת התקיעות, וראוי לעוררם על כך. עם זאת, גם מי שאינם יודעים לכוון, יש לראות בעצם הטיית אזנם להקשיב לתקיעות - רצון לצאת ידי חובת המצוה³⁶⁴.

ט. התוקע עבור אחרים ואינו מעוניין לצאת ידי חובה בתקיעה זו, כגון שתוקע להם לפני תפילתו, ובדעתו לשמוע את התקיעות לאחר מכן בבית הכנסת, יכוון בתקיעות שתוקע לאחרים שלא לצאת בהם ידי חובתו³⁶⁵.

הברכות

י. מי שכבר שמע את התקיעות בבית-הכנסת ויצא ידי חובתו, ועתה תוקע עבור אחרים, אם הם יודעים את הברכות - יברכו הם את הברכות "לשומע קול שופר" ו"שהחיינו", ורצוי שאחד השומעים יברך עבור כולם.

יא. אם אינם יודעים לברך - יכול גם ללמדם

בתקיעות דמיושב ומעומד, כיון שמברך עליהם, אבל אם טעה בשלושים קולות האחרונים שתוקעים לאחר סיום התפילה - אינו חוזר, שאינם אלא מנהג³⁵⁴, אלא אם כן מכוון להוציא בהם ידי חובה מכל סיבה שהיא.

יז. הלכות הנהוצות ל'מבצע שופר'

הכנות התוקע

א. על המתכוון לצאת ל'מבצע שופר', ככל 'בעל תקיעה', להכין את עצמו לתקיעת שופר הן בלימוד הלכות תקיעת שופר והן בלימוד המאמר "להבין ענין תקיעת שופר"³⁵⁵.

זמן התקיעות

ב. לכתחילה ניתן לתקוע בשופר החל מזמן הנץ-החמה³⁵⁶, אולם אנשים שמסיבות שונות לא יוכלו לתקוע להם לאחר מכן - מותר לתקוע להם כבר מעלות השחר³⁵⁷. וראה הבהרה חשובה בענין, להלן ס"ט.

ג. אם צריך לתקוע לפני התפילה עבור מישהו שלא יוכל לתקוע עבורו לאחר מכן - הדבר מותר, גם אם בשל כך יפסיד תפילה במנין³⁵⁸.

ד. יש לסיים את התקיעות לפני שקיעת-החמה³⁵⁹, אך גם לאחר השקיעה ניתן לתקוע עד צאת הכוכבים - ללא ברכה³⁶⁰. ואפילו אם מתחיל לתקוע לפני השקיעה ויודע שיסיים לאחר השקיעה³⁶¹ לא יברך.

ה. כשחל היום השני של ראש-השנה בערב שבת, אין לתקוע כלל לאחר השקיעה³⁶².

363. שדינו דומה לתוקע בבית-הכנסת, שכיון שתוקע עבור הציבור, נכללים בכוננתו גם אלו השומעים אותו מחוץ לבית-הכנסת ומהבתי הסמוכים לו - עיין היטב שו"ע אדה"ז סי' תקפט סי"ז.

364. וכיון "מי שהיה מהלך ועמד כדי לשמוע התקיעות משליח-ציבור ואח"כ נסתפק לו אם נתכוון לצאת בשמיעתו - אין צריך לתקוע לו שנית, דכיון שעמד מהליכתו, חזקה שנתכוון לצאת ידי חובתו" (שו"ע אדה"ז שם סי"ח).

365. ראה מטה אפרים סי' תקפה סק"ט. וראה שיעורי הלכה למעשה (להרב שלום דובער לוינ' ש"י, קה"ת תשע"ד) ח"א סי' עא. ועיג"כ פסקי תשובות סי' תקפה הע' 14 ובאות ז' והע' 51.

יש שכתבו שלכתחילה, יתכוון התוקע לצאת ידי חובתו בפעם הראשונה שתוקע, ש"מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה" (מטה אפרים סי' תקפה סק"ט). ויש שכתבו, שנוכון לחוש להשיטות שבמצוה דאורייתא אינו יכול להוציא אחרים ידי חובתו לאחר שיצא ידי חובה בעצמו (הגהות לחם הפנים לקיצו"ע סי' קכט סי"ט לפי שו"ת שאגת אריה סי' יג בשם גדולי הראשונים. וראה גם שדי חמד, מערכת ראש-השנה, סי' ב' אות מ), ולכן יעשה תנאי, שאם הלכה כמותם אינו יוצא ידי חובתו אלא בתקיעות האחרונות (שו"ת הר צבי ח"ב סי' פו בשם האדר"ת).

354. שם סי"ט.

355. ראה לעיל פי"ג ס"ג-ד. ושי"נ.

356. שכן לשיטת אדה"ז בסידורו ד"ה זמן קריאת שמע, זמן תחילת היום הוא בהנץ החמה.

357. וברומה לטוף זמן קריאת שמע - ראה בהרחבה בירורי מנהגים - מועדים ע' 117 ואילך. נתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"ט הע' 14. ושי"נ.

358. ע"פ המבואר בשו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"א. וראה נתיבים בשדה השליחות שם הע' 15.

359. שכן מצות שופר היא מדאורייתא ועולה בחשיבותה על מלאת התפילה בציבור.

360. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"א.

361. ראה משנה ברורה סי' תקפה סק"א וב'שער הציצין' שם.

362. לפי שו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"ב (גבי תקע קודם עמוד השחר והמשך לאחר עמוד השחר).

362. ראה מטה אפרים סו"ת תרא. משנה ברורה סי' תר סק"ז.

לתקוע. והתקוע עבור ילדים שלפחות אחד מהם זכר שהגיע לגיל חינוך במצות שופר - רשאי הגדול לברך עבורם, מדין חינוך³⁷³.

מכשיר שמיעה

יח. אדם הנעזר במכשיר שמיעה, אינו יוצא ידי חובת מצות שופר אם שומע את קול השופר באמצעות המכשיר, אלא צריך להסיר מעליו את המכשיר, ולשמוע את קול השופר באופן ישיר, ואם ללא המכשיר אינו יכול לשמוע את התקיעות כלל - אין לברך על תקיעות אלו, ומוטב לצרפו יחד עם אנשים אחרים ולתקוע בברכה עבורם, ולכוון להוציאו גם כן³⁷⁴.

הפסק נשימה

יט. יש להיזהר לעשות הפסק נשימה בין כל תקיעה ותקיעה³⁷⁵, מלבד ב'שברים-תרועה' שבסדר תשר"ת שיש לתקוע אותן בנשימה אחת³⁷⁶. ומכל מקום אם תקע אותן בשתי נשימות - יצא ואינו חוזר³⁷⁷.

אורך התקיעות

כ. מאחר שהשומעים צריכים להקשיב לתקיעות מתחילתן ועד סופן, וכן כדי שלא ייחלש התקוע ויוכל לזכות כמה שיותר יהודים, אין טעם להאריך בתקיעות יותר מהמחוייב ע"פ דין (להאריך בטרומיטין וכיו"ב) אך מאידך יש להיזהר לתקוע כפי המחוייב בהלכה³⁷⁸, וכפי שנתבאר בהרחבה לעיל פט"ז.

ולבטא עבורם כל מילה והם יאמרו אחרי³⁶⁶, ואם אף זאת אינם יכולים - יברך התקוע עבורם³⁶⁷ והם יענו אמן אחריו, אך לא יענו "ברוך הוא וברוך שמו". ויכול לברך הן ". וציוונו לשמוע קול שופר" והן את ברכת "שהחיינו"³⁶⁸.

יב. אם תוקע לרבים וביניהם יש מי שאינם יודעים לברך, אך יש גם כאלו שיודעים לברך - יברך אחד מאלו שיודעים ויוציא את כולם בברכתו³⁶⁹ (וראה להלן אודות נשים וילדים).

נשים וילדים

יג. אף שמעיקר הדין נשים פטורות ממצות שופר (ככל מצות עשה שהזמן גרמא), מ"מ התירו לתקוע עבורן בשופר, ואף מברכות על כך, כדלהלן.

יד. כאמור, נשים יכולות לברך את שתי הברכות "לשמוע קול שופר" ו"שהחיינו", אבל אין לגבר שכבר יצא ידי חובתו ותוקע רק עבור הנשים, לברך עבורן את ברכות אלו, גם אם אינן יודעות לברך³⁷⁰.

טו. אם יש מספר נשים הרוצות לשמוע, יכולה אשה אחת לברך עבור כולן, ובפרט אם יש מהן שאינן יודעות לברך³⁷¹.

טז. מספר התקיעות המחוייב, שצריך לתקוע עבורן שווה לזה של הגברים, דהיינו שלושים קולות לכל הפחות³⁷², וראה להלן סכ"א ואילך.

יז. גם עבור קטנים שהגיעו לחינוך, מותר

373. ראה שיעורי הלכה למעשה שם אות ב לפי שו"ע אדה"ז סי' קצ"ד (לענין ברכות הטענות כוס), סי' רסט סי"ג (לענין קידוש), סי' רצו סי"ז (לענין הבדלה) וסי' קסז סכ"ג (לענין ברכת הנהנין), ודלא כמ"ש בנתיבים בשדה השליחות שם סי"ה ובהע' 5. שיכול לברך עבורם רק אם אינם יודעים לברך.
ומה שהקשה שם ב'שיעורי הלכה למעשה' מכך שבברכת המזון מצינו (שו"ע אדה"ז סי' קפה ט"ז) שיכול לברך עבור בניו הקטנים רק כאשר אינם יודעים לברך - יש ליישב, דשאני חיובו של הקטן בברכת המזון אף שהוא מדין חינוך, כמבואר בארוכה בשו"ע אדה"ז סי' קפו ט"ג, ע"ש, ולכן אי אפשר לברך עבורו אא"כ אינו יודע לברך.
374. ראה לקוטי שיתות חכ"א ע' 497 שמחלק בין מכשיר חשמלי למכשיר מכני, שהשומע דרך מכשיר מכני שיוצא י"ח, דאכן שומע קול שופר. וראה בכ"ז פסקי תשובות סי' תקפט אות ג. נתיבים בשדה השליחות פ"ט ס"ח ובבירורי הלכה סי' יג. ושי"ג.
375. שו"ע אדה"ז סי' תקפ"ט. וראה לעיל פרטי הידינים בזה.
376. ואף שבתקיעות שבביהכ"ס עושים פעמים כך ופעמים כך, כדי לצאת גם דעת החולקים בזה (כמבואר בשו"ע אדה"ז שם), ולכן בתקיעות דמועד עושים הפסק גם בין 'שברים-תרועה' שבתשר"ת - במבצעים, שתוקעים רק סדר תשר"ת אחד יש לתקוע רק בנשימה אחת, וכפי הדעה העיקרית להלכה.
377. משמעות דברי אדה"ז שם.
378. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקצ ט"ד-ז.

366. ראה שו"ע אדה"ז סי' תפד ט"ד: "ואם הם אין יודעים לברך ברכת המזון, יקרא הוא עמהם כל ברכת המזון מילה במילה, ואינו כמברך לבטלה, כיון שהן עונין אחריו כל מילה ומילה, והרי הוא כמקרא את הקטן ומלמדו ברכת המזון אחר אכילתו". וראה נתיבים בשדה השליחות שם הע' 3. שיעורי הלכה למעשה סי' עא אות ג.
367. לפי שו"ע אדה"ז סי' תקפה ט"ה. וראה נתיבים בשדה השליחות שם הע' 1.
368. שכן נחשב מחוייב בדבר מצד דין "ערבות" - לפי שו"ע אדה"ז סי' קסז סכ"ג.
369. ראה 'שיעורי הלכה למעשה' שם סוף אות א, לפי המבואר בשו"ע אדה"ז סי' קכד ט"א גבי חזרת הש"ץ, שמוציא רק את מי שאינו בקי. והוא דלא כמ"ש בנתיבים בשדה השליחות שם סי"ב ובהע' 2. לפי המנהג המובא ב'מטה אפרים' סי' תקפה סק"ו ועוד, שמברך התקוע ומוציא את הבקי יחד עם מי שאינו בקי, דמנהג זה לא הובא בשו"ע אדה"ז (וראה בס' הג"ל שם הע' 1).
370. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפט ט"ב. וכמוכן שיכול לאיית עבורן את המילים והן יחזרו אחריו.
371. ראה פסקי תשובות סי' תקפה הע' 47. נתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"ט סי' ושי"ג.
372. נתיבים בשדה השליחות שם הע' 9.

מספר התקיעות

כא. מן הדין יש לתקוע לכל הפחות שלושים תקיעות, וגם במסגרת 'מבצע שופר' אין להקל בזה לכתחילה ויש לתקוע כסדר: תשר"ת ג' פעמים, תש"ת ג' פעמים ותר"ת ג' פעמים, ורק באופן זה יכול הוא לברך על התקיעה³⁷⁹.

ואין צורך שבעל תוקע אחד יתקע את כל הלי' קולות, אלא אפשר לחלק את התקיעות בין כמה בעלי תקיעה, וכשאחד מהם מתעייף, ימשיך חברו מהמקום בו הוא הפסיק³⁸⁰.

כב. בשעת הדחק, כאשר נחלש התוקע ואינו יכול לתקוע שלושים קולות (ואין מי שיעזור לו), נאמרו כמה דעות ואפשרויות במספר התקיעות המינימלי, אך מאחר שפירוט אלו מבוססות רק על דעות מסוימות בפוסקים ויש חולקים בזה, לכן יובהר שבמקרה כזה יתקע ללא ברכה:

א) לתקוע תשר"ת ג' פעמים³⁸¹, ויש

המציעים במקרה זה - לעשות הפסק נשימה בין ה'שברים' לתרועה, ולעשות תנאי, שכל קולות ה'שברים' וה'תרועה' המיוותרים יהיו כ'מתעסק בעלמא' ולא כדי לצאת ידי חובה וממילא לא יהיו הפסק, שאם ה'שברים' הוא עיקר - הרי ה'תרועה' היתה כ'מתעסק' בלבד, ואם ה'תרועה' עיקר - הרי ה'שברים' היו כ'מתעסק' בלבד³⁸².

ב) לתקוע עשרה קולות בלבד של תשר"ת תש"ת תר"ת³⁸³.

ג) יכול גם לתקוע רק תש"ת ג' פעמים או תר"ת ג' פעמים³⁸⁴.

כג. אם השומע ממחר וכדו' ואינו מוכן בשום אופן לשמוע מספר התקיעות המחויבות (שלושים קולות) אלא לשמוע רק מספר תקיעות בלבד ובלאו-הכי לא ישמע כלל - גם זה ניתן להחשיב לאונס, ולתקוע בפניו בא' משלושת האופנים הנ"ל.

כד. יודגש כי יש לתקוע רק תקיעות כאלו שניתן לצאת בהם ידי חובת מצות שופר, אבל מספר תקיעות שאין השומע יוצא בהם ידי חובתו - אין לתקוע אפילו ללא ברכה, שכן אסור לתקוע לחינם ביום-טוב³⁸⁵.

ברכת כתיבה וחתימה לשנה טובה ומתוקה

תשר"ת לבד בלא ברכה³⁸⁶, והיינו ג' פעמים תשר"ת (ראה מועדי קודש הל' ראש-השנה פ"ח הע' 11. שו"ת השלוחים ע' רנב במסגרת). ואכמ"ל בשיטת המטה אפרים בזה.

382. כן דעת הגה"ת הרב חיים שלום דייטש שליט"א והגה"ת הרב יקותיאל פרקש שליט"א ועוד. וראה גם נתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"ט ס"ד ובהע' 4. שו"ת השלוחים סי' מז.

383. ראה מטה אפרים סי' תקפו סק"ג. סי' תרא סק"ג. מועדי קודש שם. לוח יומי הלכה למעשה, ראש השנה תשפ"א, ע' לט. וש"ג. וראה שו"ת השלוחים שם.

384. לפי המבואר בסי' תקצג שם. וראה נתיבים בשדה השליחות ושו"ת השלוחים שם.

385. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקצו ס"ב.

379. וביאור הדברים בקצרה: הסיבה שתוקעים ל' קולות של תשר"ת ג' פעמים, תש"ת ג' פעמים ותר"ת ג' פעמים היא משום שהחייב מן התורה הוא לתקוע תרועה עם תקיעה לפניה ולאחריה, ולפי שאין אנו יודעים מה היא התרועה, תקנו חכמים לעשות התרועה בכמה אופנים שונים כדי לצאת ידי כל הספיקות (ראה בהרחבה שו"ע אדה"ז סי' תקצו ס"א-ב). ונראה מדברי אדה"ז, שלאחר תקנת חכמים זו הרי כך הוא קיום מצות התורה, ואין לפחות מכך מדינא (כן משמעות לשון אדה"ז בסי' תקצב ס"ג (ובעיקר ב) ס"ז, סי' תקצו ס"א, ועוד. וי"ל דכך היא שיטת הרמב"ם הל' שופר פ"ג ה"ב-ג בזה, דלא כרב האי גאון המובא ברא"ש ראש-השנה פ"ד ס"י, ובשו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"ד בשם "יש נוהגין". וכ"כ המשנ"ב ועוד.

380. כמבואר בשו"ע אדה"ז סי' תקפה ס"ח.

381. שכן כתב בשו"ע אדה"ז סי' תקצג ס"ג (מהר"ן ראש-השנה יא, ב בדפי הרי"ף ד"ה ודאמרינן, טוש"ע סי' תקצג ס"ב ומג"א שם סק"ג) דמי שאינו יודע כיצד לעשות התרועה, שיתקע מה שהוא יודע ויעשה ל' קולות, "דשמא מה שהוא יודע זו היא תרועה האמורה בתורה ונמצא מקיים המצוה כמאמרה", היינו שהגם שמתקנת חכמים מחויב הוא מצד הספק לתקוע ל' קולות, אבל מ"מ כל שיכול לתקוע באחד מאופני התרועה האמורה בתורה, מחויב לעשות כן שמה אכן זו היא התרועה, ונמצא שקיים את מצות התורה. ובפרט כשתוקע תשר"ת, שאז תוקע למעשה את כל סוגי התרועות (ראה שו"ע אדה"ז סי' תקצב ס"ג).

ומזה למד במטה אפרים על אתר סק"ג דמי שהוא חלוש וכו' יתקע

דיני יום-הכיפורים

א.

ליל ערב יום-הכיפורים

תחנון

- א. מערב יום-הכיפורים ועד אחר ב' דראש חודש מרחשון אין אומרים תחנון.¹
- ב. בקריאת-שמע-שעל-המטה בליל ערב יום-הכיפורים אין אומרים תחנון.²

ב.

כפרות

זמנו

- א. בערב יום-הכיפורים באשמורת הבוקר³ נוהגים לערוך את סדר הכפרות ולשחוט תרנגול לכפרה.⁴
- ב. אם אינו יכול לקיים מנהג הכפרות באשמורת הבוקר של ערב יום-הכיפורים - יכול לקיימו בכל עשרת ימי תשובה, שכולם חשובים ימי כפרה וריצוי.⁵
- ג. יש נוהגים לטבול במקוה לפני כפרות.⁶

הכפרה

- ד. נהגו לקיים המנהג בתרנגולים לבנים, אך אין לחזר אחריהם במיוחד.⁷
- ה. לוקחים תרנגולים לכל אחד מבני הבית - זכר ולזכר ונקבה לנקבה, ואין מצרפים כמה אנשים לכפרה בתרנגול אחד.⁸

1. סידור אדה"ז קודם למנצח יענך.

2. ממשעות שו"ע אדה"ז סי' תרד ס"ד וס"ה. וראה גם סי' תרה ס"ה. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 40 הע' 201.

3. בחלק האחרון של הלילה, מעט לפני עלות-השחר - ראה קיצור של"ה. כף החיים סי' תרה סק"ה. וראה גם שער הכוונות דרושי יום-הכיפורים: "שוחטין אותו סמוך לעלות השחר". טור ברקת סי' תרה.

4. סידור אדה"ז. וראה שו"ע אדה"ז סי' תרה ס"ג.

5. וראה מכתב כ"ק אדמו"ר מ"ב אלול תשי"ז (שלחן מנחם ח"ג ע' קנב), שיכול לערוך סדר הכפרות באשמורת הבוקר גם אם השחיטה מתעכבת עד לאחר עלות-השחר. ע"ש.

6. ראה פרי מגדים סי' תרה א"א סק"א. שדי חמד מערכת יוהכ"פ סי' א אות ב.

7. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 40 הע' 202.

8. אבל רבותינו נשיאנו היו טובלים בין כפרות לשחרית - תורת מנחם - רשימת היומן סו"ע קסז. הלכות ומנהגי חב"ד שם.

9. שזהו כעין דרכי האמורי - שו"ע אדה"ז סי' תרה ס"ב.

10. סידור אדה"ז.

אם טעה במין התרנגול - ראה להלן סל"א.

בשעת הדחק, שאין לו מספיק תרנגולים - יכולים לסמוך על המובא בשו"ע אדה"ז סי' תרה ס"ג, שיכולים לעשות בתרנגול אחד לכמה זכרים ובתרנגולת אחת לכמה נקבות. וראה להלן ס"ו במי שאין לו תרנגול כלל.

1. עיקר מנהג הכפרות הוא בתרנגול, אך אם אי אפשר לו לעשות כן - ניתן לקיים המנהג בשאר עופות (הראויים לשחיטה) ואפילו דגים (חיים), אך לא בבהמות ועופות הראויות להקרבה בבית-המקדש, משום שנראה כמקריב קדשים בחוץ.¹⁰

אם אינו יכול לעשות גם בשאר בעלי-חיים - יקיים המנהג בכסף.¹¹ וכתבו הפוסקים שראוי ליתן סכום כדמי עוף¹², ובנוסח הכפרות יאמר "אלו המעות תלכנה לצדקה"¹³.

כפרות למעוברת

- ז. אשה מעוברת לוקחת שלשה תרנגולים, שתי נקבות - אחת עבורה ואחת נוספת שמא העובר נקבה, וכן תרנגול זכר, שמא העובר זכר.¹⁴
- ח. את שלושת התרנגולים ניתן לסובב מעל ראש המעוברת בזה אחר זה, ואין צריך לסובבם בכת אחת.¹⁵
- ט. באם יודעת בוודאות¹⁶ את מין העובר - יכולה לסמוך על כך ולקחת רק שני תרנגולים, אחד לה והשני בהתאם למין העובר.¹⁷
- י. גם אשה מעוברת שיודעת שתאומים בבטנה - נראה שלמעשה לוקחת רק שלשה תרנגולים.¹⁸

9. מג"א סי' תרה סק"ג. מטה אפרים שם סק"ד. וישנה הנוסח בהתאם לבעל-חי שבידו.

10. שו"ע אדה"ז שם ס"א.

11. חיי אדם כלל קמד ס"ד.

12. כפי המנהג בפדין כפרות על תרנגול - ראה מג"א שם סק"ה. שו"ע אדה"ז סי' ס"ה. נטעי גבריאל פ"י ס"ז. נתיבים בשדה השליחות ח"ב פ"י ס"א ובהע' 1.

13. כן הוא הנוסח בחוברת "קדוש ותפילות" שיצאה לאור בשנת תד"ש ע"י כ"ק אדמו"ר.

14. שם. וראה לקוטי שיחות חב"ב ע' 59 ואילך. וע"ע להלן סט"ז ובהערות שם לענין נוסח הכפרות למעוברת.

15. באם בינתיים נולד התינוק אחר הכפרות - י"א שצריכים לעשות כפרה נוספת עבורו, שלא מועילה לו הכפרה שעשתה עבורו בהיותו עובר (ראה הלכות ומנהגי חב"ד שם הע' 206).

16. שר"ת אז נדברו ח"א סי' מו. נטעי גבריאל, הל' יום-הכיפורים, פ"י ס"ד. ועוד.

17. למעט בתקופה הראשונה להריון, שעדיין לא ידוע בוודאות מין העובר.

18. שכן ההנהגה לקחת ג' תרנגולים הוא "בשביל ספק הולד", כלשון אדה"ז בסידורו, והלא כאן אין ספק. וכ"כ בשו"ת קנה בשם חלק ב סימן כ. תורת היולדת פמ"ט הע' י. ועוד.

יש המורים שמכל מקום לוקחת שלשה תרנגולים, כפי המנהג - ראה נטעי גבריאל, הל' יום-הכיפורים פ"י הע' ה, משום שאינו בירור גמור. ויש שכתבו שיש לעשות כן כדי שלא לשנות המנהג (הגרמ"ש אשכנזי ע"ה במדור 'שואלים את הרב' בבטאון 'הכפר של הרב' גל' 22).

19. עיין לקוטי שיחות שם הערה 36.

- יא. 'מעוברת' נקראת כך לענין זה מזמן שעברו ארבעים יום מתחילת ההריון.¹⁹
- יב. לפני החודש החמישי, יש להשתדל לכתחילה לעשות את הכפרות למעוברת בצינעא, כדי שלא יתפרסם ההריון, אך גם באם קשה הדבר אין משנים מן המנהג ועושים את הכפרות בשלשה תרנגולים.²⁰
- יג. אם מאיזו סיבה עושה כפרות על כסף - צריכה ליתן סכום כסף נוסף רק עבור עובר אחד (ולא עבור שניים), כפשוטו.²¹

סדר הכפרות

- יד. יש הנהגים לסמוך ידיהם על התרנגול לפני הכפרה.²²
- טו. נוסח הכפרות - כבסידור אדמו"ר הזקן: אומרים "בני אדם" עד "ולשלום" שלש פעמים, ובכל פעם, באמירת "זה חליפתי וכו'" מסובב התרנגול מעל ראשו שלש פעמים, סך הכל מסובב תשע פעמים.²³
- טז. יש שכתבו שנוסח הכפרות למעוברת הוא: "אלו חליפתי וכו' אלו התרנגולים ילכו למיתה ואני אלך לחיים טובים וכו'"²⁴, ויש שכתבו לומר בנוסח המקובל בעולם: "אלו חליפתנו" וכו'.²⁵

- יז. כשמסובב על ראש אדם אחר שאינו יכול לדבר, כתינוק שאינו מדבר או חולה וכיו"ב - אומר "זה חליפתך" וכו'.²⁶
- יח. המסובב את תרנגול הכפרות גם עבור בני ביתו או אחרים - יקדים לעשות את הכפרות לעצמו תחילה ואחר כך יעשה עבור אחרים. אך אם אינו רוצה לעשות הכפרות כעת, וכגון שבני ביתו עושים בעשרת ימי תשובה והוא עושה באשמורת הבוקר דערב יום-הכיפורים, או בכל צורך אחר - יכול לעשות להם תחילה.²⁷

- יט. יש הנהגים לקיים בתרנגול הכפרות - אחר אמירת נוסח הכפרות - כעין ד' מיתות בית-דין.²⁸

שחיטת הכפרה

- כ. לאחר אמירת הנוסח שוחטים את תרנגול הכפרות, ונהגו לשלם לשוחט עבור טרחתו.²⁹
- כא. יש להשתדל להביא את הכפרות לשחיטה מיד לאחר עשיית סדר הכפרות, אבל אין זה מעכב.³⁰
- כב. כיסוי הדם: מכינים עפר תיחוח לפני השחיטה כדי שישפך עליו הדם.³¹
- כג. המהדרים מכסים הדם בעצמם. אכן, כיסוי הדם היא מצוותו של השוחט, ועל כן הרוצה להדר ולקיימה בעצמו - עליו לבקש את רשות השוחט.³²
- כד. מברכים "על כיסוי הדם בעפפר"³³. ואין מברכים "שהחיינו" על מצות כיסוי הדם, אף לא בפעם הראשונה.³⁴
- כה. את כיסוי הדם עושים ביד או בכלי וכו"ב, אך לא בדרך בזיון (ברגל וכיו"ב).³⁵

19. ראה נטעי גבריאל שם ס"ג ובהערה שם. אוצר הברית פ"א סוף סי' ב. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 40 הע' 205 (ושם) שקודם לכן תפדה (בצדקה). לוח יומי הלכה למעשה (להרב יוסף ישעי' ברוין שי').

הגרמ"ש אשכנזי ע"ה כתב (שם), שנחשבת 'מעוברת' כבר משעה שיודעת על ההריון, אף בתוך ארבעים יום ראשונים.

20. ראה חוסן ישועות, הנהגות היולדת, ע' פט.

21. כף החיים סי' תרה סכ"ג.

22. ש"ע אדה"ז שם ס"א.

בשער הכולל פמ"ד אות ב כתב שנראה שאין מנהגו כן מדלא הביא למנהג זה בסידור. אך בתורת מנחם - רשימת היומן ע' רסח מובא מנהג כ"ק אדמו"ר נ"ע שהיה סומך ב' ידיו על התרנגול. וע"ע הגהות לסידור רבינו הזקן ע' נט. סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות סדר כפרות הע' 11.

23. ספר המנהגים ע' 58. וראה שער הכולל שם.

24. במחזורים של העולם מובא הנוסח למעוברת: "אלו חליפתנו" וכו', אבל מדברי כ"ק אדמו"ר בלקוטי שיחות שם, שהכפרה הנוספת היא לא בשביל העובר אלא בשביל האם, ולכן צריך להיות מודגש בנוסח שכל התרנגולים הם חליפתה של האם - כ"כ הרב אשר לעמיל הכהן שליט"א.

25. הדנה בספר מנוחת אליהו (להמזכיר ר' אלי' קויניט ע"ה) ע' פה, כתב בשם המזכיר הרב ניסן מינדל ע"ה, אשר שאל מכ"ק אדמו"ר בטעם עשיית הכפרות לעובר במעי אמו, דמה חטא? והשיבו כ"ק אדמו"ר, שיש בוה שני טעמים: (א) מחמת גלגול, (ב) כי אם היא מעוברת עכשיו ביום כיפור תלד הולד בשנה זו, וילדים מתים בעוון הוריהם, לפיכך עושים כפרה בשביליה". משמע שיש כאן גם כפרה להעובר ולא רק להאם. אולם כאמור (בהערה הקודמת), בשיחה המוגהת שבלקוטי שיחות (שהיא גם מחמת אחרונה לגבי מענה זה, שניתן לפני שנת תשכ"ה, ואילו הליקוט הנ"ל הוא משנת תשמ"א) לא משמע כן. מאידך, יש שאכן דעתם לומר הנוסח שבעולם: "אלו חליפתנו" וכו' - ראה לוח יומי הלכה למעשה.

26. מטה אפרים סי' תרה סק"ג. וראה גם נטעי גבריאל שם פ"א ס"ט.

27. ע"פ מטה אפרים שם סק"ו.

28. מטה אפרים סי' תרה סק"ה. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' ק"ו, ושם מפרט: "לדרוך עליו מעט - כנגד סקילה, לגעת קלות בצארו - כנגד חניקה, לשרוף מעט מנוצותיו - כנגד שריפה (השחיטה - כנגד גר) (א)".

29. ראה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קעז. תורת מנחם - רשימת היומן ע' קסז. התקשרות גל' א'נג ע' 15. ובכ"מ.

30. ראה מטה אפרים סי' תרה סק"ו. נטעי גבריאל שם פ"ב ס"ד.

31. ש"ע י"ד סי' ס"ה. מטה אפרים שם סק"ח.

32. ראה טושו"ע י"ד ריש סי' כח.

33. הדלי"ת בפתח והבי"ת בסגול - ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 41 ובהע' 210. מטה אפרים סי' תרה-ה ס"ח. וראה גם מחזיק ברכה י"ד סי' כח סק"ב.

34. ש"ע אדה"ז או"ח סי' כב קו"א סק"א. וראה לקוטי שיחות ח"א סו"ע 288.

35. ש"ע י"ד סי' כח ס"ה ובנו"כ שם. מטה אפרים שם.

ג. מנהגי ערב יום הכיפורים

תפילת שחרית

- א. קודם שחרית נהגו רבותינו נשיאינו ללבוש בגדי שבת⁴⁶.
- ב. רבותינו נשיאינו הקפידו במיוחד להתפלל תפילה זו בציבור⁴⁷.
- ג. אין מאריכים בתפילה זו⁴⁸.
- ד. אין אומרים: "מזמור לתודה", תחנון, "למנצח יענך"⁴⁹ ו"אבינו מלכנו"⁵⁰.
- ה. גם כאשר חל יום יום-הכיפורים בשבת אין אומרים "אבינו מלכנו" בשחרית של ערב יום-הכיפורים⁵¹.

ביקור הקברים

- ו. לפועל לא נהוג בין אנ"ש ללכת לקברי אבות וקברי צדיקים ביום זה⁵².

"לעקאח"

- ז. נוהגים לבקש עוגת "לעקאח" (מיני מזונות - עוגת דבש)⁵³. ומקפידים גם לאכול ממנה⁵⁴.
- ח. כ"ק אדמו"ר היה מחלק את ה"לעקאח"

46. תורת מנחם - רשימת היומן ע' קסת. אוצר מנהגי חב"ד אלו - תשרי ע' קעז.

גם מי שלא לובש בגדי שבת משחרית, ילבש עכ"פ לתפלת המנחה - ראה מטה אפרים סי' תרו סק"א.

47. כן נהגו רבותינו נשיאינו - ראה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קעט. וש"נ.

48. קובץ ליובאוויטש גל' 5 ע' 71. וע"ע אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קפ. וש"נ.

49. סידור אדה"ז.

50. שר"ע אדה"ז סי' תרד ס"ז.

51. לוח כולל חב"ד, לפי שר"ע אדה"ז שם. וכ"כ בשבח המועדים פכ"ב ס"א. התקשרות גל' אנ"ג ע' 15.

אכן, בהתקשרות שם הביא מספר זכרון - דברי שלום ע' לה, שבשנת תשל"ד אמרו "אבינו מלכנו" בבית-חיינו בערב יום-הכיפורים שחל בשבת, אך ציין שזו הפעם היחידה שעשו כן. ע"ש.

ומ"ש באוצר מנהגי חב"ד שם סו"ע קעט: "כשחל יום-הכיפורים בשבת-קודש אומרים 'אבינו מלכנו' בשחרית ערב יום-הכיפורים" - כבר כתב בשיעורי הלכה למעשה ח"א סי' עג אות ג שהוא טעות-הדפוס, וצ"ל שאין אומרים, וכמובח גם מהמשך לשונו שם: "וזאת לא כמנהג הי"ש מקומות" בשר"ע אדמו"ר, ומנהג הי"ש מקומות" הוא אכן לומר "אבינו מלכנו" כשחל יום-הכיפורים בשבת, ומנהגו אינו כן.

52. ראה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קפד, ושם, שברוב השנים לא הלך כ"ק אדמו"ר לאוהל הק' בערב יום-הכיפורים.

אמנם אם יש חשש פירוד הלבבות מצד משפחתו וכיו"ב על שלא הולך לקברים עמם - כמובן שיכול ללכת, ובפרט שבשר"ע אדה"ז סי' תרה ס"ה כתב בענין ההליכה לקברים ש"מנהג יפה" הוא.

53. ראה שיחת כ"ק אדמו"ר ש"פ האוינו תש"נ (ספר השיחות תש"נ ח"א ע' 24), שזה קשור עם פנימיות-התורה, שנמשלה לדבש, וכן ה"לעקאח" שחילק כ"ק אדמו"ר במשך כל השנים היה עוגת דבש.

54. ספר המנהגים ע' 58. וראה בהרחבה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קפא ואילך. וש"נ.

כו. אין צריכים לבדוק הסכין אחר שחיטת הכפרה לפני כיוסי הדם³⁶, ויש חולקים, שאם לא בדק הסכין אין לברך על כיוסי הדם³⁷. ומכל מקום צריך להמתין שהשוטט יבדוק סימני העוף לוודא שלא התנבל בשחיטה קודם לכיוסי הדם³⁸.

פדיון כפרות

כו. לאחר השחיטה טוב לתת את המי הכפרה (שווי עלות התרנגול) לעניים והוא המכונה 'פדיון כפרות'. וראוי לתת את דמי פדיון הכפרות לעניים בו ביום³⁹, ועכ"פ בהקדם האפשרי⁴⁰.

כח. מוטב שלא ליתן העופות עצמן, כדי שלא לבייש את העניים⁴¹, וכן מחמת הצורך בידע ההלכתי בהכשרת העופות לאכילה (אלא אם כן מדובר בעניים היודעים את סדר ההכשרה או שיכול ללמד, וכן כאשר העופות הולכים לנזקקים כבתי תמחוי או ישיבות וכיו"ב)⁴².

מת התרנגול או נטרף

כט. אם מת התרנגול מכל סיבה שהיא לפני השחיטה - צריך כפרה אחרת ולחזור על סדר הכפרות⁴³.

ל. אם היה פגם בשחיטת הכפרות - צריך כפרה אחרת, אך אם נשחט כראוי, אף אם העוף נטרף - אין צריך כפרה אחרת⁴⁴.

לא. אם טעה במין התרנגול - אינו צריך לחזור ולעשות שוב כפרות על המין הנכון⁴⁵.

36. כך משמע במטה אפרים שם.

37. כמובא בש"ע שם ס"ט.

38. שר"ע שם.

39. שר"ע אדה"ז סי' תרה ס"ז מובא שאת הכבד המעי וכליות העופות נהגו להשליך על הגנות, לאכילת בעלי-חיים, "לפי שראוי לרחם על הבריות ביום זה, כדי שירחמו עלינו מן השמים". וראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' קסת.

39. שר"ע אדה"ז שם ס"ה.

40. שר"ע אדה"ז שם ס"ד. וראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' קסת.

41. שר"ע אדה"ז שם.

42. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 41.

43. ומוכן שבאם תרנגול הכפרה עצמו נמסר לעניים וכיו"ב - אין צריך לתת את שווי לצדקה.

43. כן מובן מהמובא להלן בהערה הבאה, שכן עיקר הכפרה הוא בשחיטה ופשוט שאם לא נשחט צריך כפרה אחרת.

44. שער-הכולל שם. וראה נטעי גבריאל שם פ"ג ס"ד. וש"נ.

45. אשל אברהם (בוטשאטש) תנינא סי' תרה.

כשהוא לבוש בבגד משי וחגור באבנט, ומברך כל אחד בברכת "שנה טובה ומתוקה"⁵⁵.

ד. מצות אכילה

- ט. נהוג לאכול 'קרעפכין' [כיסני בצק ממולאים בבשר⁶⁸] בערב יום-הכיפורים⁶⁹.
- י. אין אוכלים שומשומין בערב יום כיפור⁷⁰. וגברים לא יאכלו שום וביצים⁷¹.
- יא. מאכלי חלב ותבלינים חריפים, אפשר לאכול בסעודת הבוקר אך לא בסעודה מפסקת⁷².
- יב. נוהגים לאכול מרק ג' פעמים בערב יום-הכיפורים, ויכול לאכול כף אחת מהמרק ולמלא מעט את הקערה וכו' ולעשות כן ג' פעמים, לצאת ידי המנהג⁷³.
- יג. אף הנוהגים במשך השנה לאכול ביד ימין בלבד, בערב יום-הכיפורים אוכלים בשני הידיים⁷⁴.
- יד. אין מניעה לקחת בערב יום-הכיפורים גלולות המעניקות תחושת שובע המקילות על הצום, ואין זה בסתירה למצות העינוי ביום זה⁷⁵.

ה. בקשת מהילה

- א. "עבירות שבין אדם לחבירו אין יום-הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו"⁷⁶, ולכן היודע שיש לו דין ודברים עם חברו - ילך לרצות את חברו, וכן יבקש אדם את סליחתם של האנשים עמו בא במגע ביום-יום, ובפרט בעל מאשתו ואשה מבעלה, הוריו ומשפחתו, עמיתיו לעבודה וכו'⁷⁷.
- ב. המוחל לא יהיה אזורי מלמחול, אלא אם כן חושש שמחמת המחילה עצמה - יזק. או שבקשת המחילה היא על הוצאת שם רע (היינו שקר), שעליה אינו חייב למחול.

- א. ערב יום-הכיפורים אסור בתענית⁵⁶.
- ב. מצוה לאכול בערב יום-הכיפורים⁵⁷, ומרבית באכילה ושתייה כשיעור שני ימים - ערב יום-הכיפורים ויום-הכיפורים⁵⁸, ו"כל האוכל בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי"⁵⁹.
- ג. למעשה אוכלים ביום זה לפחות שתי סעודות עם פת⁶⁰.
- ד. הסעודה הראשונה של ערב יום-הכיפורים אצל כ"ק אדמו"ר הרשב"ב היתה סעודת יום-טוב והסתיימה לפני חצות היום⁶¹.
- ה. טובלים פרוסת 'המוצאי' דבש בערב יום-הכיפורים (וכן במוצאי יום-הכיפורים)⁶², אך על השולחן יהיה גם מלח⁶³.
- ו. הואיל והאכילה היא מצוה בפני עצמה, גם מי שאינו חייב בצום, כגון חולה שיש בו סכנה וכו', מצוה שיאכל בערב יום-הכיפורים⁶⁴.
- ז. גם הנשים חייבות במצוה זו⁶⁵, וכן יש לחנך גם את הקטנים באכילת סעודות אלר⁶⁶.
- ח. ביום זה אוכלים מאכלים הקלים לעיכול, כגון בשר עופות ודגים, אבל לא בשר בקר⁶⁷.

55. הנהגת כ"ק אדמו"ר - ספר המנהגים שם.

56. שו"ע אדה"ז סי' תרד ס"א.

57. ראה שו"ע אדה"ז שם סי' תרח ס"א. וראה בלבוש סי' תרח ס"א אם הוא מ"ע של תורה או מדברנן.

58. שו"ע אדה"ז סי' תרח שם במוסגר. סידור אדה"ז.

59. יומא פא. ב. הובא בשו"ע אדה"ז סי' תרד שם.

60. שדי חמד שם. לקוטי שיחות חל"ט ע' 363. וכן משמעות אדה"ז בסי' תרד ס"א ובסי' תרח שם, שיש לאכול סעודה מלבד סעודה המפסקת, ופשוט הלשון סעודה היינו סעודת פת.

61. ראה תורת מנחם - רשימת הימון ע' קסה. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קפה ואילך.

62. היום יום ח"ב, מרשימות כ"ק אדמו"ר.

63. שו"ע אדה"ז סי' קסז ס"ח.

64. ראה שדי חמד מערכת יוה"כ פ' א אות ג. נטעי גבריא, הל' יום-הכיפורים, פט"ו ס"ח ובהערה שם. קובץ הערות וביאורים גל' תתד ע' 65 ואילך.

65. שהרי חייבות בעינוי דיוה"כ פ' - ראה שדי חמד שם אות ה. מקראי קודש ימים נוראים סי' לו. הגרמ"ש אשכנזי ע"ה בבטאון הכפר של הרבי גל' 22 הע' 69 גם בשיטת אדה"ז.

66. שהרי זו מצוה בפני עצמה, כנ"ל בפנים. וכ"כ הגרמ"ש אשכנזי ע"ה (שם).

67. שו"ע אדה"ז סי' תרח ס"ח.

68. ע"פ פנימיות הענינים צריך שיהיה עם בשר בהמה, ואין בכך בעיה, כיון שהוא מועט ומכוסה (ראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 43 הע' 229), אך אפשר גם לעשותו עם בשר עוף.

69. ספר המנהגים ע' 58.

70. שם ס"י

71. ע"פ ס"ח שם.

72. שם ס"ח.

73. ראה ספר השיחות תרצ"ז ע' 156. שיחת ש"פ קדושים, מבה"ח אייר, תשי"ז (תורת מנחם ח"ט ע' 354). המלך במסיבו ח"א ע' רסה.

74. לקוטי שיחות חכ"ט ע' 319. הנהגת אדה"ז בבית רבי ח"א ע' 178. המלך במסיבו ח"ב ע' קיב-ג.

75. ראה שדי חמד מע' יוה"כ פ' א אות יח. אגרות קודש ח"ח ע' תע.

76. יומא פה, א.

77. ראה שו"ע אדה"ז סי' תרו ס"א.

ומכל מקום, מידת ענווה היא למחול אפילו במוציא שם רע⁷⁸.

א. מלקות

- א. קודם הטבילה שלפני תפלת מנחה נוהגים לקבל ל"ט מלקות⁷⁹.
- ב. המלקות הינן ע"י רצועה של עור עגל⁸⁰. אכן מנהג העולם להשתמש בכל רצועת עור שהיא, כגון חגורה וכיו"ב.
- ג. אין לבן להלקות את אביו, אלא אם אין שם אדם אחר ואביו מבקש ממנו להלקותו⁸¹.
- ד. בעת שמלקין, הלוקה והמלקה יאמרו שניהם ג' פעמים את הפסוק "והוא רחום יכפר עוון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו" (ש"ש בו י"ג תיבות ובג' פעמים נמצא ל"ט תיבות כנגד ל"ט מלקות)⁸².
- ה. סדר ההלקאה: תחילה על כתף ימין, כתף שמאל, תחתיהם באמצע, ובכל הלקאה אומרים תיבה אחת מ"והוא רחום"⁸³.
- ו. הלוקה יהיה מוטה, אחוריו לדרום ופניו לצפון, להזכיר שרוב חטאי האדם הינם חטאי ממון, ובממון כתיב⁸⁴ "מצפון זהב יאתה"⁸⁵.

ב. בטבילה שלפני תפלת המנחה טובלים שלש פעמים, כיון שטעם טבילה זו משום תשובה, כגר המתגייר⁸⁹.

ג. הואיל וטבילה זו חמורה היא משאר טבילות שטובלים הגברים, מהדרים לבדוק השערות והגוף מחציצה, ובכלל זה לגזוז ציפורני ידיו ורגליו.

ד. ולפי שהמנהג הוא שלא לגזוז ציפורני ידיו ורגליו ביום אחד - צריך לגזוז ציפורני רגליו ביום הקודם, ואם שכח לעשות כן - יסתפק בניקוי הציפורניים בלבד⁹⁰.

ה. מי שאין לו מקוה טהרה, ישפוך על כל גופו תשעה קבין מים שאובים מכלי⁹¹, שהם כ-12 ליטר מים, וניתן לעשות זאת אף ע"י מקלחת, ע"י שיקלחו המים על גופו מברז העומד מעליו, מבלי שיחזיק בו, במשך 2-3 דקות, ויעמוד זקוף ויניח שתי ידיו קרוב לגופו באופן שיגיעו המים לכל גופו⁹².

ו. בנוסף לזה טובלים גם אחר סעודה מפסקת, כדי לטבול כמה שיותר סמוך ליום-הכיפורים, כדלהלן⁹³. יש שנהגו שגם נשים נשואות טובלות בערב יום-הכיפורים לשם תשובה⁹⁴, אך הפנויות אינן טובלות⁹⁵.

ח. תפילת מנחה

א. מקדימים להתפלל מנחה כדי שיהיה מספיק זמן להתפלל במתינות וכן לאכול סעודה מפסקת בזמן⁹⁶.

אבל ראה אוצר מנהגי חב"ד שם, שכ"ק אדמו"ר היה טובל בדרך כלל רק פעם אחת - אחר הכפרות, קודם תפילת שחרית.

89. שו"ע אדה"ז שם סי"ב.
90. מטה אפרים סי' תרו סק"ח. וראה שם בקצה המטה סקי"ד הטעם שלא התירו לגזוזם משום מצוה, כמו בטבילת אשה, כיון דסוכ"ס אין חיובה מן הדין. עיש"ב.
91. לשיעור הגר"ח נאה 12.4 ליטר. ו"א אף 10.8 ליטר, ואפשר להקל כדבריהם במקום הצורך (חולה ר"ל).
92. מטה אפרים שם סקי"י, וראה שם הפרטים בזה.
93. ואף שלא מועיל לטבילה כגר שנתגייר - עכ"פ יוצא ידי חובה להטעם שטבילה זו היא משום קרי, כדאיתא בשו"ע אדה"ז שם.
94. שו"ע אדה"ז סי' תרו סי"ג. וראה ספר השיחות תש"ה ע' 21.
95. ובספר השיחות תש"ב ע' 88, שהיו תקופות בליובאוויטש שהיו טובלים כ"כ פעמים בערב יוה"כ. וע"ז בהומא באוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קעח.
96. שו"ע אדה"ז שם סי"ב.
97. אף שהזכר בשו"ע אדה"ז שם, נהגו לפועל שאינן טובלות, כיון שחששו לתקלה - ראה שו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' תסד-ה. שדי חמד מערכת יוה"כ סי' א אות ו. קצה המטה שם סקי"ד. אבל ראה שו"ת רב פעלים ח"ד חיו"ד סי' טז.
98. מטה אפרים סי' תרו סק"א.

א. טבילה במקווה

א. קודם תפלת מנחה, אחר מלקות⁸⁶, טובלים במקוה טהרה, כדי להתוודות במנחה בטהרה⁸⁷. טבילה זו היא הטבילה העיקרית של ערב יום-הכיפורים⁸⁸.

78. שו"ע אדה"ז שם סי"ד.
79. שאר פרטי דיני בקשת מחילה - ראה שו"ע אדה"ז שם.
80. שו"ע אדה"ז סי' תרו סי"ד.
81. ושם, שאין מקפידין שיהיו מחוברות בה (או בנפרד) רצועות של עור חמור (כמלקות של ב"ד). וכן, אין הרצועה צ"ל רחבה טפח.
82. ראה שו"ת שבט הקהתי ח"ד סי' קסו. וראה גם שו"ת מנחת יצחק ח"א סי' כז-ח. שו"ת באר שרים ח"ב סי' רמא אות ו. אבל ראה מקור חיים סי' תרו סקי"ו.
83. שו"ע אדה"ז שם סי"ב - לגבי המלקה. אבל מנהגנו שגם הנלקה אומר והוא רחום ג' פעמים - ספר המנהגים ע' 58.
84. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קפח.
85. איוב לו, כב.
86. שו"ע אדה"ז סי' תרו סט"ו.
87. סידור אדה"ז.
88. שו"ע אדה"ז סי' תרו סי"ג.
89. ראה כף החיים סי' תרו סקנ"ב. קצה המטה סי' תרו סקי"ב. וש"נ.

- ה. מי שעקר רגליו ונזכר שלא אמר וידוי - אומר כשנזכר ואינו צריך לחזור ולהתפלל¹⁰⁸.
- ו. מי שטעה בתפילתו באופן שצריך לחזור ולהתפלל, כגון שאמר 'הא-ל הקדוש' אינו צריך לחזור ולומר שוב וידוי¹⁰⁹.

י. סעודה מפסקת

- א. מותר לאכול דגים גם בסעודה-מפסקת¹¹⁰.
- ב. בסעודה המפסקת על המאכלים להיות ללא מלח¹¹¹. אך ניתן להוסיף מעט מלח למאכל¹¹².
- ג. בסעודה זו אין אוכלים מאכלי חלב ותבלינים חריפים¹¹³.
- ד. מפסיקים לאכול סעודה המפסקת מבעוד יום¹¹⁴. ונוהגים להפסיק לפני זמן הדלקת נרות¹¹⁵.
- ה. הרוצה לאכול ולשתות לאחר ברכת המזון של סעודה המפסקת, טוב שיתנה בפירוש לפני ברכת-המזון שיהא רשאי לאכול ולשתות לאחר הסעודה. אך גם אם לא התנה - רשאי לאכול¹¹⁶.

יא. בטרם התקדש היום

טבילה

- א. כאמור לעיל, טובלים גם אחר סעודה מפסקת, כדי לטבול כמה שיותר סמוך ליום-הכיפורים¹¹⁷. אך זאת רק באם יהיה לו די

- ב. בתפלת מנחה לבושים בבגדי שבת⁹⁷.
- ג. מרבית היום בנתינת צדקה, ובפרט לפני תפילת מנחה⁹⁸. הבעש"ט נ"ע אמר⁹⁹ שמקול קשקוש המטבעות (כשאוספים הצדקה, כנהוג) מתפרדים הקליפות.
- ד. כשחל בערב שבת אומרים "הודו" ו"פתח אליה" לפני תפלת מנחה.
- ה. בתפילת הלחש, אחר "יהיו לרצון" הראשון, אומרים וידוי¹⁰⁰ ו"על חטא"¹⁰¹. וראה להלן דיני הוידוי.
- ו. אין אומרים "אבינו מלכנו"¹⁰².

ט. דיני הוידוי

- א. מתוודים בעמידה, ויש להזהר שלא להישען על משהו באופן שאם ינטל הדבר עליו סומך יפול. ויש לשחות (להתכופף מעט) בעת הוידוי¹⁰³.
- ב. מפסיקים קמעא במקומות המפוסקים במחזור בנקודותיים לאחריהם ("דיברנו דופי", "טפלנו שקר", "קיישנו עורף")¹⁰⁴.
- ג. מכה באגרופו על החזה¹⁰⁵ באותיות הא"ב של "אשמנו" וגם באמירת "ואנחנו הרשענו", "סלח לנו, מחל לנו, כפר לנו" וכן באמירת כל "ועל חטא", "ועל חטאים"¹⁰⁶.
- ד. אמירת הוידוי היא לאחר "יהיו לרצון" הראשון, ולכן העומד באמצע וידוי ושמע "קדושה" - דינו כמי שנמצא בברכות קריאת שמע ועונה "קדוש . . . ברוך . . . ימלוך" וכן "אמן יהא שמיה רבה" ואמן של "דאמירן בעלמא" ו"מודים אנחנו לך" ו"ברכו"¹⁰⁷.

108. ראה הליכות שלמה פי"ז ס"ו. בנתיבות התפלה פכ"א ס"ד.
 109. כי מאחר והוידוי נאמר לאחר "יהיו לרצון" הוא בא כהמשך לתפילה ולא כחלק ממנה, ולכן אין צריך לחזור על זה שוב - ראה שו"ת שבט הלוי ח"ו סי' עג. וכן פסק הגרש"ז אייערבך ע"ה (הובא ב'מחזור המפורש' ליהו"כ פ). וראה גם הליכות שלמה שבעה ערה הקודמת. וכ"כ הגרמ"ש אשכנזי ע"ה (שם הע' 97).
 110. ראה בדברי הגרמ"ש אשכנזי ע"ה שם הע' 65, שמשלון אדה"ז בסי' תרח שם שכתב שצריכים לאכול דברים קלים "אפילו בסעודת שחרית, כגון בשר עופות ודגים", ומשמע שבסעודה שניה זה גם מותר קלא סי"ב. ועוד) שלא לאכול דגים בסעודה מפסקת.
 111. ספר השיחות תרצ"ז ע' 157. וש"נ דיש בוזה כמה טעמים.
 112. ע"פ המובא בקובץ בקודש פנימה ע' 21 בשם המשב"ק הרב ש"ב גאנזבורג שבבית הרבי לא הקפידו בכך.
 113. שו"ע אדה"ז שם סי' תרח ס"א.
 114. שו"ע אדה"ז שם סי' א-ג.
 115. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 45 הע' 245.
 116. שו"ע אדה"ז שם סי' ז.
 117. שו"ע אדה"ז סי' תרו סי"ג. וראה ספר השיחות תש"ה ע' 21. ובספר השיחות תש"ב ע' 88, שהיו תקופות בליובאוויטש שהיו טובלים כו"כ פעמים בערב יוה"כ פ. וע"ע בהמובא באוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קעה.

97. שם. וראה לעיל פ"ג ס"א שרבותינו נשיאנו היו לובשים בגדי שבת כבר בשחרית.
 98. מטה אפרים סי' תרו סק"ג.
 99. בעל שם טוב על התורה ראש-השנה ויום-הכיפורים אות מח.
 100. ראה להלן פ"ט דיני הוידוי.
 101. שו"ע אדה"ז סי' תרו ס"א-ג.
 102. שם סי' תרו ס"ז.
 103. שם סי' תרו ס"ז.
 104. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' רא.
 105. ראה שו"ע אדה"ז שם. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 44.
 106. ספר השיחות תש"א ע' 151. וראה גם ספר השיחות תש"ה ע' 9. המלך במטיבו ח"א ע' רמח. וע"ע אוצר מנהגי חב"ד שם.
 107. לפי שו"ע אדה"ז סי' קכד ס"א שמפסיקים בתחנונים שאחר יהיו לרצון כמו בברכות ק"ש ולדברים אלו מפסיקים בברכות ק"ש, כמובא בסידור.

זמן שיוכל לצאת מהמקוה קודם שקיעת החמה, שאז כבר נאסר ברחיצה ויצא שכרו בהפסדו¹¹⁸.

ברכת הבנים

ב. לאחר סעודה מפסקת, קודם ההליכה לבית הכנסת ל"כל נדרי", מברכים את הבנים והבנות¹¹⁹.

ג. זמנה של ברכת הבנים הוא כאמור אחר סעודה מפסקת, אמנם במידת הצורך אפשר גם לפני¹²⁰.

ד. מברכים את הבנים כאשר כבר לבושים ב'קיסל' ועטופים בטלית¹²¹, הידיים על ראש המתברך¹²² ובנוסף "ברכת כהנים" (מ"ידבר" עד "ואני אברכם")¹²³.

ה. כ"ק אדמו"ר הרשב"ב היה מברך את נכדו כשידיו למעלה מראשה של כל אחת ואחת¹²⁴.

הדלקת-נרות

(זמני ההדלקה: ירושלים 17:54, תל אביב 18:14, חיפה 18:05, באר שבע 18:16, צפת 18:03)

ו. מדליקים נרות לכבוד יום-טוב¹²⁵, ומברכים "להדליק נר של יום-הכיפורים"¹²⁶ ו"שהחיינו"¹²⁷. (אם חל בשבת מברכים "להדליק נר של שבת ושל יום-הכיפורים")¹²⁸.

ז. מברכים על הנרות לאחר ההדלקה, כמו בשבת¹²⁹.

ח. מי שבירכה "להדליק נר של יום-טוב", אם נזכרה תוך כדי דיבור - חוזרת ואומרת "להדליק נר של יום-הכיפורים", ואם נזכרה לאחר כדי דיבור - אינה חוזרת ומברכת.

אבל אם טעתה ובירכה בנוסח של שבת,

אם נזכרה תוך כדי דיבור - חוזרת ואומרת "להדליק נר של יום-הכיפורים". ואם שהתה יותר מזה, אם נזכרה בעוד שעדיין יום - תצווה לאחר/ת להדליק בשבילה ואז תברך "להדליק נר של יום-הכיפורים", אבל אסור לה להדליק בעצמה. ואם נזכרה אחר כך - יכולה לברך כל זמן שהנרות דולקות¹³⁰.

ט. בעת ברכת "שהחיינו" בהדלקת הנרות מקבלת האישה את יום-הכיפורים ואסור לה לטעום או לרחוץ לאחר מכן¹³¹. וכן עליה להחליף נעליה לפני הדלקת הנרות¹³².

י. בשעת הצורך יכולה להתנות שאינה מקבלת על עצמה את יום-הכיפורים בהדלקה זו, אך היא או בעלה יקבלו על עצמם את יום-הכיפורים בתוך אחת-עשרה דקות¹³³. אכן, במקרה כזה לא תברך "שהחיינו" בשעת הדלקת-הנרות, אלא תברך עם הקהל בבית-הכנסת¹³⁴.

יא. מי ששכחה לברך "שהחיינו" לאחר סיום ההדלקה ולאחר שהרימה עיניה מהנרות - מברכת עם כל הקהל בבית-הכנסת¹³⁵, ואם אינה הולכת לבית-הכנסת - תברך בשעה שמתפללת בסדר התפילה¹³⁶.

יב. הנרות צריכים לדלוק כשחוזרים מבית הכנסת, כדי שיוכלו ליהנות מאורן (אלא אם כן נשארים בבית ונהנים מהנרות לאחר שמחשיך)¹³⁷.

יג. משאירים אור דלוק כל הלילה בחדר בו ישנים זוג נשוי¹³⁸, ואם נכנס לחדר אור מבחוץ - די בכך¹³⁹.

יד. מרבים בנרות בבית-הכנסת¹⁴⁰.

130. כיון שגם יום-הכיפורים נקרא יום טוב, אבל אינו נקרא שבת - ראה בהמצוין בנוסעי גבריאל, הל' יום-הכיפורים, פכ"ה ס"ו. לוח יומי הלכה למעשה על אתר.

131. מטה אפרים ס" תרי סק"ה.

132. נטעי גבריאל שם ס"ד.

133. לפי שו"ע אדה"ז ס"י רסג ס"א.

134. שאם תברך "שהחיינו", הרי זה קבלת קדושת היום בפירוש, ושוב אינה יכולה לעשות תנאי נגד דבריה המפורשים - ראה מטה אפרים ס" תרי סק"ו. וראה גם נטעי גבריאל שם ס"ח ובהערה שם. וש"נ. וראה גם שו"ע אדה"ז ס"י תריט ס"ז: "שכיון שבירך 'שהגענו לזמן הזה' הרי קיבל עליו יום-כיפור".

135. לפי אלף למטה שם סק"ו. נטעי גבריאל שם הע' י.

136. נטעי גבריאל שם ס"ג.

137. לפי שו"ע אדה"ז ס"י רסג ס"ד. וראה גם נטעי גבריאל שם ס"ב.

138. ראה שו"ע אדה"ז ס"י תריט ס"א. נטעי גבריאל שם הע' א.

139. נטעי גבריאל שם.

140. שו"ע אדה"ז שם ס"ד.

118. מטה אפרים ס" תריט סק"ג.

119. מטה אפרים ס" תריט סק"ב. ספר המנהגים ע' 58.

120. המלך במסיבו ח"ב ע' קפב. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קצד.

121. וראה להלן סכ"ז אם מברכים על עטיפה זו.

122. כהנהגת כ"ק אדמו"ר הרשב"ב דלהלן בפנים בסעיף הבא. וראה חקרי מנהגים או"ח ס"י צב (ח"ג ע' קמא).

123. כהנהגת כ"ק אדמו"ר בעת ברכת התמימים - אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קצה. הלכות ומנהגי חב"ד שם בפנים. וראה גם קיצור שו"ע ס"י קלא סט"ו.

124. אשכבתא דרבי ע' 93.

125. שם ס"א.

126. שם.

127. מטה אפרים ס" תריט סק"ג.

128. שו"ע אדה"ז שם סוס"ג.

129. מטה אפרים ס" תריט סק"ב.

טו. כל איש נשוי¹⁴¹ מדליק לעצמו נר בבית-הכנסת¹⁴², הקרוי "נר חיים" ("א לעבעדיגע ליכט")¹⁴³.

טז. מי שנרו כבה ביום כיפור סימן רע לו, ותקנתו היא שידליקנו שוב במוצאי יום-הכיפורים עד שיכלה, וגם שיקבל על עצמו שלא יכבה נרו במוצאי יום-הכיפורים כל ימיו - אלא יניחנו לדלוק עד שיכלה¹⁴⁴.

יז. מי שאין לו אב או אם רח"ל מדליק גם נר-נשמה בביתו, וגם מי שאין לו שני הורים מדליק נר נשמה¹⁴⁵ אחד¹⁴⁶.

יח. לכתחילה יש להכין בבית נר נוסף באורך מספיק בכדי שישמש להבדלה במוצאי יום-הכיפורים¹⁴⁷.

בגדי יום-הכיפורים

יט. לובשים בגדים נאים ופורסים מפה לבנה על השולחן כבכל יום-טוב¹⁴⁸.

כ. לאחר הנישואין מתחילים ללבוש קיטל ביום-הכיפורים, מלבד ביום-הכיפורים הראשון שלאחר הנישואין, מאחר שכבר לבשו בחופה. אכן, במידה ומסיבה כל שהיא לא לבש קיטל בחופה, לובש קיטל גם בשנה הראשונה¹⁴⁹.

כא. גם אבל ר"ל בשנת האבלות לובש "קיטל" ביום-הכיפורים¹⁵⁰.

כב. את הקיטל לובשים על הסירטוק, ועליו לובשים האבנט¹⁵¹.

כג. אין להיכנס עם הקיטל (וכן עם האבנט) לבית-הכיסא, כיון שהוא בגד מיוחד לתפילה¹⁵².

כד. נשים אינן צריכות ללבוש בגדים לבנים¹⁵³.

כה. מתעטפים בטלית בכל תפלות היום¹⁵⁴.

כו. נועלים נעלי בד, גומי וכל סנדל שאינו של עור¹⁵⁵. ויש להקפיד לעשות זאת לפני השקיעה.

לבישת הקיטל והטלית

כז. לובשים הקיטל ומתעטפים בטלית, כאמור. יש להתעטף בטלית לפני השקיעה, כדי שיוכל לברך עליה, אבל אם לא התעטף בטלית עד לאחר השקיעה - מתעטף ללא ברכה¹⁵⁶.

תוספת יום הכיפורים

כח. תוספת יום-הכיפורים היא מן התורה¹⁵⁷, ועל כן אין להקל בה ראש ולדחות הכנסת החג עד לשקיעה, אלא לקבל על עצמו את כניסת החג ולהפסיק ממלאכה ומאכילה ושתייה ושאר עינויים מספר דקות קודם השקיעה.

הטמנת מזון

כט. אין מטמינים מזון על מנת להשאירו חם ומוכן לאכילת מוצאי יום-הכיפורים וכן אין להשאיר מים חמים, אם לא לצורך קטן או חולה ר"ל שיאכלו וישתו ביום-הכיפורים עצמו¹⁵⁸.

משך זמן הצום

ל. צום יום-הכיפורים צריך להיות כ"ו שעות,

141. אבל ראה ספר השחיות תש"ה ע' 14, שהדליקו נר עבור כל אחד ואחד מבני הבית. וראה גם בהנסמן בהערה שם. וכן משמע גם בספר השחיות תש"ד ע' 8.

142. אם הדבר מתאפשר להדליק שם, באם לא - ידליקנו בביתו.

143. שו"ע אדה"ז סי' תרי ס"ח.

144. שם ס"ח.

145. שם ס"ה.

146. מטה אפרים סי' תרג סק"ח, הובא בהערה שבספר השחיות תש"ד ע' 7. וכן משמע קצת בשו"ע אדה"ז שם. אבל י"א שיש להדליק נר אחד לכל נשמה, וכדעת אליה רבה סי' תרי סק"ד. דרכי חיים ושלום סי' תשמג. ועוד. וראה לוח יומי הלכה למעשה הע' 16.

147. שכן, במוצאי יום-הכיפורים מברכים "בורא מאורי האש" על נר ששבת זדקא, כדלהלן בפנים. והטעם שמוטב לייחד נר נוסף לזה ולא די להשתמש בנר נשמה או בנר החיים - ראה בירווי מנהגים - מועדים ע' 134 ואילך. וש"נ.

148. שו"ע אדה"ז סי' תרי ס"ד.

149. ספר המנהגים ע' 76. שם ע' 58. וראה אגרות קודש כ"ק אדמו"ר ח"ה ע' פז. ח"ו ע' קעב. ח"ט ע' קצט. אוצר מנהגי חב"ד אלול תשרי ע' קצח. חקרי מנהגים אה"ע סי' קלב (ח"ד ע' רו ואילך).

ואין הבדל אם לבשו קיטל ממש לחופה או כל דבר אחר ששימש כקיטל, כגון חולצת כ"ק אדמו"ר וכדו' (ראה אסיף מנהגים והנהגות לחסידי חב"ד - מעגל החיים פכ"א ספ"ז) - חוסן ישועות, הנהגות של קדושה אחר הנישואין, פ"ג סוה"ע 3.

150. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קצח.

151. כך נהג כ"ק אדמו"ר, כפי שניתן לראות במראות-קודש מערב ומוצאי יום-הכיפורים בבית-חיינו.

152. שו"ע אדה"ז סי' כא ס"ג. וראה גם הכנות לחתונה ע' 101. נטעי גבריאל, הל' יום-הכיפורים, פכ"ו הע' יח, בשם כ"ק אדמו"ר.

153. שו"ע אדה"ז סי' תרי ס"ט.

154. פסקי הסידור אות מב. שו"ע אדה"ז סי' יח ס"ד.

155. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קצו, ממאמרי אדה"ז הקצרים ע' שלז' (לענין יום-הכיפורים), וספר המנהגים ע' 46 (לענין תשעה באב).

וראה עוד להלן פרק כד פרטי איסור נעילת הסנדל.

156. לוח כולל חב"ד, לפי שו"ע אדה"ז סי' יח ס"ג (וראה עוד שם ס"ד), ומה שאין מברכים אחר השקיעה הוא לפי פסק אדה"ז בסידורו הל' ציצית. וראה פסקי הסידור אות מב.

157. שו"ע אדה"ז סי' תרח ס"א.

158. שו"ע אדה"ז סי' תרט ס"א.

כמנין אותיות שם הוי"ו¹⁵⁹. ולמעשה מספיק לצום קצת יותר מכ"ה שעות¹⁶⁰.

דיני חמשת העינויים (אכילה ושתייה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל וכו') באו באופן מפורט לאחר סדר היום של יום הכיפורים, בפרקים: כב-כה

י.ב. סדר ליל יום-הכיפורים

"כל נדרי" ומעריב

א. הגם שכבר אמרו וידוי בתפילת מנחה, הנה בהגיע זמן 'בין השמשות' (דהיינו לאחר השקיעה) יאמר כל אחד לעצמו, באם יש שהות, את נוסח הוידוי - "אשמנו" ו"על-חטא"¹⁶¹.

ב. אין מקפידים לומר "כל נדרי" דווקא לפני השקיעה¹⁶².

ג. קודם "כל נדרי" אומרים את תשעת מזמורי התהילים קטו-קכג¹⁶³.

ד. ל"כל נדרי" מוציאים לכל הפחות שלשה ספרי-תורה¹⁶⁴.

ה. מצווה גדולה לקנות את החזקת הספר הראשון¹⁶⁵. אך אפשר למכור גם את החזקת שאר הספרים¹⁶⁶.

ו. פונים עם ספרי התורה למקום עמידת הש"ץ, ועומדים בסמוך לו. ואין מנהגו להקיף את הבימה או לעמוד סמוך לבימה עם ספרי התורה¹⁶⁷.

ז. השליח-ציבור אומר הפסוקים "אור זרוע לצדיק . . שמחו צדיקים . . קדשו", פעם אחת ובקול רם והציבור חוזר אחריהם¹⁶⁸.

ח. לאחר מכן אומר השליח-ציבור בלבד "על דעת המקום . . בישיבה של מעלה" וכו',

ואומר זאת בקול נמוך, אך באופן שהעומדים סביבו, שהם בית-דין, ישמעו¹⁶⁹.

ט. השליח-ציבור אומר "כל נדרי" ג' פעמים ובכל פעם מגביה קולו יותר¹⁷⁰.

י. גם הציבור אומרים "כל נדרי" יחד עם השליח-ציבור בקול רם מעט, באופן שישמע לעומדים בסמוך¹⁷¹, וגם הנשים אומרות כן¹⁷², ובפרט שאינן עושות התרת נדרים בערב ראש השנה.

יא. גם המתפלל ביחידות אומר "כל נדרי"¹⁷³.

יב. לאחר סיום אמירת "כל נדרי", אומר החזן ג' פעמים רצוף "ונסלח לכל עדת" וכו', ואחר כך הקהל אומרים זאת ג' פעמים רצוף. החזן אומר "סלח נא...ושם נאמר", ואחר כך אומרים הקהל ג' פעמים רצוף: "ויאמר ה' סלחתי כדברך", ואחריהם אומר זאת החזן ג' פעמים¹⁷⁴.

יג. השליח-ציבור מברך "שהחיינו" בקול רם, וכן הציבור מברך כל אחד לעצמו ובלחש, ויזהרו לסיים קודם השליח-ציבור, כדי שיוכלו לענות אמן אחר ברכתו¹⁷⁵.

יד. יש להכריז בבית-הכנסת, שאלו שברכו "שהחיינו" בשעת הדלקת הנרות - לא יברכו עתה¹⁷⁶.

טו. לאחר ברכת "שהחיינו" מחזירים את ספרי-התורה לארון-הקודש וסוגרים הארון¹⁷⁷.

טז. כשחל בשבת, מתחילים "מזמור לדוד", כבכל יום-טוב שחל בשבת. באמירת "לכה דודי" אומרים "גם ברינה ובצהלה".

יז. בקריאת-שמע - וכן בכל פעם שאומרים קריאת-שמע ביום-הכיפורים - אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בקול רם¹⁷⁸.

יח. דין השוכח והטועה בתפילות הימים הנוראים - ראה להלן בהרחבה פרק יג.

יט. כשחל בשבת, אחרי תפילת לחש, לפני הפיוט

159. היום יום 'ו' תשרי. וע"ע בהמצוין באוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קצו.

160. דמקצת שעה כשעה - אגרות קודש ח"י ע' רצו.

161. לוח כולל-חב"ד, משו"ע אדה"ז סי' תרו ס"ב, למרות שלא נדפס במחזור. וכך נהגו רבותינו נשיאינו.

162. 'תורת מנחם - רשימת היום' ע' רב.

163. ספר המנהגים ע' 58.

164. המלך במטיבו ח"ב ע' כא.

165. סידור אדה"ז.

166. המלך במטיבו שם ע' כב.

167. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' רג.

168. שם ע' רה.

169. קובץ יגדיל תורה (ני. גל' ב ע' נב בשם כ"ק אדמו"ר.

170. שו"ע אדה"ז סי' תריט ס"ד.

171. ראה שו"ע אדה"ז סי' תריט ס"ג.

172. ראה נטעי גבריאל, הל' יום-הכיפורים, פכ"ח סי"ב.

173. נטעי גבריאל שם סי"ג. וש"ג.

174. ספר המנהגים ע' 63.

175. שו"ע אדה"ז שם ס"ח.

176. ספר המנהגים שם.

177. הלכות ומנהגי חב"ד ח"ד שם. נטעי גבריאל שם פכ"ט ס"ט.

178. שו"ע אדה"ז שם ס"ט.

י.ג. דיני השוכה והטועה בתפילות יום-הכיפורים

"המלך הקדוש"

- א. טעה ואמר "הא-ל הקדוש" או שנסתפק אם אמר "המלך הקדוש", אם נזכר תוך כדי דיבור וחזר ואמר "המלך הקדוש" - יצא, ואם נזכר לאחר כדי דיבור או שהתחיל ברכה שלאחריה - חוזר לראש התפילה¹⁹⁰, אלא שאינו צריך לחזור שוב מהפסוק "א-דני שפתי תפתח" וכו', ומתחיל מ"ברוך אתה ה'" וכו'. אכן, אם נזכר שטעה לאחר שסיים את תפילת העמידה, מתחיל מ"א-דני שפתי תפתח" וכו'¹⁹¹.
- ב. אמר רק "הא-ל" ולא אמר "הקדוש" אפילו שהיה יותר מכדי דיבור - מסיים ואומר "המלך הקדוש" ואינו חוזר¹⁹².
- ג. אם יודע שאמר "ובכן תן פחדך" אך מסופק אם חתם "המלך הקדוש" - אין צריך לחזור¹⁹³. אבל אם גם מסופק אם אמר "ובכן תן פחדך" - חוזר¹⁹⁴.
- ד. שליח-ציבור שטעה בחזרת הש"ץ וחתם "הא-ל הקדוש" (ולא תיקן ל"המלך הקדוש" תוך כדי דיבור) - חוזר לראש התפילה, וחוזר לומר גם את הקדושה¹⁹⁵.

שאר הוספות

- ה. שכח "זכרנו", "מי כמוך", "וכתוב", "ובספר" - אם נזכר קודם שהזכיר את "השם" שבחתימת אותה ברכה - אומרם במקום שנזכר, אבל אם נזכר לאחר שהזכיר את "השם" שבחתימת הברכה - אינו חוזר¹⁹⁶.
- ו. שכח לומר "לדור ודור" . ובכן תן פחדך וכו', אם עדיין לא אמר "השם" של "המלך הקדוש" - חוזר ואומר. ואם כבר אמר

"יעלה תחנונינו" אומרים "ויכולו" וברכת מעין שבע, ב"מגן אבות" אומרים "המלך הקדוש", "מזמור לדוד ה' רועי" וכו' אומרים לאחר התפילה, לפני "עלינו לשבח".

"אבינו מלכנו"

- כ. "אבינו מלכנו" אומרים כולם יחדיו ולא פיסקא אחר פיסקא חזן וקהל¹⁷⁹.
- כא. בבית חיינו נהוג לנגן בעת אמירת "אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה".
- כב. באמירת "אבינו מלכנו קרע רוע גזר דיננו", צריך לומר "רוע גזר" בנשימה אחת¹⁸⁰.

סיום התפילה

- גג. בסיום תפילת ערבית, קודם קדיש תתקבל¹⁸¹, אומרים המזמור¹⁸² "לדוד מזמור, לה' הארץ ומלואה" וגו'. למנהגנו, אין פותחים את הארון לאמירתו, וכן אין אומרים אותו פסוק בפסוק חזן וקהל, אלא הש"ץ מתחיל אמירת הפסוק הראשון בקול, וכן מסיים בקול את הפסוקים האחרונים: "שאו שערים ראשיכם" וגו'¹⁸³.
- כד. לאחר אמירת פסוקי "אל תירא" שאחר "עלינו לשבח" אומרים את ארבעת מזמורי התהילים: א-ד¹⁸⁴, ובסימום - קדיש יתום, ולאחר מכן האבלים אומרים את המשניות כרגיל ואומרים קדיש דרבנן¹⁸⁵.

סדר הלילה

- כה. כ"ק אדמו"ר הנהיג לומר לאחר תפילת ערבית את כל התהילים בציבור¹⁸⁶.
- כו. קריאת-שמע שעל המיטה - כמו בשבת ויום-טוב. "ברוך שם" וכו' - בקול רם¹⁸⁷. אין אומרים תחנון ו"על חטא"¹⁸⁸.
- כז. קודם השינה (לפני ברכת "המפיל") אומרים את תשעת מזמורי התהילים: קכד-קלב¹⁸⁹.

190. שו"ע שם ס"א-ב.
191. קצות השולחן סי' כא ס"ג.
192. אשל אברהם סי' תקפב סק"א. דעת תורה סי' תקפב סק"ב. אלף המטה סי' תקפב סקט"ז.
193. משנה ברורה סי' תקפב סק"ד. אלף המגן סי' תקפב סק"ט.
ועם הדבר, שכיון שאמר "ובכן תן פחדך", מן הסתם חתם כהלכה ולא אמר כהרגלו בכל השנה. וראה עוד בנתיבות התפילה פי"ט ס"ד וש"נ.
194. שו"ת בית הלוי ח"א סי' מב.
195. ראה שו"ע אדה"ז סי' קכו ס"ג. ובנדו"ד - ראה שערי תשובה סי' תקפב סק"א. מטה אפרים סי' תקפב סק"ח. שו"ת מנחת שלמה סי' ב.
196. שו"ע אדה"ז סי' תקפב ס"ו.

179. אוצר מנהגי חב"ד שם ע' קב
180. ראה שו"ע אדה"ז סי' תקפד ס"ד.
181. סידור אדה"ז.
182. תהלים פכ"ד.
183. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' סז-ח.
184. שו"ע אדה"ז שם סי"ח. סידור אדה"ז.
185. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 48.
186. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' ריב-ג.
187. שו"ע אדה"ז שם ס"ט.
188. ספר המנהגים ע' 59.
189. שם ע' 54. וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 49 הע' 270.

המלך

ב. לאמירת "המלך", ניגש שליח-ציבור אחר, והוא ה'בעל שחרית'²⁰⁴.

שיר המעלות

ג. אין פותחים את הארון לאמירת "שיר המעלות"²⁰⁵.

ד. אין אומרים אותו פסוק בפסוק חזן וקהל²⁰⁶.

חזרת הש"ץ

ה. מיד כאשר מתחילה חזרת הש"ץ, יכולים הקהל לחזור את הג' פסיעות למקומם²⁰⁷. אך כ"ק אדמו"ר נהג לחזור למקומו כשהש"ץ הגיע ל"למען שמו באהבה"²⁰⁸.

ו. למנהגנו, אין אומרים הקהל בחזרת הש"ץ את הקטעים "זכרנו" ו"מי כמוך", אך אומרים "וכתוב לחיים טובים" ו"ובספר חיים", ותחילה אומרם הציבור בקול, ולאחר מכן אומרם הש"ץ²⁰⁹.

ז. במקומות המוסגרים במחזור כ'נוסח אחר' ("כקדושתך"/"כערכך", "איום"/"היום", ועוד) נהוג בבית חיינו לומר את שתי הנוסחאות²¹⁰.

ח. באמירת קדושה מכוונים את הרגליים עד שהש"ץ מגיע למילים "לדור ודור"²¹¹.

ט. אומרים "אבינו מלכנו, זכור רחמיך" בחזרת הש"ץ בכל תפילות היום²¹².

טז.

קריאת-התורה

א. בפתיחת הארון בשחרית אומרים כל הציבור יחד²¹³ י"ג מדות הרחמים ג' פעמים ולאחריהם "ריבוננו של עולם" וכו', כמובא במחזור. וגם כשחל בשבת אומרים זאת²¹⁴.

ב. קוראים בתורה בנגינת הטעמים המיוחדת

204. מטה אפרים סי' תקפד סק"ט. ופשוט שאין זה מעכב

205. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' צג.

206. שם.

207. שו"ע אדה"ז סי' קכג ס"ב.

208. כ"ה ב'מחזור השלם' קה"ת תשס"ה בכ"מ. ובמ"א מובא שהיה חוזר כשסיים הש"ץ "מסוד חכמים ונבונים".

209. אגרות קודש ח"ג ע' ה.

210. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' צט.

211. מנהג כ"ק אדמו"ר. כ"ה ב'מחזור השלם' (קה"ת תשס"ה) ב'הנהגות' על אתר.

212. ספר המנהגים, וראה בהמובא בהלכות ומנהגי חב"ד ע' 50 הע' 281.

213. כיון ש"ג מדות הוא דבר שבקדושה, שאין לאומרו אלא בעשרה.

214. ספר המנהגים ע' 56. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קב-קג.

וראה סידור רבינו הזקן עם ציונים מקורות והערות על אתר הע' 81.

"השם", דהיינו שאמר "...וקדושים בכל יום הללוך סלה, ברוך אתה ה'" - יחתום "המלך הקדוש", וממשיך "אתה בחרתנו"¹⁹⁷.

יד.

השכמת הבוקר

א. נטילת ידיים שחרית - עד קשרי האצבעות. לאחר שניגב את ידיו בבוקר במגבת, יכול להעביר את המגבת על העיניים, ואם יש לכלוך ממשי בעין יכול לנקותו עם קצת מים באופן נקודתי¹⁹⁸.

ב. אין שוטפים את הפה ביום-הכיפורים¹⁹⁹.

ג. בברכות-השחר אין מברכים ברכת "שעשה לי כל צרכי" עד למחרת בבוקר²⁰⁰.

ד. אין טובלין במקוה ביום-הכיפורים²⁰¹.

ה. חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, וכיון שביום-הכיפורים חסרות הרבה ברכות (ברכות האמצעיות דשמונה עשרה של חול וברכות האכילה ועוד), יש למצוא דרכים להשלים את המאה ברכות, ולכן טוב להריח בשמים שמברכים עליהם, ויכול לשוב ולברך עליהם לאחר כל פעם שהסיח דעתו מהם. בנוסף לכך יכול לכוון ולשמוע את ברכות העולים לתורה וברכות ההפטרה וחזרת הש"ץ ויענה אמן²⁰².

טו.

תפילת שחרית

"אדון עולם"

א. "כל מי שמכוון בעת התחלת 'אדון עולם', כתב רבי יהודה חסיד רוב האי גאון רוב שריא גאון: 'ערב אני בדבר שתפילתו נשמעת, ואין שטן מקטרג על תפילתו, ואין לו שטן ופגע רע בראש-השנה ויום-הכיפורים בתפילתו, ואויביו נופלין לפניו'²⁰³.

197. מטה אפרים סי' תקפב סק"ח. מאמר מרדכי סי' תקפב סק"ו.

דרך החיים סי' קמא ס"ד.

198. כמבואר להלן פכ"ג ס"ח-ט.

199. שם סי' תריג ס"ז. וראה היום יום כ"ב מנחם אב.

200. סידור אדה"ז. ספר המנהגים ע' 47. רשימת חוברת ד ע' 18.

201. כמבואר להלן פכ"ג ס"י.

202. ראה שו"ע אדה"ז סי' מו ס"א. סי' תריב ס"ז.

203. ספר המאמרים תש"ג ע' 11.

- ז. מי שכלו י"ב חודשי אבלותו, אך עדיין לא הושלמה השנה (כיון שהיתה שנה מעוברת), יאמר את תפילת "יזכור"²²⁴.
- ח. בתפילת "יזכור" מזכירים הנשמות עם שם אימם²²⁵ (ולא עם שם האב כבדרך כלל).
- ט. רבותינו נשיאינו הקפידו לאחוז ב'עצי-חיים' של ספר-התורה המונח על הבימה²²⁶.
- י. "ידוע מנהג החסידים להזכיר גם את כ"ק מו"ח אדמו"ר (וכן את רבותינו נשיאינו שלפניו, בנוגע לאלו שהכירו אותם), שזהו ענין שפעולתו היא עבור האומר..."²²⁷.
- יא. לאחר הזכרת נשמות, גם מי שלא אמר "יזכור" יכול לומר "אב הרחמים"²²⁸.

י.ח. תפילת מוסף

ברית

- א. אם נערכת ברית-מילה בבית-הכנסת, מלים קודם אמירת "אשרי". מברכים על הכוס ונותנים לתינוק הנימול לטעום מהיין, חוץ ממה שנותנים לו לטעום כשאוורים "בדמייך חיי". באם הברית נערכת מחוץ לבית-הכנסת (בחדר סמוך וכיו"ב) - יחזירו את ספר-התורה לארון-הקודש לפני שיוצאים²²⁹.

"הנני העני ממעש"

- ב. את תפילת "הנני העני ממעש" אומר הש"ץ בלבד.

מנהגי התפילה

- ג. מכיון שאסור לש"ץ לעקור ממקומו בעת התפילה, לכן כשמתחיל חזרת הש"ץ יעמוד קצת רחוק מן התיבה, באופן שיוכל לכרוע

224. הוראת כ"ק אדמו"ר מוה"ש"ב, לפי עדות הרב יעקב לנדא ע"ה - קובץ הערות התמימים ואנ"ש מאריסטאן גל' שמת ע' י.
 225. סידור תורה אור ע' 259. המלך במסיבו ח"ב עמ' קסו. וראה כף החיים סי' רפד סקל"ז ע"פ זוהר ח"א פד, א.
 226. לקוטי שיחות חיד"ד ע' 233. המלך במסיבו ח"א ע' שט.
 227. שיחת כ"ק אדמו"ר אחרון של פסח תשכ"ז (תורת מנחם חמ"ז ע' 343).
 וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 51, שלכאורה הכוונה להזכיר נשמת האדמו"ר קודם נשמת הוריו, וע"ד המנהג בברכת המזון באמירת "הרחמן הוא יברך את אדוננו מורנו ורבינו" לפני "הרחמן הוא יברך את אבי מורי" וכו' וכן בפסוקים לשמות אנשים שבסיום שמונה-עשרה.
 228. המלך במסיבו ח"ב ע' נט.
 229. לוח כולל חב"ד לפי שו"ע אדה"ז סי' תרכא סי"ה.

לימים הנוראים. וכן נהוג שהקריאה לעולה לתורה ואמירת ה"מי שברך" היא במנגינה זו. אך בעליית המפטיר המנגינה היא כרגיל (וכן בקריאת התורה שבמנחה, כדלהלן)²¹⁵.

- ג. נוסח "מי שברך" לעולה לתורה, כפי שהובא בסידור תורה אור¹⁶ 216: "מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את (פלוני בן פלוני) בעבור שעלה לתורה לכבוד המקום, לכבוד התורה (לשבת): ולכבוד השבת"²¹⁷, ולכבוד יום-הכיפורים²¹⁸, בשכר זה הקב"ה²¹⁹ ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה, ויכתבהו ויחתמהו לחיים טובים בזה יום הדין²²⁰ וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו עם כל ישראל אחיו ונאמר אמין".

י.ז. הזכרת נשמות

- ד. לאחר קריאת-התורה, מזכירים נשמות²²¹.
- ה. מי שהוריו בחיים, יוצא מבית הכנסת בשעת אמירת "יזכור", ונוהגים גם לסגור את הדלתות²²².
- ו. אבלים שנמצאים בתוך שנת האבלות, נשארים בבית הכנסת, אך לא יאמרו התפילה²²³.

215. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קד.
 216. המועתק כאן - ממהדורת תשמ"ז ואילך, חובר ע"י בעל שער הכולל ונדפס גם בספרו פכ"ו סי"ה.
 217. כן הוא בסידור תורה אור. ובשער הכולל שם אינו. ובקונטרס הסידור את כא תמה עליו, "דמאי שגא שבת מיו"ט", ובפשטות השמיטו בשער הכולל כיון שמדבר שם רק במנהג ה"מי שברך" שבר"ה ויוהכ"פ. וראה נתיבים בשדה השליחות ח"א ע' שיב הע' 3.
 218. כן הוא בשער הכולל שם. וכן העיר לתקן בקונטרס הסידור את כב. מחזור השלם מהדורת אה"ק תשס"ה ואילך על אתר. נתיבים בשדה השליחות שם ע' שט. אך יש אומרים: "ולכבוד יום הדין".
 219. בשער הכולל נשמטה תיבה זו בטעות - ראה נתיבים בשדה השליחות שם ע' שיג הע' 9.
 220. מיקום הוספה זו כאן היא רק בסידורי תורה אור, אבל בסידורי תהלת ה' ומחזורי חב"ד מופיע נוסח זה אחר "וישלח ברכה" וכו'. ובמחזור השלם מהדורת אה"ק תשס"ה ואילך נקטו כבסידור תורה אור. ואילו במהדורת נ"י תשס"ה נקטו כבסידור תהלת ה'. וראה נתיבים בשדה השליחות שם ע' שיג הע' 11 ובע' שטו. שצידד כבסידור תורה אור.
 יש המשמיטים כל הוספה זו - כן משמע בשער הכולל שם שכתב כן רק לגבי ראש-השנה (אבל ראה נתיבים בשדה השליחות ע' שיד הע' 12). וכו' במחזור השלם מהדורת אה"ק תשס"ה ואילך (אבל במהדורת נ"י תשס"ה הוא כבתורה אור).
 ויש המשמיטים רק תיבת "ויכתבהו" - מחזור חב"ד במהדורות הישנות. נתיבים בשדה השליחות שם ובע' שטו.
 221. שו"ע אדה"ז סי' תרכא סי"ד.
 222. שערי אפרים שער י סל"ב.
 223. הוראת כ"ק אדמו"ר הרי"ז 3 - הובאה באוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' רכא. וש"נ.

"אתה" ולהפסיק קמעה, ולהמשיך "כוננת" וכי'239.

ברכת כהנים

יג. לפני ברכת כהנים, נוטלים הכהנים ידיהם כרגיל, עד פרק הזרוע. נוהגים שהלויים אשר נוטלים את ידי הכהנים, נוטלים את ידיהם תחילה, אבל בנטילה זו, יטלו רק עד סוף קשרי האצבעות240.

סיום התפילה

יד. ביום-הכיפורים אחר מוסף אין אומרים "אין כאלוקינו" ו"עלינו לשבח" אלא לאחר תפילת נעילה241.

טו. אחר מוסף אומרים מזמור "למנצה יענך" ואת שיעור תהילים היומי, ולבסוף את תשעת המזמורים: קלג-קמא242.

טז. בין תפילת מוסף לתפילת מנחה מפסיקים, אם אפשר, לכל הפחות שלושת רבעי שעה243.

יט.

תפילת מנחה

ברכת הטלית

א. כשחוזרים ולובשים את הטלית לתפלת מנחה - אין מברכים עליה244.

קריאת התורה

ב. במנחה קוראים בתורה בנגינת הטעמים הרגילה245.

ג. העולה השלישי לתורה קורא "מפטיר יונה". על עליית וקריאת הפטרה זו נאמר שנותנת כח לתשובה246 והיא סגולה לעשירות247.

סיום התפילה

ד. לאחר סיום חזרת הש"ץ: קדיש תתקבל, "לדוד ה' אורי", קדיש יתום, והאבלים אומרים משניות וקדיש דרבנן. וכאמור, לא

ולהשתחוות בעת ה'כריעות' שב'עלינו לשבח' וב'סדר העבודה', כדלהלן.

ד. כ"ק אדמו"ר נהג לעמוד בעת אמירת "ונתנה תוקף"230.

ה. אין רוקקים באמירת "שהם משתחוים להבל ולריק" שבתפילת מוסף231.

ו. בעת הכריעות וההשתחויות שבתפילת מוסף צריך לנגוע בראשו בקרקע כפי שיפורט להלן. ולכן אם מדובר ברצפת אבנים או שיש וכדו' - יש לשטוח תחילה מפה או מגבת כדי להפסיק בין ראשו לקרקע232. אולם אם מדובר ברצפת קרשים וכיו"ב - אין נוהגים להחמיר בזה233.

ז. בעת אמירת המילה "כורעים" יש לכרוע, ולאחר מכן, במילה "משתחוים" - להשתחוות.

ח. סדר הכריעה וההשתחויה הוא כדלהלן: תחילה כורעים על הברכיים וגודלי הרגליים, ואחר-כך על גודלי הידיים234, כאשר שאר האצבעות קפוצות לתוכם235. לאחר מכן מכופפים את הראש עד שנוגעים עם המצח בקרקע (בהפסק בגד וכיו"ב, כנ"ל) ומתרוממים עם הברכיים, כך שבזמן זה נשאר עומד על אצבעות רגליו וגודלי ידיו בלבד לרגע קט236.

ט. נשים אינן כורעות237.

י. כיון שכאמור אסור לש"ץ לעקור ממקומו בעת התפילה, לכן העומדים לידו יסייעו לו לקום מבלי שיצטרך לעקור רגליו238.

יא. ככל הנ"ל כן נוהגים בתיבות "היו כורעים ומשתחוים" שב'סדר עבודה'.

יב. באמירת "אתה כוננת" (תחילת 'סדר העבודה' במוסף) החזן צריך לומר בקול רם

230. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלא.

231. 'רשימות' חוברת קפג ע' 10. וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 22 הע' 109.

232. כמבואר בשו"ע או"ח ס"ו קלא. וראה הלכות ומנהגי חב"ד ע' 22 הע' 110.

233. ספר המנהגים ע' 57. צמח צדק פסקי-דינים, חידושים על הרמב"ם הל' תפילה פ"ה הי"ג.

234. רשימות חוברת ד ע' 10.

235. הנהגת כ"ק אדמו"ר - אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קלב.

236. 'רשימות' שם.

237. כנראה מטעמי צניעות - ראה שו"ת תשובות והנהגות ח"ב או"ח סו"ס ער.

238. מטה אפרים ס' תקצב סק"א.

239. ספר השיחות תש"ד ע' 6-25.

240. כמבואר להלן פכ"ג ס"ה וש"ל.

241. שו"ע אדה"ו ס"י תרכב ס"א.

242. ספר המנהגים ע' 59.

243. ספר המנהגים ע' 59.

244. אם לא עברו ארבע שעות מאז שפשטה - ראה ציצית הלכה למעשה ע' קעז לפי לקוטי שיחות ח"ד ע' 1363.

245. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' רלג.

246. המלך במסיבו ח"א ע' ע בשם כ"ק אדמו"ר הרי"צ.

247. המלך במסיבו שם.

אומרים "עלינו לשבח" עד לאחר תפילת נעילה.

כ. תפילת נעילה

זמנה

א. זמן תפילת נעילה מתחיל כשהחמה בראש האילנות, היינו קרוב לשקיעת-החמה²⁴⁸.

מנהגי התפילה

ב. לפני תפילת נעילה פותחים את ארון-הקודש והוא נשאר פתוח במשך כל זמן התפילה עד אחרי תקיעת-שופר²⁴⁹.

ג. בחצי קדיש שלפני תפילת נעילה ובקדיש התקבל שלאחריה אומרים "לעילא ולעילא מכל ברכתא" וכו'²⁵⁰.

ד. בנעילה אומרים בתפילה (וב"אבינו מלכנו") "חתמנו" (במקום "כתבנו"), "וחתום" (במקום "וכתוב"), "ניזכר וניחתם" (במקום "ניזכר וניכתב").

ה. אומרים "היום יפנה" גם אם כבר העריב היום, אבל לכתחילה יש להגיע לפיוט זה לפני השקיעה²⁵¹.

ו. כ"ק אדמו"ר הרשב"ב נהג לומר: "ואוצרך, הטוב לנו, תפתח"²⁵².

ז. אין נשיאת כפיים בנעילה, גם אם הוא לפני השקיעה²⁵³, אבל אומרים "אלוקינו ואלוקי אבותינו" וכו', ואפילו אם כבר ירד הלילה²⁵⁴.

ח. בתפילת נעילה אומרים "אבינו מלכנו" גם כשחל בשבת.

תקיעת שופר

ט. באמצע קדיש התקבל (אחרי "דאמירן בעלמא", לפני אמירת "תתקבל") שלאחר תפילת נעילה מנגנים את 'מארש נפוליון', ואחר כך תוקעים תקיעה אחת²⁵⁵.

י. יש להימנע מלתקוע בשופר קודם צאת-

הכוכבים²⁵⁶, אבל אין צריך לחכות לזמן "צאת הצום" המופיע בלוחות, אלא אפשר לתקוע מיד בצאת-הכוכבים²⁵⁷, אך מוטב לאחר התקיעה, כדי למנוע מכשול²⁵⁸.

סיום התפילה

יא. לאחר התקיעה סוגרים את הארון, וממשיכים באמירת הקדיש.

יב. לאחר תפילת נעילה אומרים את תשעת המזמורים האחרונים בתהילים: קמב-קנ²⁵⁹.

כא. מוצאי יום-הכיפורים

(צאת הצום: ירושלים 19:09, תל אביב 19:10, חיפה 19:10, באר שבע 19:10, צפת 19:08)

תפלת ערבית

א. מתפללים מעריב לבושים ב'קיסל' ובטלית כשהיא מונחת על הכתפיים, וחובשים הכובע²⁶⁰.

ב. מי שטעה בתפילת שמונה עשרה ואמר "המלך הקדוש" או "המלך המשפט" - אינו חוזר, אבל אם אמר "זכרנו לחיים" פוסק ומתחיל "מלך עוזר", ואם כבר אמר "וכתבנו בספר החיים" - גומר תפילתו, ומתפלל שוב בתורת נדבה²⁶¹.

הבדלה

ג. קודם הבדלה נוטלים ידיים עד פרק הזרוע ג' פעמים לסירוגין²⁶², אך אין מברכים על נטילת ידיים²⁶³.

ד. בהבדלה, כמו במעריב - לבושים בקיסל ובטלית כשהיא מונחת על הכתפיים, וחובשים הכובע²⁶⁴.

ה. בסדר הבדלה אומרים את הפסוקים "הנה

256. אף שמעיקר הדין מותר לתקוע בשופר החל מ'בין השמשות' (שו"ע אדה"ז סי' תרכ"ג סי"א) - ראה אוצר מנהגי חב"ד שם עמ' רמב.
257. אע"פ שמעיקר הדין מותר לתקוע כבר בבין השמשות (ראה שו"ע אדה"ז שם סי"א), הנהגה כזו עשויה להביא לידי מכשול, שכן יש מהמון העם שעלולים לנהוג כחול מיד אחר התקיעה - הלכות ומנהגי חב"ד ע' 55.
258. כדלעיל בהערה הקודמת.
259. ספר המנהגים ע' 59.
260. ספר המנהגים ע' 59.
261. לוח כולל חב"ד.
262. גם הכהנים שנטלו ידיהם היום - ספר המנהגים ע' 59.
263. לוח כולל חב"ד. הלכות ומנהגי חב"ד ע' 56.
264. ספר המנהגים ע' 59. וראה המלך במסיבו ח"ב ע' קפא.

248. שו"ע אדה"ז סי' תרכג סי"ב.

249. ספר המנהגים ע' 64.

250. ספר המנהגים ע' 59.

251. ראה שו"ע אדה"ז סי' תרכג ס"ד. ספר המנהגים ע' 59.

252. ראה אוצר מנהגי חב"ד שם ע' רלט.

253. וראה ספר המנהגים שם, שאין אומרים אפילו עוד היום גדול, וע"ע אגרות קודש ח"ח ע' ע.

254. שו"ע אדה"ז סי' תרכג סי"ח.

255. ספר המנהגים ע' 59.

יג. במוצאי יום-הכיפורים מאחלים "גוט יום טוב"²⁷⁴, ובליובאוויטש היו מכריזים זאת²⁷⁵.

יד. אם הוא מוצאי שבת - אומרים "ויתן לך".

סעודת מוצאי יום-הכיפורים

טו. במוצאי יום-הכיפורים נוטלים ידיים ואוכלים סעודה חשובה מתוך שמחה. אכילתה בהרחבה ממשיכה השפעות גשמיות בהרחבה על כל השנה²⁷⁶.

טז. בסעודת מוצאי יום-הכיפורים טובלים פרוסת "המוציא" בדבש²⁷⁷.

עשיית הסוכה

יז. המדקדקים במצוות מתחילים מיד במוצאי יום-הכיפורים לעסוק בעשיית הסוכה²⁷⁸, ועכ"פ מדברים מענין עשיית הסוכה²⁷⁹.

כב. התענית

איסור אכילה ושתייה

א. אכילה ושתייה ביום-הכיפורים אסורים מן התורה, אפילו במשהו²⁸⁰, אולם אינו חייב חטאת אלא באם אכל או שתה בשיעור מסוים. ולכן, מי שלא יכול לצום, וכגון חולה שיש בו סכנה או מי שאינו מסוגל לצום - מותר לו לאכול או לשתות בכמות פחותה משיעורים אלו²⁸¹, וכדלהלן.

הבהרה חשובה: מאחר שבדיני מעוברת, יולדת, מניקה והחולה בצום, ישנם פרטים רבים ויש לדון כל אדם לגופו ובהתאם למצבו - אין בכל הבא לקמן בכדי לקבוע מסמרות בנידון, רק להעיר ולכוון באופן כללי בלבד ואין בדברינו תחליף כלל לצורך ההיוועץ באופן פרטי עם רב ורופא מבעוד מועד.

הבהרה נוספת: אם הליכת האדם לבית הכנסת תגרום שגייע למצב שבו יצטרך לאכול או לשתות אפילו משהו - עליו להישאר בבית

אל ישועתי" וכו', כמו בכל מוצאי שבת ויום-טוב²⁶⁵.

ו. אין מברכים על הבשמים אלא אם זה מוצאי שבת²⁶⁶.

ז. בין שחל יום-הכיפורים בשבת ובין כשחל בחול, מברכים "בורא מאורי האש" דוקא על 'נר ששבת', היינו שדלק מערב יום-הכיפורים דווקא. ובאם אין לו - ידליק מנר של חברו שדלק כל יום-הכיפורים²⁶⁷. ואם לא מצא 'נר ששבת' - לא יברך את ברכת הנר²⁶⁸.

ח. לכתחילה יש לברך על אבוקה כמו במוצאי-שבת, ולכן יצרף לנר ששבת נר נוסף ויברך על שניהם²⁶⁹.

ט. אף שבכל השנה לא נותנים לאחרים משיירי כוס ההבדלה, אך במוצאי יום-הכיפורים אפשר לחלק מכוס ההבדלה, וכפי שנהגו כ"ק אדמו"ר הרשב"ב וכ"ק אדמו"ר הרי"צ²⁷⁰.

י. איש שכבר יצא ידי חובת הבדלה, יכול להבדיל שוב - רק לגבר אחר או לקטן. אבל אינו יכול להבדיל שוב בשביל אשה או קטנה. ולכן, אם שמע הבדלה בביהכ"נ ויצא ידי חובה, ואשתו או בתו, לא שמעו - צריכות להבדיל בעצמן²⁷¹.

אם יודע שיקשה עליהן להבדיל בעצמן או לשמוע הבדלה במקום אחר - יכוין שלא לצאת ידי חובתו בהבדלה שבביהכ"נ, כדי שיוכל להבדיל בביתו (ומובן שאז לא יטעם מאומה לפני ההבדלה שעורך בביתו).

יא. לאחר הבדלה עורכים "קידוש לבנה" בחגירת אבנט ומתוך הסידור²⁷².

יב. באם אפשר, לפני קידוש לבנה ירחץ פניו ויחליף הנעליים, ובלבד שלא יפסיד את המניין²⁷³.

265. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' רמז.

266. שו"ע אדה"ז סי' תרכד סי"ג.

267. ראה שו"ע אדה"ז סי' תרכד סי"ה-ח.

268. שם סי"ה.

269. נטעי גבריאל, הל' יום הכיפורים, פס"ז סכ"א.

270. המלך במסיבו ח"א ע' קיח.

271. ראה שו"ע אדה"ז סי' רצו סי"ט.

ואשה שלא הבדילה, יכולה להבדיל גם בשביל אשה אחרת, כמשמעות דברי אדה"ז שם, שכתב שאיש לא יכול לצאת ידי חובה מאשה, משמע שאשה כן יכולה לצאת י"ח מאשה אחרת.

272. ספר המנהגים ע' 59. וראה עוד הלכות ומנהגי חב"ד ע' 57.

273. לוח כולל חב"ד.

274. ספר המנהגים שם.

275. ספר השיחות תרצ"ז ע' 55. וראה שו"ע אדה"ז סי' תרכג סי"ב שצריך לפרסם שמוצאי יום-הכיפורים הוא יום טוב, "ולכן, יפקדו איש את רעהו בצאתו מבית הכנסת, כדרך שאומרים בשבת וי"ט".

276. לשמע-און עמ' 145 בשם כ"ק אדמו"ר מהורש"ב. וראה אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' רנא.

277. היום יום ח"ב. אבל שמים מלח על השלחן.

278. רמ"א סי' תרכד סי"ה. שו"ע אדה"ז סי' תרכה סי"א.

279. ספר המנהגים ע' 59. וראה גם ספר השיחות תש"ג ח"א ע' 41.

280. ראה שו"ע אדה"ז סי' תריב סי"א וס"ז.

281. ראה שם סי' תריח סי"ג-יד.

ולנוח²⁸² יתירה מכך: גם מי שהתירו לו לשתות בשיעורים - עליו להישאר בבית לנוח ולא להתפלל בציבור, אם עקב כך ימנע ולו פעם אחת בלבד משתייה של פחות מכשיעור²⁸³.

מעוברת

ב. נשים מעוברות ומניקות חייבות לצום ביום-הכיפורים²⁸⁴. ולכן טוב שיכינו עצמן כראוי בימים הסמוכים לצום ע"י שיכירו בשתייה ובשאר דברים המחזקים.

ג. מעוברות שחוששות שהצום יגרום להם חולשה גדולה, או שיש סכנה להריון מכל סיבה שהיא (כגון: הריון בסיכון, צירים מוקדמים, סכרת, לחץ דם, חוסר ברזל, חום גבוה, התייבשות וכיוצא בזה) - עליהן להיוועץ עם רב ורופא לפני יום-הכיפורים, האם הן מחויבות לצום במצבן, ובאם לא - האם די שישתו בשיעורים או אפילו כרגיל, וכמו-כן אם זקוקות גם לאכול בשיעורים. וראה לקמן דיני שתייה ואכילה בשיעורים.

יולדת

ד. יולדת, עד שלשה ימים מהלידה - אינה צריכה לצום, אלא אוכלת ושותה בשיעורים²⁸⁵. בענין אופן חישוב ג' ימים אלו יש לשאול רב מורה-הוראה.

ה. לאחר שלשה ימים מהלידה ועד שבוע - הדבר תלוי בהרגשתה האישית²⁸⁶, והיות שיש בדבר פרטים נוספים תשאל רב מורה-הוראה כיצד לנהוג.

ו. לאחר שעבר שבוע מהלידה - עליה לצום כרגיל²⁸⁷, במידה ומכל סיבה שהיא מרגישה חולשה יתירה תשאל רב מורה-הוראה כיצד לנהוג.

ז. אשה שעברה הפלה, באם היה זה לאחר ארבעים יום מתחילת ההריון - דינה כדין היולדת דלעיל²⁸⁸, אולם באם הפילה לפני

שעברו ארבעים יום - תשאל רב מורה-הוראה כיצד לנהוג.

ח. יולדת שילדה בניחוח קיסרי - הדבר תלוי במצבה ולכן תתייעץ עם רופא ורב מורה-הוראה כיצד לנהוג.

מניקה

ט. אשה מניקה חייבת לצום, כאמור. באם חוששת שבמידה ולא תשתה לא תהיה לה כמות מספקת של חלב - עליה לתת לתינוק תחליפים או להכין חלב לפני יום-הכיפורים. ובמידה שחוששת שזה לא יספיק או כשהתינוק יונק רק ממנה - תשאל רב מורה-הוראה כיצד לנהוג.

חולה

התייעצות עם רב ורופא

י. בצום יום-הכיפורים גם חולים מחויבים לצום, אלא שחולה שעלול להסתכן בעקבות הצום - יש לברר עם רופא האם מצבו הרפואי מאפשר לו לצום ובהתאם לכך להיוועץ ברב כיצד עליו לנהוג²⁸⁹.

יא. בעת התייעצות עם רופא אודות מצב רפואי לגבי הצום יש לוודא את הפרטים הבאים, ובסדר דלהלן:

1) האם יכול לצום באופן מלא.

2) במידה ודעת הרופא שלא יכול לצום - האם אפשר להסתפק בשתייה (בפרט שתייה מזינה, כגון מיץ ענבים טבעי, שייק פירות נוזלי ביותר וכיו"ב) בשיעורים, כדלהלן.

3) במידה ודעת הרופא שצריך גם לאכול - האם אפשר להסתפק באכילה בשיעורים, כדלהלן²⁹⁰.

יב. גם אם בשנה שעברה קיבל פסק מרב בקשר עם מצבו הרפואי, עליו להציג שוב בפני הרופא והרב את מצבו העדכני ולשאול לדעתם.

יג. חולה הנמצא במצב של סכנה מיידית או בספק סכנה מיידית ביום-הכיפורים, או אדם שחש מאוד ברע לפתע עקב הצום עד כדי

289. בדבר חיוב חולה שאין בו סכנה בצום - ראה מנחת חינוך מצוה שיג סק"ה. קצה המטה סי' תריח סק"ז. שדי חמד, מערכת יום-הכיפורים, סי' ג אות יג. ועוד.

290. שכן, גם כאשר ישנה סכנת נפשות, אם אפשר להסתפק בשתייה בלבד - אין לאכול. וגם כאשר יש צורך לאכול ולשתות, צריך החולה, באם הדבר אפשרי, לשתות ולאכול בשיעורים - ראה שו"ע אדה"ז סי' תריח סי"ג-ד.

282. שו"ת חתם סופר ח"ו סי' כג.

283. שכן הליכה לבית הכנסת או השתתפות בתפילה היא בחשיבות משנית ביחס למצוה מן התורה לצום - ראה שמירת שבת כהלכתה פל"ט הע' צד בשם הגרש"ז אויערבך ע"ה.

284. שו"ע אדה"ז סי' תריז ס"א.

285. ראה שו"ע אדה"ז סי' תריז ס"ד.

286. שו"ע אדה"ז שם ובס"ה.

287. שם סוס"ד.

288. ראה ביאור הלכה סי' תריז ד"ה יולדת. שמירת שבת כהלכתה שם סט"ז.

כך שהוא מסופק אם נכנס למצב של סכנת חיים מיידית והמצב בהול - אין להשתוות כדי לברר את דינו אלא יאכל וישתה מיד בהתאם לצורך²⁹¹.

אכילה ושתייה כדי צורך

י.ד. כיון שאיסור אכילה ושתייה ביום-הכיפורים הוא אפילו במשהו, כאמור, לכן חולה שהתירו לו לשתות או אף לאכול בשיעורים, עליו לשים לב לאכול ולשתות כדי צרכו ואסור לו להקל ולאכול או לשתות יותר מכדי צרכו.

מאיך, אסור לו גם להחמיר ולאכול או לשתות פחות מכדי צרכו. וכל שכן שאסור לו לחולה להחמיר על עצמו לצום על-אף הוראת הרופא והרב שאין לו לצום²⁹².

טו. כמו כן, מי שלפי ההלכה אינו מחויב לצום, אין צורך להכניס לו עירוי נזולים כדי לאפשר לו לצום²⁹³.

טז. כאמור לעיל, מי שההליכה לתפילה בבית-הכנסת תגרום לו שיצטרך לאכול או לשתות בשיעורים - עליו להימנע מללכת לבית-הכנסת ויתפלל בביתו (ואפילו על מיטתו). ואפילו אם בלאו-הכי אוכל ושותה בשיעורים (עקב מצבו הרפואי וכיו"ב), מכל-מקום אם על-ידי ההימנעות מההליכה לבית-הכנסת הוא ישתה או יאכל פחות פעמים במשך יום-הכיפורים - גם-כן עליו להימנע מללכת לבית-הכנסת²⁹⁴.

תרופות

יז. תרופות שאין חובה לקחתם (ע"פ חוות דעת רופא) - אסור לקחתם ביום-הכיפורים ואפילו אם בולע אותן בלי שתייה כלל²⁹⁵.

יח. תרופות שחובה לקחתם (ע"פ חוות דעת רופא) המיועדות לחולי שיש בו סכנה או המיועדות לכך שהחולה לא יבוא לידי סכנה,

כגון תרופות לשמירת לחץ-דם, סכרת, בעיות לב, כליות, תרופות פסיכיאטריות, וכן כל כיוצא בהן - מותר לקחתן לכתחילה ביום-הכיפורים ואין צריך לחכות עד שחם-ושלום יורע מצבו²⁹⁶. אך טוב לשאול את הרופא האם ניתן לדחות באופן חריג את נטילת התרופה למוצאי יום כיפור.

יט. מי שהותר לו לקחת תרופות אלו, באם מדובר בכדורים - יש לו לבולעם ללא מים. ובאם מדובר בכדורים עם טעם - יש לעוטפם בנייר וכיו"ב. ואם מדובר בגלולה מרה - אין צורך לעוטפה.

מי שאינו יכול לבלוע את הכדורים ללא מים - אם מדובר בתרופה מרה, ירסק את התרופה במעט מים באופן שהמים נשארים מרים מהתרופה ואין בהם הנאה. ואם מדובר בתרופה שאינה מרה וכן תרופות שאי-אפשר לרסקן במים - יערבב בתוך מעט מים דבר מר כסודה לשתייה או תמצית תה מרה ויבלע את התרופה וישתה את המים²⁹⁷.

שיעורים

כ. מי שקיבל היתר מרב לאור מצבו הרפואי וכיו"ב לשתות ולאכול בשיעורים עליו לנהוג באופן דלהן.

כא. שתיה: שיעור כמות השתייה שהתירו בשעת הצורך הוא 'כמלוא לוגמיו', דהיינו כמות השתייה שאדם מסוגל למלא בצד אחד של פי. ולמעשה מדובר בכ-40 סמ"ק (מ"ל). שיעור זה של 40 סמ"ק (מ"ל) הוא באיש או אישה ממוצעים, אך מי שמבנה גופם קטן (צעירים וכיו"ב), שפיהם קטן יותר, צריכים לשער לפי הכמות הנכנסת לפיהם, ולכן עליהם לשתות רק כ-35 סמ"ק (מ"ל)²⁹⁸.

כב. מדידת כמות השתיה הנ"ל ניתן לעשותה באמצעות בקבוקים עם סימוני הכמויות, כבקבוקי תינוקות, מזרק וכדומה, ומותרת

291. כפי הדין בהל' רפואה בשבת - ראה שו"ע אדה"ז סי' שכח ס"ב. וראה ערוך השולחן שם סק"ב, דהיינו דוקא כשהמצב בהול. וראה גם בשמירת שבת כהלכתה פל"א הע' ג. וה"ה בנדר"ד. וראה עוד מקראי קודש (הררי), הל' יום הכיפורים, פ"ט סט"ז ובהערות שם. וש"נ.

292. ראה שו"ע אדה"ז סי' תריח ס"א-יב.

293. ראה שו"ת אגרות משה אור"ח ס"ג צ' וח"ד סי' קא אות ג. שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כה פכ"א וח"י"ד סי' נז. שו"ת שבט הלוי ח"י סי' צא וח"א סי' קמה. שו"ת מנחת שלמה תנינא סי' נח אות כו.

294. ראה שו"ת חתם סופר ח"ו סי' כג. שמירת שבת כהלכתה פל"ט סכ"ח.

295. ראה שו"ת ציץ אליעזר ח"י סי' כה פכ"ב ובהמציין שם. שמירת שבת כהלכתה שם ס"ח.

296. ראה שמירת שבת כהלכתה שם. 297. שם.

וכמוכן שאינו צריך לברך על מים אלו לאחר שעירב בהם דבר מר ופגמם - ראה שו"ע אדה"ז סי' רד ס"ד.

298. שו"ע אדה"ז סי' תריח ס"ב.

אך יובהר, כי גם השיעור של 40 סמ"ק (מ"ל) הוא פחות מעט מהשיעור המקסימלי שהתירו חכמים, ולכן גם אלו שמבנה גופם קטן (צעירים וכיו"ב) שעליהם לשתות 35 סמ"ק (מ"ל), גם אם טעו בכמה מ"ל בוודים מעבר לשיעור נחשב צנמו.

אף ביום-הכיפורים עצמו, אם כי טוב לעשות זאת מבעוד יום²⁹⁹.

כג. אופן השתייה: לאחר סיום שתיית הכמות המותרת הנ"ל יש להמתין לכתחילה 9 דקות עד לתחילת השתייה הבאה³⁰⁰. ואם חש צורך לשתות יותר - לא יגדיל את כמות השתייה - אלא יצמצם את ההמתנה בהתאם לצורך: ל-8 דקות, 7 דקות, 6 דקות, 4 דקות. באם יודע שגם זה אינו מספיק - יש להיוועץ ברב מורה הוראה.

כד. סוג השתייה: אין חייבים לשתות דווקא מים, אלא אפשר ואף מומלץ לשתות משקאות מזינים כגון: מיץ ענבים, מיצי פירות, מרק, דבש, חלב, לֶבָן, יוגורט נוזלי, 'שייק' נוזלי וכיו"ב, ובפרט שכאשר ישתה משקאות מזינים יודקק לפחות שתייה, ולכן עדיף לנהוג כך³⁰¹.

כה. דברים נוזליים נחשבים משקה ולכן לֶבָן, יוגורט, שייק נוזלי וכיו"ב מוגדרים כשתייה (כאמור), אלא שיש לוודא שהם אכן נוזליים ולא נקשרו (ע"י שינערום וכיו"ב).

כו. אכילה: שיעור כמות האכילה שהתירו בשעת הצורך הוא אוכל מוצק בכמות של 30 סמ"ק. ובשעת הדחק ניתן להקל בהדרגה עד כ-38 סמ"ק³⁰².

כז. מדידת כמות האכילה הנ"ל היא לפי נפח³⁰³ (ולא לפי משקל), וכבר שיערו שהכמות המותרת (30 סמ"ק) היא הכמות הממלאת קופסת גפרורים רגילה המצויה בארץ הקודש.

כח. אופן האכילה: לאחר סיום אכילת הכמות המותרת הנ"ל יש להמתין לכתחילה 9 דקות

עד לתחילת האכילה הבאה³⁰⁴. ואם חש צורך לאכול יותר, יצמצם את ההמתנה בהתאם לצורך: ל-8 דקות, 7 דקות, 6 דקות, 4 דקות. באם יודע שגם זה אינו מספיק - יש להיוועץ ברב מורה הוראה.

כט. סוג האכילה: ניתן לאכול כל מאכל מוצק מכל סוג שהוא, אולם יש לדעת אשר ממרח/רוטב וכיו"ב בטל הוא למאכל, ולכן כאשר מורחים ממרח על לחם - הוא נחשב לחלק מהמאכל ומצטרף לשיעור המאכל³⁰⁵.

ל. שיעורי האכילה והשתייה אינן מצטרפים זה לזה, היינו שההמתנה האמורה (9 דקות וכיו"ב) צריכה להיות בין אכילה לאכילה ובין שתיה לשתיה. אבל מותר לשתות מיד לאחר שאכל, ובלבד שמהשתיה הקודמת יעבור הזמן האמור. וכן בנוגע לאכילה³⁰⁶.

טבלת שיעורים		
	לכתחילה	בשעת דחק
אכילה	30 סמ"ק	38 סמ"ק
שתיה	לאדם בינוני: 40 סמ"ק, למי שמבנה גופו קטן: 30-35 סמ"ק או במדידה	
זמן ההפסקה בין כל אכילה/שתיה	כל 9 דקות	יכול לצמצם ההפסק בהתאם לצורך: ל-8 דקות, 7 דקות, 6 דקות, 4 דקות

קטנים

לא. קטנים וקטנות שהגיעו לחינוך למצוות עיוני (מגיל 10-9 ועד גיל בר/בת מצוה³⁰⁷), צריכים לחנכם למצוות עיוני דהיינו לצום מעט שעות ולאכול מאוחר יותר מהזמן שהם רגילים לאכול תמיד, כפי כוחם³⁰⁸, ואם אכלו או שתו (בזמן שעליהם לצום) - האב צריך למחות בידם³⁰⁹.

לב. אבל קטנים שלא הגיעו לגיל חינוך - אינם מתענים כלל (ואפי' לא בליל יום כיפור בלבד³¹⁰), ואפילו אם הקטן רוצה להחמיר על עצמו - אין לאפשר לו, כדי שלא יבוא לידי סכנה³¹¹.

299. כף החיים סי' תריח סקל"ז, סק"מ וסקמ"ה. שמירת שבת כהלכתה פל"ט סכ"א.

300. שו"ע אדה"ז שם סט"ו.

301. ראה תורת היולדת פ"ב הע' נא. מקראי קודש שם סל"ח ובהערות שם. ורש"י.

302. ראה שו"ע אדה"ז שם סי"ג, שלכתחילה מאכילים את החולה פחות מ'כותבת', דהיינו שני שליש ביצה, ובדיעבד ניתן להאכילו עד קרוב לכביצה שהיא כותבת שלמה. וראה שיעורי תורה להגרא"ח נאה סי' ג' ו"אילך 'כותבת' היא 40 סמ"ק, ושיעור 30 סמ"ק הוא רוב כ'כותבת הגסה' (והיא שני שליש ביצה, כאשר הביצה היא 50-45 גרם), וכך עושים לכתחילה. ובדיעבד יש להקל עד 38 סמ"ק, שהם כמעט 'כותבת' שלמה.

303. ראה שיעורי תורה שם.

לאור זאת, מאכל מנופח, כעוגה אוריית וכיו"ב, ידחוס אותו, לפי שאין האוויר שבתוכו נכנס בכלל חשבון שיעור הנפח. וראה שמירת שבת כהלכתה פל"ט סוס"ט ובהע' עא.

304. שו"ע אדה"ז שם סט"ו.

305. לפי שו"ע אדה"ז סי' תריב ס"ב.

306. שם ס"ב.

307. ראה שם סי' תרטז ס"ו וסי"א.

308. שם ס"ה.

309. שם ס"ד. ושם, שרק האב בלבד מחויב למחות, אבל אמו אינו מצווה על כך.

310. ראה אלה"א למטה סי' תרטז ס"ק ה.

311. שם ס"ו.

לג. אין להתעסק בהכנת המאכלים עבור קטנים, אלא אם כן אינם יודעים להכין לעצמם, אבל לגעת במאכלים או לתת להם מאכלים מוכנים - מותר³¹².

דין האוכל ביום-הכיפורים

לד. האוכל ביום-הכיפורים אינו צריך לעשות קידוש ולבצוע על לחם משנה, כיון שלא תקנו חכמים קידוש ולחם משנה ביום-הכיפורים³¹³.

לה. האוכל לחם ביום-הכיפורים - נוטל ידיו כרגיל, עד פרק הזרוע³¹⁴.

לו. אם אוכל לחם לשיעוריו, כיון שהוא פחות מכביצה כנ"ל - אינו מברך "על נטילת ידיים". ואם אוכל יותר מכביצה (במצבים שהותר לו לאכול ללא שיעורים) - מברך על הנטילה. אך את ברכת "המוציא" מברך בכל מקרה³¹⁵.

לז. אם אכל כזית לחם 'בכדי אכילת פרס' (דהיינו בתוך 4 דקות) - מברך ברכת המזון, וכיון שאכל בהיתר, הרי זה ככל יום-טוב, וצריך לומר "יעלה ויבוא", ואומר ב³¹⁶: "ביום-הכיפורים הזה, ביום סליחת העוון הזה, ביום מקרא קודש הזה", ואם חל בשבת - אומר גם "רצה"³¹⁷.

לח. כמו כן, בברכת מעין שלש מזכיר את יום-הכיפורים: "וזכרנו לטובה, ביום-הכיפורים הזה"³¹⁸. וכשחל בשבת - מוסיף לפני כן גם "ורצה והחליצנו ביום השבת הזה".

לט. קטנים הזקוקים לאכילה ביום-הכיפורים, יש להשיג עליהם שלא יאכלו אכילה גסה³¹⁹ ושיברכו כדין³²⁰.

מ. על כל מה שאוכל ושותה, אפילו אם אוכל

פחות מכשיעור מברך ברכה ראשונה כרגיל³²¹.

כ.ג.

רחיצה וסיכה

הרחיצה האסורה

א. כל רחיצה של תענוג אסורה ביום-הכיפורים, בין בחמין ובין בצונן, ואפילו אצבע קטנה אסור לרחוץ³²².

ב. רחיצה שאינה לתענוג, אלא להסרת לכלוך - מותרת, רק שיזהר לרחוץ באופן נקודתי את המקום שהתלכלך ולא יותר³²³.

נטילת ידיים

ג. בכל פעם שנוטלים ידיים במשך יום-הכיפורים יש ליטול רק עד סוף קשרי האצבעות (מקום חיבור האצבעות לכף היד) ולא את כל היד³²⁴.

ד. הכהנים נוטלים ידיהם בשחרית כרגיל, עד פרק הזרוע³²⁵. כמו כן, לפני ברכת הכהנים, נוטלים הכהנים ידיהם כרגיל, עד פרק הזרוע³²⁶.

ה. נוהגים שהלויים אשר נוטלים את ידי הכהנים, נוטלים את ידיהם תחילה³²⁷, אבל בנטילה זו, יטלו רק עד סוף קשרי האצבעות³²⁸.

321. שהרי מברכים אותה אפילו על אכילה כשהי ואין צריך בה שיעור - ראה שו"ע סי' רי ס"א.

322. שו"ע אדה"ז סי' תריג ס"א. שם.

323. שם סי' ב-ג. וראה ספר המנהגים ע' 59. אגרות קודש ח"ג ע' קמז.

324. כדעת הקיצושים סי' קלג ס"ז, ודלא כהמסגרת השולחן על אתר - הוראת כ"ק אדמו"ר שהובאה באוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' ריו. וראה דיון בזה בקובץ הערות התמימים ואנ"ש כפר-חב"ד גל' קעב ע' 28-31.

325. ומ"מ ישוב ויטלו ידיהם לסירוגין במוציא יום-הכיפורים - לקוטי שיחות ח"ט סו"ע 386.

326. מטה אפרים סי' תריג ס"ח ובאלף-למטה שם סק"ח. סי' תרכא סק"י. לקוטי שיחות ח"ט סו"ע 386. וראה גם שבח המועדים ע' 51 ובהע' 14.

327. שו"ע אדה"ז סי' תריג ס"ו.

328. מטה אפרים סי' תרכא שם ובאלף למטה שם סק"ז. כי אינו 'חיוב' ללוי, אלא רק מנהג.

אכן בשבח המועדים ע' 50 הסתפק במנהג הלויים הנה למעשה. אבל בהתקשרות גל' אקד' ע' 14 ע' 25 כתב לדייק משו"ע אדה"ז שם שדין הלויים שווה לדין הכהנים בזה, משמע שנוטלים ידיהם עד הזרוע, אולם בהלכות ומנהגי חב"ד הושמט דיוק זה. מה גם, שאדה"ז לא כתב שם כלל עד היכן יטול ידיו, ובסעיפים שקודם לכן לא מצינו שהתיר ליטול יותר מסוף קשרי אצבעותיו.

312. ראה שו"ע אדה"ז סי' תריא ס"ז וס"ט.

313. שו"ע אדה"ז סי' תריח ס"ח.

314. שו"ת לבושי מרדכי, מהדורא תניינא, י"ד סי' יא אות ג. שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' קלט. שמירת שבת כהלכתה שם סל"א בשם הגרש"ז אויערבך ע"ה. ועוד.

315. ראה שו"ע אדה"ז סי' קנח ס"ב.

316. לפי ספר המנהגים ע' 64 בשו"ת ג.

317. שו"ע אדה"ז שם. וראה שער הכולל פל"ד אות ט. פסקי הסידור אות קפה. הגהות לסידור רבינו הזקן אות ע (הובא בשולחן מנחם ח"ג ע' קנז).

318. ראה שער הכולל שם. שמירת שבת כהלכתה שם הע' קו בשם הגרש"ז אויערבך ע"ה.

319. ראה שו"ע אדה"ז סי' תריב ס"ה-ו.

320. אגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרי"צ ח"ז ע' ב.

1. מי שהותר לו לאכול לחם ביום-הכיפורים - נוטל ידיו כרגיל, עד פרק הזרוע³²⁹.
2. ביום-הכיפורים אין ליטול ידיים אלא כשיש חובה בדבר. ולכן, המטיל מים ולא נגע במקומות המכוסים, הנה בליל יום-הכיפורים לאחר תפלת ערבית, מאחר שאינו צריך עוד להתפלל - יש לו לגעת באחד מהמקומות המכוסים בכדי שיתחייב בנטילה, ואז יטול ידיו³³⁰ עד קשרי אצבעותיו וכך יוכל לברך ברכת "אשר יצר" בידיים נקיות וטהורות. אבל ביום - יכול ליטול ידיו עד קשרי האצבעות גם בלי לגעת במקומות המכוסים, מאחר שצריך הוא עוד להתפלל אחר כך³³¹.
3. בבוקר בקומו משנתו נוטל ידיים עד קשרי אצבעותיו, "ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר רוח רעה מעל הידיים"³³².
4. לאחר שמנגב את ידיו במגבת, יכול להעביר את המגבת על העיניים, כדי להעביר מהם חבלי שינה³³³. אכן, אם יש בעין לכלוך ממש - ניתן להעבירו עם מים כדרכו בחול³³⁴.

טבילה במקוה

1. ביום-הכיפורים אין טובלים במקוה מכל סיבה שהיא³³⁵.

חולה

1. חולה, אע"פ שאין בו סכנה, אם נצרך לכך - רוחץ כדרכו³³⁶ (כמובן באופנים המותרים בשבת).

כלה

1. כללה, כל שלא עברו עדיין שלשים יום מנישואיה, מותרת ברחיצת הפנים (אם בעלה עמה בעיר³³⁷)³³⁸.

רחיצה לצורך

1. מותר לאשה לעשות את ההכנות הנדרשות להפס"ט, דהיינו לנקות מעט במים כפי הנדרש³³⁹.

סיכה

1. הסיכה חמורה מהרחיצה ואסורה אף שאינו מתכוון לתענוג אלא כדי להעביר את הלכלוך, ולא הותרה אלא כשאינן בה תענוג כלל, כגון סיכה למטרת רפואה³⁴⁰.
2. באיסור סיכה נכלל גם שלא לשים בושם או דאודורנט, גם אם מטרתו להעביר הלכלוך בלבד והוא נטול ריח, כיון שכאמור, גם סיכה שלא לתענוג אסורה³⁴¹, ולכן יש ליתנו על הגוף מערב יום-הכיפורים.

קטנים

1. קטן מגיל שהגיע לחינוך במצות עינוי (דהיינו מגיל 9-10³⁴²) - יש לחנכו באיסור רחיצה וסיכה. ואפילו קטנים שלא הגיעו לחינוך אין לגדולים לרחוץ אותם, אלא אם כן התלכלכו, שאז אפשר לרוחצם (במים קרים³⁴³) על מנת לנקותם. אך אם הקטן רוחץ את עצמו - אין צורך למחות בו³⁴⁴.

כ.ד.

נעילת הסנדל

- א. אסור לנעול נעלי עור ביום-הכיפורים, ואפילו אם רק מחופים בעור, או שרק הסוליה מעור אסור³⁴⁵.
- ב. נועלים נעלי בד, גומי וכל סנדל שאינו של עור³⁴⁶.
- ג. מותר לצאת לרשות-הרבים בנעלי-בית שאינם של עור אף אם אינן סגורות מאחוריו או שאינן סגורות בהידוק, וזאת באם יושבים בטוב ואינם נשמטים מרגליהם³⁴⁷.

329. ראה לעיל פרק כב סל"ה.

330. ויכול ליטול שלש פעמים, כמנהגו בכל השנה - ראה מטה אפרים סי' תריג סק"ה ובאלף למטה שם סק"ז.

331. "שמצוה להתפלל בידיים טהורות ברחיצה, שנאמר [עמוס ד, יב] 'הכון לקראת אלוך ישראלי' - שו"ע אדה"ז שם ס"ד-ה.

332. שו"ע אדה"ז שם ס"ב. וראה בהרחבה אגרות קודש ח"ג ע' קמו. יצוין, שלפי מנהגו בכל יום שנטולים ידיים בבוקר בשנית לפני ברכות-השחר ועליה מברכים ברכת "על נטילת ידיים" - פשוט שמוגדרת כנטילה של חובה (אחרת לא היו מברכים עליה), ואין צורך להתפנות או לגעת במקומות המכוסים וכיו"ב לפנייה כדי להתחייב בנטילה.

333. שו"ע אדה"ז שם.

334. שם ס"ג.

335. שם ס"ט-כ.

336. שם ס"ו.

337. שכן כל ההיתר הוא על מנת שתתנאה בעינוי.

338. שם ס"ח.

339. שם ס"א.

340. שם סי' תריד ס"א.

341. פסקי תשובות סי' תריד סק"א ובהערות שם.

342. שו"ע אדה"ז סי' תריסו ס"ה.

343. ראה שם ס"א. אמנם, אם לצורך התינוק יש להשתמש דוקא במים חמים (כגון ביום קר וכיו"ב) מותר להשתמש עם מים שהוחמו מערב יום הכיפורים.

344. ראה בהרחבה שם ס"א-1.

345. שו"ע אדה"ז סי' תריד ס"ב. כף החיים סי' תרי"ד סק"י.

346. אוצר מנהגי חב"ד אלול-תשרי ע' קצו, ממאמרי אדה"ז הקצרים ע' שלו (לענין יום-הכיפורים), וספר המנהגים ע' 46 (לענין תשעה באב).

347. ראה שו"ע אדה"ז סי' שא ס"ב. קצות השולחן סי' קטו ס"ג

הקטן שלא הגיע לחינוך נעל נעליים אלו מעצמו - אין צורך למחות בו³⁴⁹.

כה. בין איש לאשתו

- א. בעל ואשתו נוהגים בכל מהלך יום-הכיפורים בכל דיני ההרחקות³⁵⁰.
- ב. אמנם, מותר לבעל ואשתו להיות קוואטער ביום-הכיפורים³⁵¹.

בברכת התימה וגמר התימה טובה לשנה טובה ומתוקה!

349. ראה בהרחבה שו"ע אדה"ז סי' תרט"ו ס"ב-ד. מטה אפרים סי' תרט"ו סק"ו.
350. שו"ע אדה"ז סי' תרט"ו ס"א.
351. ראה ממלכת כהנים שער ב' סי' מה.

ד. קטן מגיל שהגיע לחינוך (ולענין זה הוא מגיל קטן מאוד³⁴⁸) - יש לחנכו באיסור נעילת הסנדל, ואם לבש נעליים אלו מעצמו - יש למחות בו.

וגם קטן שלא הגיע לחינוך, אין מלבישים אותו בנעליים שיש בהם עור, וכן אין מניחים אותו לפניו כדי שילבשם בעצמו. אבל אם

ובכדי השולחן שם. וראה גם לוח יומי הלכה למעשה.

348. ראה נטעי גבריאל שם סי"ז לפי שו"ע אדה"ז סי' תרט"ו ס"ב ("אסור לגדול לנעול את הסנדל לקטן, לפי שאין זה עינוי להקטן, שאינו חושש כ"כ אם לא ינעול"), שאין לזה שיעור, וכבר מגיל שנה ושנתיים יש לחנכם לזה, ואכן השיעורים לגיל חינוך המוזכרים בסימן זה בשו"ע אדה"ז הם רק לגבי שאר העינויים ולא לגבי נעילת הסנדל. אמנם צ"ע לומר שאין בזה שיעור כלל ולמעשה אין מצב של "לא הגיע לחינוך" באיסור זה, שכן אדה"ז דן באם יש למחות ביד הקטן הנועל מעצמו, שכל דיון זה שייך רק בגיל שלא הגיע לחינוך, אלא ודאי שגיל חינוך כאן הוא אמנם גיל צעיר יותר, שלש או ארבע שנים, שהגיע לכלל הבנה בזה, ומתחת לגיל זה דינו כמי שלא הגיע לחינוך. וד"ק.

מוקד
הלכה
מטה אפרים
שיעורי תורה ופסיקה

כמידי שנה, מוקד הלכה
שע"י בית דין רבני חב"ד
מקיים מוקד הלכתי ייעודי:

מוקד הלכה ורפואה - חב"ד ליום הכיפורים

רבני חב"ד יחד עם רופאים מומחים בתחומי הבריאות השונים
וכן יזעדת הרופאים שע"י בית הדין ישיבו לשאלות חסידי חב"ד
הקשורות לצום יום הכיפורים.

המוקד יתקיים ביום חמישי ו' תשרי • בין השעות 17:00-19:00

ניתן לשלוח שאלות החל מיום שלישי די תשרי - למייל של מוקד הלכה
בצירוף מספר טלפון לחזרה: halacha144@gmail.com

2

המענה ניתן בחיוב למספר הטלפון של מוקד הלכה:

055-7000144

המוקד מיועד לשאלות הכרוכות בעניני רפואה והצום בלבד.

יש לכם שאלות?
בהלכות חגי תשרי?

תשרי כהלכה!

גפן גרפיקס יו.ע

דואר אלקטרוני
בשליחת שאלה
למוקד:
halacha144@gmail.com

הודעות SMS
בשליחת הודעה
למספר המוקד:
055-7000144

מענה טלפוני
בחיג
למספר המוקד:
055-7000144

אפליקציה
הורידו עכשיו בחנות
האפליקציות:
מוקד הלכה חב"ד

מוקד הלכה זמין לשאלותיכם
במגוון דרכי התקשורת:

ותשובה ומטהרה וצדקה

גפן גרפיקס יו.ע

יעדו את הצדקה שלכם בימי אלול ועשרת ימי תשובה
למטרה הנעלית ביותר

טהרת ישראל ובנין מקוואות חב"ד בארץ הקודש
ותזכו לשנת ישועה וגאולה בכל המצטרך

השקעה אחת, טהרה לדורות.

להשתתפות בפעילות הטהרה ותרומות הנצחה

חייגו עכשיו ל'מרכז מקוואות חב"ד' ☎ 077-771-1150

או חפשו בגוגל: תרומה למקוואות חב"ד